

НОРМУРОД НОРҚОБИЛОВ

БЕКАТДАГИ ОҚ УЙЧА

Ҳикоялар ва қиссалар

«ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ
БОШ ТАХРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 2000

ҚИССАЛАР

БЕКАТДАГИ ОҚ УЙЧА

Шахар бикинидаги темир йўл бекати мўъжазгина эса-да, унда ҳаёт кечаю кундуз қайнайди. Шахардаги асосий корхоналару, йирик-йирик омборларга хизмат кўрсатувчи бу кичик жамоанинг ўз машинистлари, юкчилари, йўлтовловчилари, созловчилари бор. Қисқаси, йирик бекатларда иш тартиби қандай бўлса, бу ердаги меҳнат тарзи ҳам айна шу йўсинда кечади. Фарқи — фақат бир қадар тинч ва осойишта. Тартиб эса ўша-ўша вақтида келиб, вақтида кет, иш бўлмаган кезлари, марҳамат, ётиб дамнингни ол, аммо зинхор-базинхор ўз холингга улоқиб кетма. Бу қоида кекса ишчиларнинг қон-қонига сингиб кетган, қўллари сал бўш қолди дегунча ё нардага тутунишади, ё ёзин-қишин эгниларидан тушмайдиган пахталигини юма-локлаб бошлари остига қўйишади-да, дуч келган ерда юмалаб кетаверадилар. Ёшларгина бир оз сикилади, холос. Уларга қолса, ишни тез-тез дўндирсалару, қолган пайт ўз майлларида ялло қилиб юришса. Шу боис, ёшлар бу даргоҳда кўпда кўним топавермайдилар.

Бундан фақат юкчи бригадаларнинг бирида ишловчи Муродгина мустасно. Новчадан келган, қомати пишиқ ва пухта бу йигит ишни ва ҳамкасбларини фавқуллодда бир меҳр билан яхши кўради. Юк кўтаришда бу атрофда унга тенг келадигани йўқ. Чатоқ феъли тиниб-тинчимаслиги ва китмирлиги. Хиёл бекор қолди дегунча китмирлик қилавериб, гоҳида ҳамроҳларини қонига ёмон ташна қилиб юборади. Унинг бу хил шумликларига бригада бошлиғи Шукур акагина бардош бера олади.

Шукур ака, ўз навбатида, уни меҳнатсеварлиги ва бегуборлиги учун яхши кўради. Гоҳо тўйқусдан таъ-

сирланиб кетиб, «Ўғлим» деб ҳам қўяди. «Ўғлим» дега-
нида овози товланиб, мижжаларига ёш қалкийди. Са-
баби, Шукур ака ўзича бахтсиз одам. Биринчи хотини-
дан бўлган ўғли уни тан олмайди. Иккинчи хотини
туғмас чиқди. Ўлгудек захар бу хотинидан Шукур ака
қаттиқ ҳайикарди. Ҳар икки гапининг бирида барибир
ташлаб кетаман уни, деб қўяди. Йигирма йилдан бери
шу гап — ташлаб ташлаёлмайди, шунингдек, тузукрок
кўнгил қўйиб ҳам кетолмайди. Бамисоли занжирбанд
фил, занжирларини узмоққа кодир эса-да, уни узмоққа
на фаҳми, на журъати етади. Аникроғи, бахт нелигини
фаҳмлаган холда бахтга интилишдан ҳайикадиган, ўзи
тўқиган ширин эртаклари билан овуниб юрадиган одам.
Яна бир феъли, бир карасанг ўлгудек зикна, бир
карасанг, ўта қўли очик, дам-бадам сахийлиги тутиб
қолиб, измидаги одамларни сийлаб туради. Сал кайфи
ошса, биқинида ўтирган Муроднинг елкасидан кучиб,
сен ўғлимсан, ўғлимдай яхши кўраман сени, дейди.
Унинг бу қадар меҳр қўйишига яна бир сабаб бор. Гап
шундаки, Мурод уни бировга хафа қилдириб қўймай-
ди. Шукур акага тирғалмоқчи бўлган кимса, ким бўли-
шидан қатъий назар, Муроднинг ўтли қазабига рўбару
келади. Муштлашишни обдон ҳадисини олган бу йи-
гит, агар ҳаклигини сезса, ҳеч балодан тап тортмайди.
Ишга келганига бир йил тўлмай, бекат атрофидаги
маҳалла безориларига отнинг қашкасидек танигли бўлиб
қолган, улар ўртасида ўзига яраша обрў-эътиборга эга.
У бор пайтида маҳалла безорилари бекатга ўйлашиб-
роқ яқинлашишади.

Вагон туриб қолмаслиги учун бекат маъмурияти
кўпинча четдан ишчи кучи ёллайди. Юкчилардан орт-
ган вагонларга чет кишилар жалб этилади-да, меҳнат
ҳаққи ўша куниёқ қўлларига тутқазилади. Ёлланма
ишчиларни юпун талабалар ва маҳалла бекорчилари
ташқил этади. Талабалар борига қаноат қилиб кетиша-
веради-я, лекин маҳалла бекорчилари чатоқ — энг
яхши вагонларни кўзлашади улар. Баъзан бригадани
ҳайдаб, уларга тегишли вагонларни эгаллаб олиш хол-
лари ҳам юз бериб туради.

Мурод ишга келган дастлабки кунлари худди шун-
га ўхшаш ҳодиса рўй берганди. Ўшанда бригада тунги

сменада эди. Бино пештоқларига ўрнатилган улкан прожекторларнинг ўткир нуридан сутдек ёришган омбор ховлисидаги қатор вагонлардан бирини бўшатмоқда эдилар. Ҳар тўпи юз килодан ошиқ брезент ўрамларини елкада ташиётганларида, уч йигитни эргаштириб смена бошлиғи Ўнар найнов келиб қолди. Қўшни вагонлардан бирини уларга топшириб, ўзи соядай ғойиб бўлди. Қўшни вагон тўла картон қути экан. Картон қутига брезентга нисбатан ўн баробар кам ҳақ тўланади. Табиий, бу нарса келганларга хуш ёқмади. Вагон эшиги очилиши захотиёқ иккиси ишдан бош тортди. Сочи елкасига тушган новчаси бир қарорга келишга ошиқмади. Қўлларини белига тираб, бир муддат бригаданинг ишини кузатиб турди-да, манову вагон бизники, булар эса наргисига ўтишади, деди. Бригада аъзолари уни яхши танишаркан шекилли, бу гапдан саросималаниб, ялинишга тушдилар. Айниқса, Шукур акага қийин бўлди. Бригада бошлиғи сифатида кўп нарсаларни ёлғиз ўзи ҳал этиши лозим эди-да, шу боис ўғли тенги йигитга ёлвориб, уни инсофга чақира бошлади. Аммо йигит ўта сур экан, лоақал пинак бузмади. Охирида ҳадеб минғирлайвериши жонига тегди чамаси, Шукур аканинг кўкрагидан итариб ташлади. Шукур ака ерда ётган брезент ўрамига қокилиб, оёғи осмондан бўлиб тушди. Бўлаётган воқеани ханг-манг кузатиб ўтирган Мурод шу ерда чидаб туролмади. У ўрнидан ирғиб турди-да, бора солиб йигитнинг нақ ияги тагига мушт қўйди. Сочи алвасти йигит бу зарбдан коптоқдай думалāб кетди. Қолган иккиси нима қиларини билмай, каловланиб қолишди. Атрофга сув қуйгандай жимлик чўқди. Мурод навбатдаги ҳамлага шайланиб, ўз ўрнида, унинг шерикларини кўздан қочирмай турди. Аммо йигит ўрнидан кўзғалишга ошиқмади. Юлдуз тўла осмонга бир муддат термулиб ётди-да, сўнг қўлларига таяниб, туриб ўтирди. Оғриқни қувмоқчидай бошини кескин-кескин чайқади. Кейин қаршисида оёқларини кериб турган Муродга хотиржам тикилиб, этни жунжиктирувчи осойишта оҳангда деди: «Сен мени танийсанми?» Мурод, йўқ, дея бош чайқади. «Танимасанг, танитамиз! — деди йигит ўша оҳангда. — Бекатдан

ўлигинг чиқади энди!» «Нима, бекатдан нарига ўтмасликка қасам ичганмисан? — деди Мурод унинг нимага шаъма қилаётганини англаб. — Адашмасам, кунда уч бор ўтасан шекилли». Йигит ажабланди: «Нима эди? Агар жанжалнинг изидан қувиб, кўп ғашимга тегадиган бўлсанг, бекатдан нарига ўтишни ўйлаб қўй! Бу ишингни Қобул кечирмас деб кўркаман!» Гапнинг сирасини айтганда, Мурод Қобулни танимайди, таърифини эшитган холос. Ушанга асосланиб, оғзига келганини валдиради. Натижа қутилгандан зиёда бўлиб чикди. Йигит енгил сакраб ўрнидан тураркан, шимини қоқа-қоқа деди: «Унда бизни кечиргайлар. Лекин илгари сени кўрмаганман. Яқинда келдингми?» Мурод бош ирғаб тасдиқларкан, Шукур ака томонга ишора қилди: «Кечиримни мендан эмас, манову одамдан сўрашингга тўғри келади...» Йигит, бунинг нимаси қийин экан, деган маънода елка учирди-да, кечирим сўради: «Отец... кечиргайлар бизни! — Кейин шерикларига имо қилди. — Кетдик!»

Улар кўздан ғойиб бўлар-бўлмас, Шукур ака ўрдак юриш қилиб, унинг қошига келди. «Ўғлим! — деди овози қалтираб. — Сен менинг ўғлимсан, бугундан бошлаб!» Шундан сўнг қопдай чўнтагини қовлаштириб Муроднинг кафтига бир сиқим мағиз тўкди. Бошқаларга ҳам оз-оздан улашиб чикди. «Нега емаяпсан? — деди йигитнинг кўзига меҳр ва ихлос билан тикилиб. — Еябер, таги мўл. Кенойнинг кондитирскийда ишлайди. У ишхонасидан ўмаради, мен эса уйдан. Ўзи емайди, торт-портга ишлатади. Менинг тишимга-ям унча ботмайди. Силар енглар деб опкеламан. Еябер. Ўрикники».

Мана шундан бери иккиси кадрдон, бирга еб-бирга туришади. Мурод уни ҳам кадрлайди, ҳам ўткир ҳазиллари билан жонини олади. Ҳар бир ҳазилдан кейин Шукур ака бирор беш дақиқа қовок уюб юрган бўлади-ю, сўнг ҳеч нарса рўй бермагандек гаплашиб, қулишиб кетаверади. Қисқача қилиб айтганда, Шукур ака ноёб феълли одам, бундай дўлвор, бундай содда феълли одам мингдан битта бўлса ажаб эмас: Юргандаям, тургандаям юзидан кулгу, димоғидан кўшиқ аримайди. «Эй-й-й, жони-и-им...» Қўшиғи мана шу икки

оғиз сўздангина иборат, қолган қисми ижрочининг кайфиятига қараб турли хил иборалар ва оҳанглар билан бойиб боради. Шукур акани жуда яқиндан билмаганлар «Муаммосиз одам» деб ўйлашади. Аслида эса...

Бригаданинг қолган учта аъзоси турли ёшда бўлиб, узок йиллардан бери бекат чангини ялаб келишади. Бири — хомуш, бири — серзарда, бири — ичимдагини топ, хуллас, учаласи ҳам ўзига хос яхши одамлар. Айни дамда ўзига яраша бахтсиз одамлар. Бири хотиндан куйган, бири фарзандидан сиқилган, бирини эса умуман ҳеч нарсага қизиқиши йўқ. Қўлларига пул тушди дегунча ҳамжихат ҳолда хафагарчиликни қувишади. Қаллалари кизиган сайин ҳар бири ҳали аёл зотини ҳидлаб кўрмаган Муродга насихат қилмоқни ўз бурчлари деб билади: Уйланма ҳеч, — дейди Ринат узундан-узун кекириб; юзтасидан биттасини танлаб уйлан ва ҳеч вақт хотинга бўш келма дейди, Абдулла шанғиллаб; аёл кишининг макри қирқ эшакка юк бўлар, буни унута кўрма, студент, дейди Шукур ака қатордан қолмасликка тиришиб. Фақат Колягина умумий насихатга қўшилмайди, сигарет тутинига хаёлчан термулганча ёшлигида бўлиб ўтган бир севги тарихини юзинчи бор хикоя қилишга киришади. Хикоя қилингани сайин кўзлари алланечук ёниб, рангпар чехраси ҳаяжонли тус олади. Унинг айни шу ҳолати Муродга жуда ёқади, ёққани боис, хикоясини юзинчи бор берилиб тинглайди.

Мурод бир нарсани, яъники атрофидаги бу одамларнинг ўзича ёлғизликларини, оддий инсоний меҳрга ташналикларини аллақачон англаб етган. Ва шу боисдан, шунга қараб муомила қилишга, озми-кўпми уларни қувонтиришга тиришади. Қувонтиришга қувонтирадию, аммо қитмирлиги тутиб, баъзан жуда ҳаддан ошириб юборади.

Бу галги воқеа ҳам шунга ўхшаш бўлди. У, ўзи билмаган ҳолда, аёл деса, лабидан учуқ тошадиган Шукур аканинг юрагига муҳаббат ўтини солиб қўйди. Албатта, бу ходиса ўз-ўзидан юз бергани йўқ, бунга Мадина холанинг бобиллашию, Шукур аканинг каттик эзилишларидан бири сабаб бўлганди.

Ўша куни бригада тунги сменага келганди. Кундан туннинг фарқи бор дегандек, тунги смена ҳаммага ҳам ёқавермасди. Тунги сменага келганлар овқатдан сўнг бир оз мизғиб олмоқ умидида ишни эртароқ бошлашга ҳаракат қилишади. Тартиб бўйича бу мумкин эмас, аммо истисносиз қоида йўқ деганларидек, ким ҳам бунга бўйсунарди. Боз устига, ухлаш учун ишчилар шундай жойларни танлашардики, смена бошлиғи керак пайтда чироқ ёкиб топмасди уларни. Аслида смена давомида белгиланган вагонлар бўшатиб бўлди, қолгани билан бировнинг иши йўқ эди. Энг муҳими, ҳар ким ўз аравасини ўзи тортсин, ўзга бировга юк бўлмасин, деган ақида бўйича иш олиб бориларди бу ерда. Ишни дўндирдингми, хохла, ётиб ухла, хохла, ўйнаб-кул, фақат менга гап тегизманглар, эрталаб бошлиқнинг олдида бўйин эгиб туришга тоқатим йўқ! Смена бошлиғининг ягона илтимоси шу эди. Шунингчун тунга келганлар дарҳол вагон суриштиришар, бор бўлса, яхши, акс ҳолда ковоқ осиб тўнғиллашар, бекордан-бекорга смена бошлиғи билан диспетчерга ғашаво қилишарди.

Оқшом Мурод ишга келса, Шукур ака, лаби четида сигарет, бекат ховлисидаги сўрида ковоқ уюб ўтирган экан. Саломига алик йўқ, нега кечикдинг, дея тўнғиллади. Шундан билдики, демак, вагон йўқ, эмасам Шукур ака бундай демасди. Шунга қарамай, бу хил муомила Муродга ёқмади. Билагидаги соатни Шукур аканинг нақ бурни тагига тақаб деди:

— Кечикдингиз нимаси? Ҳали беш минут бор-ку.

— Ҳамма келган, сендан эса дарак йўқ, шунинг учун айтгандим, — деди Шукур ака одатдагидек бирдан паст тушиб. — Ўтир. Ўтиришдан бошқа иш ҳам йўқ бугун.

Мурод унинг қаватига чўкиб, теvarакка разм солди. Бригаданинг қолган аъзолари узун очик айвон тўридаги стол атрофида давра қуришган, чамаси нардани эрмак қилишарди. Улардан сал берида нотаниш йигитлар овқатланиб ўтиришарди. Айвон ташқарисидаги суянчикли узун ўриндиқни кундузги смена ишчилари банд этишган, ҳозиргина ювуниб чиқишган чамаси,

афтлари кип-кизаришиб, чойни майдалаб ўтиришарди. Бекат биносига тақаб қўйилган бошқа бир ўриндикда икки нафар кранчи эзилишиб пиво хўплашарди. Юзкўзларидан, ишни қотириб қўйдик, бу ёғига энди эркимиз ўз қўлимизда, хоҳласак, пиво ичамиз, хоҳласак, ўткирроғидан тортамиз, деган иддаоли ифода барқуриб турарди. Иккисининг бу хилда маза қилиб ўтириши эндигина келиб турган тунги смена кранчисига қор қилди шекилли, йўқ ердаги баҳонани рўқач қилиб, тирғалишга тушди. Улар эса бошлаб сўқиб беришди. Буниси, бошлиққа арз қиламан, деб пўписага ўтди. Улар нописанд қўл силтаб, ишшайиб қўя қолишди.

Бекат ишчилари ўз ҳақ-ҳуқуқларини яхши билишарди. Смена давомида ўзларини бинойидек тутишадую, иш вақти тугаши билан алланечук талтайишиб қолишарди. Бир-икки чойнак чойни бўшатишмасдан ҳеч қачон жилишмайди, гоҳо ўткирроғини майдалашга ҳам улгуришарди. Тирғалмоққа ботинган раҳбарга айтар гаплари битта: «Сен бизга иш пайтида хўжайинсан, — дейишарди бурунларидан эшак қурти ёғилиб. — Ҳозир эса ишдан ташқари ҳолатдамиз. Смена тугаганига ярим соат бўлди. Дам олишимизга ҳалақит берма!» Бунинг устига, бекат ҳовлиси ҳордиқ чиқаришга жуда боп жой. Уч йил бурун ишга келган бекат бошлиғи Ўлмас бу борада анча жон куйдирган. Ҳовли юзига кўрк бағишлаб турган ёзги айвон у кишининг ташаббуси билан қурилган. Кейин бундай қаралсаки, чойхона билан айвон ўртасида анча ер бўш қолапти. Ўртада чоғроққина ҳовуз қовлатиб, теварагига кичик-кичик сўри қўйдирди. Ҳовлидаги жамики саранжом-сарилталикка жиккакқина бир кампир жавобгар. Кунда уч маҳал супуради, сидиради, гоҳида эса, енг ичида арок, вино деган нарсаларни пуллаб туради. Қисқаси смена алмашув пайтларида-эрталаб ва оқшом пайтлари ҳовли фавқулодда гавжумлашарди ва бунда ажиб бир хушқайфият ҳукм суради.

Фақат Шукур акагина ҳозир бу умумий кайфиятга қўшилмай бир четда тумшайиб ўтирарди.

— Уришгандай нега бўлак-бўлак ўтирибсизлар? — деди Мурод.

— Келишмаса, нима, кўтариб келайми, — деди

Шукур ака айвон томонга норози тикилиб. — Уларга нарда бўлса, вагон борми-йўкми, бирортасининг иши йўк. Ҳаммасига Шукур бош котирса. — Шу пайт ховли юзида смена бошлиғи Ўнар найнов пайдо бўлди. Шукур ака ўтирган жойида унга ўдағайлаб кетди: — Ўнар! Нима, пашша қўриб ўтираверамизми энди! Телефон қил станцияга, тезроқ юборишсин вагонларини! Ҳеч айрони ачимаган одам экансан-да ўзинг ҳам! Уни қара, пинак бузмайди-я баччағар!

Унинг кейинги гапини тасдиқламоқчидай, Ўнар найнов лоақал қайрилиб қарамади. Дикқати қўшимча йўлда хартумини чўзиб турган кранда, ҳамкасблари билан аллақачон тил топишиб, уларнинг насибасига озми-кўпми шерик бўлишга улгурган кундузги смена кранчисидан ора-сира уни-буни суриштириб қўяди. Бирор икки дақиқалардан кейингина, тўсатдан кўзи тушгандай, Шукур ака тарафга ўгирилиб, салом деган маънода, аввал чап қўлини, сўнг ўнг қўлини кўтариб, силкиб қўйди. Бунга жавобан Шукур ака темирийўлчиларга хос жаргонда ўхшатиб сўкиб берди.

Чўзинчок қорамангиз юзидан таббасум аримайдиган бу одам кувнокликда Шукур акани ярим йўлда қолдириб кетарди. Қулай пайт топди дегунча ҳазил-хузул қилавериб, Шукур аканинг холи-жонига қўймасди. Ҳозир ҳам унинг бўғриқиб сўқинишларига парво қилмай, илжайганча у томон юрди.

— Нимадир деб маърағандай бўлдингизми, Шукур ака, — деди кўришмоқ ниятида қўл чўзаркан, биқинига секин туртиб.

— Нима, мен сенга қўймидим маъраб, — Шукур ака унинг қўлини итарган бўлди. — Торт қўлингни. Фаянинг биқинини чимчилаб келиб, мен билан кўришасанми энди. Сен менга вагондан гапир.

— И-и, вагонни бошингизга урасизми, Шукур ака, — Ўнар найнов қўли муаллақ қолганига зигирча оғринмади. — Вагон дегани — иш, иш дегани — терлаш, ҳориш, чарчаш... Нима қиласиз ишни? — У сўри четида ётган қутидан битта ситарет олди. Маза қилиб, оёқни узатиб ётавермайсизми. Мана, Муродга оёқни уқалатинг, мен устингизга чиқиб тепкилай. Маъқуллми?

— Бола-чақамни сен боқасанми, нима? — Шукур

ака сигарета кутисини чўнтагига яшириб, унга таъна-
номуз тикилади.

— Дарвоке, еярман-ичарманингиз кўп-а, — Ўнар
найнов юзига қайғули тус берди. — Майли, бу ёғини
хеч ўйламанг, «простой»га кўпроқ ёзаман.

— «Простой»инг нима, уч-тўрт сўм пул-да, — Шу-
кур ака баттар норозиланади. Ўтган сафаргисигаям
носпулини ёзибсан.

— Шукур ака, сиз хеч ўйланмай, бола-чақани кўпай-
тираверинг, — Ўнар найнов сигарет кулини ерга
эмас, унинг этиги кўнжигга чертиб туширди. — Унгача
«простой»нинг ҳақи ҳам ошиб колар.

Шукур ака ўзининг майна бўлаётганини пайқамай-
ди. Нега деганда, бола-чақа унинг энг зўр химоя воси-
таси. Одатда, кўшни корхона ва омборларда юкчилар-
нинг қилган ишига қараб бекат маъмуриятига маълумот-
мотнома берилади. Маъмурият ушбу маълумотнома
асосида юкчиларга иш ҳақи чиқаради. Шукур ака ўша
маълумотномани олишга устаси фаранг. Аммо ҳамма-
ям унинг раъйига қарайвермайди. Шунда у, бунақада
бола-чақани қандай боқамиз деб, йўқ бола-чақасини
пеш қилиб туриб олади. Корхона вакили унинг турки-
тароватига қараб, бирор ўн боланинг отаси бўлса ке-
рак, деб ўйлайди. Қилинмаган ишни қилинди деб қогоз
ёзиб беради. Таниш-нотанишга шу гапни такрорлай-
верганиданми, бу нарса одат тусига кириб қолган ва
баъзан бу гапга ўзи ҳам чиппа-чин ишониб қолади.
Ҳозир ҳам шундай бўлди. У калта-калта бармоқларини
бирин-кетин букиб, дийдиё қилишга тушди.

— Ўзинг ўйла, бирини уйлантириш керак, бирини
узатиш керак, бирини... «простой»га берадиган пулинг
нима бўлади? Бу томонини ўйлайсанми хеч?

— Айтганча, — Ўнар найновнинг афтига шум ифо-
да қалқийди, — бола-чақадан нечта, Шукур ака?

— Бир вагон.

— Унда менга эмас, ана Фаяга ёпишинг, — дейди
Ўнар найнов уни баттар кўзгаб. Станцияга тепловоз-
ни кеч юборган ўша. Яхшилаб бир сўкиб қўйинг.
Кейинги пайтда жуда қулоқсиз бўп кетаяпти.

Дақиқа ўтмай, Шукур аканинг ўткир овози ҳовли-
ни тутади.

— Фая! Фая дейман!

Дистпечерхонанинг очик деразасидан сочи кипкизил рангга бўялган бош кўринади.

— Нима?

— Вагонлар кани? — дейди Шукур ака овзидан тупук сачратиб. — Нега тепловозни вақтида юбормадинг?

— Қайси тентак айтди бу гапни? — дейди Фая. Тепловоз ўз вақтида кетган.

— Кетган-кетган, — Шукур ака жахл ва зарда аралаш сўри суянчигига мушт туширади. — Вақтида юбориш керак эди! Бунақада бола-чақани қандай боқамиз, а? Сенга ўхшаб битта боланинг ташвиши бўлса экан менда. Бутун бир вагон. Телефон қил, тезроқ юборишсин вагонларни!

Фая деганлари бошда ажабсинади, сўнг эрмакка у ҳам кўшилади.

— Қачон улгура қолдингиз, Шукур ака? — дейди кулиб.

— Нимага? — Шукур ака тезда ангсармайди.

— Бир кечада шунча бола-чақа орттиришга? — Фаянинг бу гапи умумий кулгуга сабаб бўлади. Кулги босилгач, у бот сўрайди: — Ахир куни кеча биттаям йўқ эди-ку, а? Қачон улгура қолдингиз?

Шукур ака қовун туширганини англаб, тумшайиб олади. Ўнар найновнинг ҳазилларига жеркиш билан жавоб кайтаради. Шунда Ўнар найнов уни тинчитмоқ ниятида аста елкасига қўл юборади.

— Кўпам куйинаверманг, — дейди секин шипшиб. — Вагонларнинг хўрозлари келаяпти. Битта цепли, иккита краскали...

Бундай серпул вагонлар бекатга кам келарди. Бу хил вагонларнинг биттаси бундайроқ вагонларнинг ўнтасига арзийди. Шу боис, ҳозиргина тумшайиб ўтирган одамнинг рангига қон югуриб, оғзининг таноби қочади. Ўтирган жойида, ёш боладай, ғалати ирғишлаб кўяди.

— Шу-у, биттасини студентларга берсаммикан дейман, — дейди Ўнар найнов тагин унинг юрагига ўт ёкиб. — Уч вагонни бўшатишга улгурармикансилар. Маҳалланинг болалари ҳам иш сўрагандай бўлишувди.

Шукур аканинг рангги қув оқариб, шоша-пиша чўнтак қовлашга тушади.

— Улгурамиз, — дейди чўнтагидан конфет чиқариб. — Ма, мановуни оғзинга сол-да, тек ўтир.

— Нима, мен сизга ёш боламидим, — Ўнар найнов оғринган киши бўлади. — Конфет билан алдайсиз одамни.

— Ўткири эртага, — дейди Шукур ака хаяжони зўридан пешонасига тепчиган терни кафти билан сиририб. — Худо хоҳласа, эртага маза қип бир ўтирамиз. Ҳозир эса сасингни чиқармай, тинч ўтир. Ойда-йилда бир келади, бундай вагон, нима қиласан ҳаммага овоза қилиб. — Шундан кейин бригада бошлиғи сифатида ёнида ўтирган Муродга жиддий буюради: — Нега ўтирибсан, бор, кийиниб чиқ! — Кейинги гапани оҳиста шипшийтиди: — Эшитдинг, вагонларни хўрози келаётганмиш. Бор, боракол.

Мурод кийиниб чиқса, Шукур ака жойида йўк эди. У атрофга аланглаб кидиринди. Топди. Шукур ака лапангланганча дарвоза томон кетиб борарди. Мурод унинг изидан тушди. Шукур ака дарвозадан чиқиб, йўлни чапга солди. Мурод унга муюлишда етиб олди. Шукур ака димоғида ўша қўшиқ, одатдагидек, чойхона ортидаги, катта йўл ёқасидаги ола-була қўтарма ёнида қўнкайган оппоқ уйчани мўлжал тортган эди. Муроднинг «дум» бўлгани унча ёқинқирамади.

— Вагон келгунча, нарда-мардами, карта-партами ўйнасанг-чи. — деди пўнғиллаб. — Орқамдан эргашганинг нимаси. Ё Мадина олдида пишириб қўйибдими сенга?

— Ха, — деди Мурод сиртига сув юктирмай. — Аччиққина малина чойи пишириб қўйган экан. биргалашиб ичиб келамиз.

— Сенинг ёшингда мен қизларнинг ортидан қолмасдим, — деди Шукур ака йўлдан ўтиб бораётган қизларга имо қилиб. — Қара, мўрчамийён, бодом ковок, ширмой юзли... оҳ-оҳ!

— Ҳаммаси Мадина холанинг чойидан ўтаверсин, — Мурод баттар унинг жигига тегади. — Кўп гапирмай, тортинг. Бир-ир чойхўрлик қип чиқайлик. Ё Мадина

холани қизганаялсизми? Қизғанаётган бўлсангиз, хозирок изимга қайтишим мумкин.

— Жим, — Шукур ака уйча томон ишора қилиб, бармогини лабига босди. — Эшитмасин. Эшитса, иккала мизни ҳам олдига солиб қувлайди. Малина чойни кейин тушингда кўрасан. Лекин чойни зўр дамлайди-я?

Иккиси бир-бирини турткилашиб, эшикка рўпарў бўлишди. Ташқарида шом чўка бошлаган, ичкаридан ўтқир ёғду таралар, бурчакдаги чойгумнинг бир текис шигиллаши аниқ-таниқ эшитилиб турарди.

Уйча бекаси Мадина хола вақт-бевақт бош сукуб турувчиларни аччиқ малина чойи билан сийлаб турарди. Тўрт киши кирса, бешинчи одам айланишга жой тополмай қоладиган бу хона ҳайратли даражада шинам ва саришта эди. Бекаат бўйича энг енгил ва бегалва иш аслида холаники. Юк состави завод томонга ўтгандагина йўл кўтармани тушириб-кўтаришни демаса, қолган пайт уйчадан чикмай алланималарни тўкиб ўтиради. Феъли ҳам касбига хос-гоҳ худ, гоҳ бехуд. Нафсиламрини айтганда, Мадина хола ҳаммани ҳам хуш кўравермайди, унинг ҳузурига Шукур ака билан Муродгина бемалол кира олади. Мурод ўзининг бегараз хазил-хузуллари ва шунингдек, вагондан ўмарган у-бу нарсалари билан кўнглини овлаб туради. Дейлик, бригада бирор жойда совун туширди. Билингки, ўша куни Мадина хола ҳам беш-олти юмалоқ совунга эга бўлади. Қисқаси, рўзгор учун керакли нимаики туширмасин, Мадина хола ҳеч қачон қурук қолмайди.

Шукур акага келсак, у холадан ширинликларни аямайди. Хола у билан деярли тенгдош, ҳар иккиси ҳам аллақачон элликни ҳатлаб қўйишган. Турмуш аччиқ-чучуқларини меъеридан ошиқроқ тортишганиданми, ўлгудек серзарда, салга урушиб, салга ярашиб кетаверадилар.

Улар ичкарига бош суқушганида, Мадина хола, одатдагидек, бурчакда пайпоқ тўкиб ўтирган экан. У кўзойнаги устидан аввал қирувчиларга, сўнг оёқларига разм солди-да, жуда қисқа лутф қилди.

— Оёқ...

Шукур ака қўймичини қулгили ликиллашиб, бўсаға-

га ташлаб қўйилган нам латтага оёқларини сурта бошлади. Беихтиёр унинг ортида туриб қолган Муроднинг шумлиги тутиб, коржомаси остидан аста биқинига қўл юборди-да, каттик китиклади. Қитиғи зўр Шукур ака хе-хелаб диконглаб кетди. Шу диконглашда деразага такаб қўйилган чоғроккина столга қуймичи билан бориб урилди. Стол устидаги чойнак-пиёла шақирлаб, Мадина холанинг ўтакаси ёрилай деди.

— Синдирасан! — деди столнинг бир четини жонжаҳди билан тутиб. — Айикқа ўхшаб лапангламай кет, сен қўпол! Ўзингни тутиб юрсанг ўласанми!

— Мен... мен эмас, — Шукур ака оғриган қуймичини сийпалаб, худди ёш боладай ўзини оқлашга тушди. — Манову қитиклади мени. Биласан, қитиғим ёмон. — У шундай дея Муродга ўдағайлаб кетди: — Нега китиклайсан?! Нима, мен сенга ёш боламидим, ҳадеб жигимга тегаверасан?! Соламан айлангириб ҳозир бир, кейин юрасан ўпка-гина қилиб! Бундан кейин қўл чўзганингни кўрмайин! Кўрсам, чаток қиламан, бола!

— Ё тавба, нима қилдим сизга, Шукур ака? — Мурод гуноҳсиз бир киёфада қўлларини кенг ёзиб турарди. — Ўзингиз юришни эплаёлмайсизу менга ёпишганингни нимаси. Тухмат ҳам эви билан-да. Худо шохид, қўлимниям тегизганим йўқ сизга.

— Унда шайтон қитиклабди-да, а? — Шукур ака содда, бу хил сурликдан баттар бўвилади. — Қип туриб, қимадим дейди-я, нахал! — У бармоқларини ғалати ҳаракатлантириб, баайни кимнидир китиклагандай бўлади. — Мана бундай, мана бундай китикладинг-ку ахир.

— Қип-қизил тухмат, — Мурод ранжиган киши бўлади. — Қиладиган бошқа ишим йўқдай нега энди кир-чир биқинингизга қўл тегизишим керак. Минг сўм берсангиз ҳам тегизмасман қўлимни баданингиизга. Яхшиям қиз бола эмассиз, йўқса, одамни қип-қизил тухматга қолдириб ўлдираркансиз. — У бурчакдаги курсига чўкиб, аразлаганнамо юзини ўгириб олди.

— Қип туриб қимадим дейди-я. Қанақа одам ўзи бу, а?

— Қимаган ишимни қимадим дейман-да, — Мурод кулгусини яшириш учун аввал шифтга, кейин оёқлари

остига тикилади. Этигининг сўкилган чокини бармоқлари билан пайпаслаб, ўзича минғирлаган бўлади: — Юрган йўлида кокилиб юради-да, яна тухмат қилади-я.

— Қокилмадим, китикладинг-ку, номард! — Шукур ака ҳақиқатни исбот этмоққа чинакамига киришади. — Мен мана бундай-мана бундай қилиб, — у этикларини полга ишқаб кўрсатади, — оёғимни артаётган эдим, сен эса орқамда туриб эдинг. Киши билмас китикладинг. Кейин, мен чўпчиб-чўпчиб кетдим. Ўрта ерда Мадинанинг чойнагини синдириб қўяй дедим. Эндиям ёлғон де?

— Ёлғон, — Мурод афтига сурбетона тус беради. У пайтда мен ичкарида эдим. Мана шу жойимда тинчгина ўтирган эдим.

— Ё тавба! — Шукур ака қулочини кенг ёзганча, кўзларини шифтга тикиб, бир зум хайратда қотиб қолади: — Тавба! — дейди кейин ҳам ҳолатини ўзгартирмай. — Бу не балоки, қип туриб кимадим дейди-я!

Қўлидаги тўкиётган пайпоғи билан юзини тўсганича, елкалари титраб, сассиз кулаётган Мадина хола ўртага тушмаганида, бу кулгили сахна қанча давом этиши номаълум эди. Шукур аканинг беҳуда куйибпишишларига раҳми келди шекилли, у орага сукилди.

— Нима, бу ерга жанжаллашгани келганмисилар? — деди жиддий тортиб. — Жуда уришгиларинг келаётган бўлса, ана, ташқарига чиқинглар. Нимаси бу, э!

— Гапини эшитмаяпсанми, — Шукур ака кўзлари жавдираб, унга тикилди. — Қип туриб кимадим деб ўтирибди-ку!

— Қиз болага ўхшаб сал нарсага диконглайвермада сен ҳам, — деди Мадина хола койиб. — Ким айтади сени эркак деб.

— Китиклагандан кейин диконглайман-да, — Шукур аканинг қовоғи осилди. — Ё сенда китик йўкми?

— Эрсиз хотинда китик нима қилади, Шукур, — Мадина хола ишини йиғиштириб, чой дамлашга тутинади. — Китикнинг ҳаммаси... эрим билан кетган.

Шукур ака бошини бир ён қийшайтириб, унга бошдан-оёқ тикилади.

— Дўндиккинасан-ку халиям, — дейди сўнг. — Китигинг ўлмаган чиқар. Қани, бир китиклаб кўрай-чи.

— Ҳаддингдан ошма кўп! — Мадина хола кўзойнаги устидан унга жиддий тикилиш қилади. — Ё ёшлигингда еган калтагинг эсингдан чиқдим. Яхшиси, тинчгина ўтириб чойингни ич.

— Чойга йўқ демаймиз, Мадинахон, — Шукур ака «қитиқ жанжали»ни паққос унутиб, тагин асл холига қайтди. — Лекин чойни қурук ҳам ичмаймиз. — У чўнтагидаги майиз ва конфетларни столга тўқди. — Бунақаси дўконда йўқ, бизди чўнтакда бўлади фақат.

— Бунақада одамни ширин қилиб юборасан-ку, Шукур, — Мадина хола ширинликларга анчайин қараб кўйиб, икки-уч оғиз ширин сўзини аямайди. — Сендай меҳрибон эркакдан яна битта бўлса, эрниям кераги йўқ.

— Ширингина бўп юргин деймиз-да, Мадинахон, — мактовдан у талтайиб кетади. — Мен турганда бошқа эркакни бошингга урасанми. Ҳаммасига мана биз ба-логардон-да.

Мадина хола мийиғида кулимсираб, деразадан ташқарига караган бўлади.

— Анову келаётган хотинингми?

Шукур ака қалқиб кетиб, оғзидаги мағизни кафтига ташлади-да, жонҳолатда ўгирилиб, ташқарига мўралайди.

Кўчада оқсоқ кампирдан ўзга зор йўқ эди.

— Қани?

— Ҳолинг шу-ю, хушомадга бало борми! — Мадина хола мириқиб кулади.

Шукур ака кафтига йўталиб, гоҳ унга, гоҳ баланд овозда хахолаётган Муродга боқаркан, чуқур сўлиш олади.

— Шунга эслатма, — дейди кейин хазин оҳангда. — Ҳеч бўлмаса, ишда тинчгина юрай. Қуй. Чойингдан қуй. Мураббодан кўпроқ сол. Нега бунча қўлинг қалтирайди. Сол кўпроқ.

Мадина хола чойини қизганмайди, лекин мураббонинг икки қошиғидан ортирига рухсат бермайди. Ошқора бобиллаб беради. Онда-сонда Шукур акани сийламаса, қолганлар учун бу тартиб бузилмас қонун. Бу қонунни фақат Муродгина бузиб туради.

Одатда, чойни ҳар ким ўзига қуяди. Ҳозиргидек

ҳолат камдан-кам ҳоллардагина юз беради. Қолган пайт Мадина ҳоланинг мезбонлиги чой дамлашу, ким қанча мураббо солаётганини кузатишдан нарига ўтмайди. Муродга навбат Шукур акадан кейин келади. Стаканга икки қошиқ мураббо солганидан сўнг, бирдан у бирор бурчакка анграйиб тикилиб қолади-да, суваракми, дейди. Мадина хола суваракни жинидан ёмон кўради. Шу боис, қўллари ҳаракатдан тўхтаб, бутун гавдаси билан бурчакка ўгирилади. Аввал кўзойнаги устидан, сўнгра кўзойнаги орқали тикилади. Азбаройи диққат билан тикилганидан даҳани осилиб, оғзи ярим очилиб қолади. Бу орада Мурод стаканга учинчи, баъзан тўртинчи қошиқ мураббони солишга улгуради. Қани, кўринмаяпти-ку, дейди охири Мадина ҳоланинг тоқати тоқ бўлиб. Мурод стакан тўла хушбўй чойни қафтлари орасига олиб, курсилардан бирига жойлашаркан, бамайлихотир чой хўплаб, кўзимга кўринибди шекилли, дейди. Мадина хола енгил тортиб, ишига тутинади.

Муроднинг бу хил қилиқларидан Шукур аканинг завқи келади. Қойил, дейди ташқарига чиқишгач, Мадинани ёмон боқладинг! Баъзида ўзи ҳам алдамоқчи бўлади-ю, лекин сира эплаёлмайди. Ўтган кундузги сменада шундай бўлди. У иккинчи қошиқ мураббодан сўнг, бошқа баҳона қуригандай, кўчага ишора қилди: «Анову ким?» Мадина хола кўчага қаради. Ўткинчилар сероб, қайси бирини сўраяпти бу? Ҳоланинг чалғиши хийла фурсатга чўзилган эса-да, Шукур ака барибир учинчи қошиқни эплаёлмади, довдираб мураббо идишни ағдариб юборди. Кейин шолғомдай кизариб, Мадина холадан эшитадиганини эшитди.

Бу сафар Мадина хола стаканларга ўзи чой қўйди, мураббониям ўзи солди. Сўнг конфет тишлаб, чойдан бир хўплади-да, яна ишига тутинди. Бу ерда ортиқча мулозаматга ўрин йўқ, ҳар ким ўз-ўзига хизмат қилади. Шукур ака узалиб стаканлардан бирини қўлига олди. Мураббо идишнинг ёнида битта стакан қолди. Мурод ўша стаканни олмоқ мақсадида ўрnidан кўзгаларкан, тўсатдан печка турган бурчакка бақрайганча тикилиб қолди. Мадина хола безовталаниб, гоҳ унга, гоҳ бурчакка аланглади.

— Яна нима бўлди? — деб сўради шубҳа тўла

охангда. — Кўзингга тагин нима кўринаяпти? Лекин, сен боладан ёмон юрак олдириб кўйибман, қачон қарама аллабалоларни кўриб юрасан.

— Ўргимчак! — деди Мурод бурчакдан кўз узмай. — Ох-х, қанчалар жирканаман бу ярамаслардан!

— Қани? — Мадина хола ярим ўтирилганича, печка билан девор оралиғини кўздан кечиришга тушди. Бу орада Мурод тезгина стаканга бир эмас, икки қошиқ мураббо солди-да, яна бояги ҳолатига қайтди. Бурчакка жиддий ва хаёлчан тикилганча серрайиб тураверди. Мадина холанинг сабри тугаб, жеркиб берди: — Қани ўргимчак? Қуни кеча тозалаб чикқанман, ўргимчак нима қилади бу ерда?

Мурод холатини ўзгартирмай, бурчакка тикилиб тураркан:

— Ох-х, қанчалик жирканаман бу туси совук ҳашоратлардан! — деди хаёлчан охангда. — Кўрсам эгим жунжикади!

— Қани? — Мадина холанинг жони халқумига келиб, ер тепинди. — Кўрсат! Хозирок супуриб ташлайман.

— Бе-е, ўзимнинг кийим ечадиган жавонимни айта-япман, — деди Мурод унга, намуноча безовта бўласиз, деган маънода қараб кўйиб, жойига келиб ўтирди: — Боя ечинаётиб, бундай зехн солсам, бурчак-бурчакларини ўргамчак ини босиб кетибди. Хар бири бармоқдай-бармоқдай келадиган семиз-семиз ўргимчаклар. Ок, қора ва аллабало тусда. Энди оралиқ жойга кўзим тушди дегунча эсим кетаяпти. Худди бир галаси гимирлаб юргандай. Қараганимнинг боиси шу. — У шундай дея печка билан девор оралиғига кўрққан киши қабилида қараб кўйди. — Ишкилиб, манову ерни супуриб-сидириб юринг-да. Ўргимчак деганлари мана шундай жойларни хуш кўради.

— Ҳа, тозалаб туриш керак, — Мадина хола ижирганиб уни қувватлади. — Тез-тез тозалаб туриш керак. — Йўғасам, ҳамма ерни босиб кетади. Айтганча, усти-бошингни яхшилаб қокдингми? Тагин бу ерга илаштириб келган бўлма.

— Икки-учтаси чўнтагимга тушиб қолгандай бўлувди, — Мурод ўтирган жойида чўнтақларини кўздан

кечиришга тушди. — Э, семиз-семиз иккитаси ёмир-лаб юргандай назаримда.

— А?! — Мадина холанинг кўзлари пешонасига чикиб кетди.

— Қоққанман, — Мурод уни тинчлантиришга тушди. — Кийимларимни симёгочга уриб-уриб қоққанман. Қаранг, кийимимга ҳатто симёгочнинг изи тушиб қолган.

Мадина хола тинчланса-да, шубҳа тўла нигоҳи билан уни бошдан-оёқ кузатиб чиқди.

— Ҳашорат зотидан жуда жирканаман, — деди сўнг стаканни кўлига олиб. — Кўрсам алирғиям кўзийди.

— Аммо Шукур аканинг жавони меникидан баттар, — деди Мурод тагин шумлиги тутиб. — Суварагу ўргимчак деганлари ёйж-ёйж, нақ ҳашоратлар фермаси дейсиз.

Шу гапдан кейин чойниям худо кўп кўрди. Мадина холанинг стаканга чўзилган лаблари чўччайган кўйи қотиб қолди. Кўзлари дахшатдан бир тус олайиб, гоҳ унисига, гоҳ бунисига қараб турди-да, ўқчиган овозда ўдагайлаб берди. Орада стакандаги чойни дераза оша сепиб ташлади.

— Чик, иккаланг ҳам! — Мадина хола бўлиқ коматини камалакдай эгиб, уларнинг устига бостириб келди. Кўли билан эшикка имо қилиб, пол тепинди: — Қани, ўргимчак-пўркимчакларинг билан хозирроқ кўзимдан даф бўлинглар!

— И-и, жиғига тегма шуни, — манглайи терлаганча мириқиб-мириқиб чой хўплаётган Шукур ака Муродга норози бокди-да, сўнг нақ тепасида туриб олиб, ташқарига чиқишларини талаб қилаётган холага кўзларига жавдираб қаради: — Сенам қизиксан, келиб-келиб шунинг гапига ишониб ўтирибсанми, — деди негадир кўлидаги стаканни кафти билан паналаб. — Ишонма гапига. Шутник бу. Ўргимчак нима қилади менда. Суваракни эса сендан баттар ёмон кўраман. Биласан, хотиним кондитерскийда ишлайди. Суварак тугул, пашшани доритмайди уйга. Мен ким — кондитерскийнинг эриман. Суваракни кўярканманми ишкафимга. Тозаман, жуда тозаман. Ишкафимни ҳафтада ювиб, ар-

тиб-суртиб тураман. Ишонмасанг, бориб карагин, сенинг уйингдан тоза.

Кейинги гап Мадина холанинг нафсониятига тегди. Асосий масала бир ёқда қолиб, у бошқа гапга ўтиб кетди.

— Нега энди шкафинг менинг уйимдан тоза бўларкин? — деди уришқоқ хотинлардай қўлларини белига тираб. — Нима, мен сенингча ислиқиманми, а? Ҳали мен сенга ислиқи бўлдимми?

— Ҳар гапдан ўзингга нам олаверма, — гўё хозир чойини тортиб оладигандек, Шукур ака кетма-кет чой хўплади. — Сени ислиқи деб ўлибманми. Дунёдаги энг чиста хотинсан.

Нафсонияти тўла-тўкис қонган Мадина хола ўргимчагу суварак масаласини қайтиб қўзғомади. Ўзига чой қуйиб, жойига бориб ўтирди.

Мурод ҳам чой билан андармон бўлди. Бу орада нариги икковининг гапи яна чап тушиб қолди. Оқибатда, ўртада, одатдагидек, самарасиз баҳс бошланди. Баҳсга, ҳар сафаргидек, Шукур аканинг хаёлий ширин ҳикояси сабаб бўлди. У узилиб қолган суҳбатни давом эттириш умидида гап бошларкан, негадир ўзининг озодалиги хусусида сўз юритгиси келиб қолди-да, ҳамишадагидек орага олдинги аёлидан бўлган ёлғиз ўғлини кистириб кетади, дейдики, ўғлим ҳам ўзимга тортган, жуда озода йигит, пўрим кийиниб, пўрим юради, ота, дўст бор-душман бор, пўрим кийиниб юринг деб, кеча яп-янги костюм-шим совға қилди. Чиста шерст.

Табийй, Мадина хола аввалига унинг гапларига эътибор бермайди. Негаки, Шукур аканинг гаплари фирт ёлғон. Ўғли янги костюм-шим совға қилиш у ёқда турсин, лоақал эсламайди. Буни бекатдагиларнинг ҳаммаси биледи. Билишгани учун ҳам индашмайди, майли, ўз кўнглини ўзи чоғ қилиб юраверсин, дейишади. Бирок бу сафар Шукур ака тотли эртакни сал ошириб юборди, дедикки, ўғлим ишлашимни истамаяпти, етар шунча ишлаганингиз, тинчгина уйда ўтиринг, сизни ўзим боқаман, ота деяпти. Айни шу гапдан кейингина Мадина холаники тутеди. Бирданига тутмайди, аввалига энсаси қотиб, пешонаси тиришади, сўнг маънодор томоқ қиради, бошини сарак-сарак қилиб, чуқур-

чукур нафас олади. Қани энди, Шукур ака тийила қолса. Тийилмайди. Хатто чой хўплашни ҳам унутиб, ўғлини таъриф ва тавсиф этишда давом этади. Шундан кейин Мадина хола секин портлайди.

— Ним-ма? — дейди у кўзойнаги устидан унга ўшшайиб тикилиб. — Ўғлим ишлама деяпти дейсанми? Ўғлинг-а? Сен кимнинг бошини котираяпсан? Топган-тутганини бу ёққа чўз деса дерки, ишлама демас ўша хомсемизинг. Ё, мен бола ўстирмабманми. Эримнинг ўрнини билдирмай деб, иккисини ҳам бировдан кам қилмай ўстирдим, топган-тутганимни йиғиб-териб эрга бердим. Зора энди тинарман деганимда... Йўқ, Шукур бошимиз то гўрга кирмагунча сен билан менга тинчлик йўқ. Белимиз майишиб, ўз аравамизни ўзимиз тор қверамиз бундан кейин ҳам. Сен эса ўғлим дейсан. Биламан, ўғлингни канақалигини...

Шукур акани, ўғлига нисбатан шаъма эмас, ширин эртақнинг белига тепилиши қутуртириб юборди. Қўлидаги ширинликни олдириб қўйган боладай, бирпас анг-танг бўлиб турди-да, кейин қутилмаганда ранги оқариб-бўзариб, холага ёмон тикилди. Азбаройи жаҳли чиққанидан бақбақаси ликиллаб, юпка лаблари бир томонга тортишиб-тортишиб, бирор муддатлик дудукланишдан сўнг, тўсатдан ёрилди.

— Мен гапирганда, сен жилпангламай ўтир! — деди бақариб. — Нега гапни гапга қўшай демайсан?! Ўғлингни биламан эмиш! Нимасини биласан ўғлимни! Керак бўлса, менинг болам сенинг болангдан минг маротаба оқибатлироқ! — У шундай дея эгнидаги ишчи коржомаси этакларини жаҳл ила тортқилади. — Манову костюмни кўраяпсанми, ўз қўли билан совға қилган! Қара, қандай чиройли! Бунақасини сен тушингда ҳам кўрмагансан!

Мадина хола унинг эгнидаги кир-чир коржомага анқайиб қаради. Бошини қийшайтириб, тикилиб-тикилиб қаради. Бунга сари Шукур ака баттар авж олди.

— Эгнингдан қишин-ёзин битта қўйлақ тушмайди, тагин боламни ёмон дейсан! Қишга томон ҳали пальто олиб бермоқчи, чет элникидан.

— Манову... костюминг ҳам чет элникими? — Мадина холанинг кўзларида қулгу учқунлади.

Шукур ака, кўзлари холада, эгнидаги либоснинг этакларини авайлаб силаб-сийпаб кўяркан:

— Албатта, четники, — деди.

— Ҳеч четниқига ўхшамайди-ку, — деди Мадина хола кулгусини яширишга тиришиб. — Агар четники шундай бўладиган бўлса, кийгандан кўра киймаган маъкул. Эгнингдагини хатто гадоё устига илмайди.

Бу гапдан сўнг, Шукур ака унга ҳайрат аралаш тикилиб турди-да, кейин кўнгли бир нимани сезгандай, аста эгнига разм солди.

— Э! — деди кип-қизариб.

Хола билан Мурод хохолаб кулиб юборишгандан сўнг яна жаҳл отига минди.

— Ишкафда! — деди ўрнидан илкис кўзғаларкан, нега куласанлар деган оҳангда. — Ишга киймайман-ку ахир. Ҳозир опкеб кўрсатаман.

— Шимини унутма. — Мадина хола баттар кулди.

Шукур ака, кўлидаги стаканни стол устига тўнкариб, остонадаги пол латтани бир тепиб чиқиб кетди.

У чиқиб кетиши билан кулгу бирдан босилди. Ўртага ўнғайсиз жимлик чўкди. Мурод бир нуқтага термулганча чой ҳўплашда давом этди.

— Бахтсиз одам, бечора, — деди Мадина хола қилган ишидан пушаймон егандай. — Бахтсизлигини яшириш учун йўқ ердаги гапларни тўкиб-бичиб юради. У ёқда ёлғиз ўғил отам демаса, бу ёқда туғмас хотин нақ аждоҳа бўлса... нима қилсин, шўрлик. Қарға қағ этади, ўз кўнглини чоғ этади дегандай, юрибди-да, буям.

— Ҳа, меҳрга ташна одам, — деди Мурод хаёлчан.

— Ҳаммамиз ҳам меҳрга зормиз... — деди хола маъюс тортиб.

— Лекин... яхши иш бўлмади.

— Нима деганинг бу? — Мадина хола ажабланди.

Мурод кўлидаги стаканни андак зарда аралаш бир четга суриб қўйди-да, секин ўрнидан кўзғалди. Эшикка етган жойида ортига ўгирилди. Аммо бир сўз котмай ташқарига юрди.

Мадина хола унинг ортидан жимгина термулиб қолди.

Узоқдан тепловоз чинкириги эшитилганда, Мурод ховлига ўтганди. Ховли энди анча тинчиб, тунги смена ишчиларигина қолган. Коля ўша жойда хануз юлдуз тўла осмонга тикилиб ётарди. Абдулла билан Ринат хафсала билан нарда суришар, Шукур ака эса гамга ботган кўйи сўри четида мунғайиб ўтирарди. Бармоқлари орасида ўчиб қолган сигарет, кепкаси юқорига сурилган, тор елкалари алланечук шалвираб тушган, мискин ва эзилган бир ҳолатда эди у.

Шукур ака бундай ҳолга ширин эртақларига эътироз билдирилгандагина тушарди. Бу пайтда яхшиси унга яқинлашмаган маъкул. Аммо Мурод ўзини тутиб туролмади, ғоят раҳми келганидан секин бориб, елкасидан учди, чой опкелайми, деб сўради. Шукур ака бош чайқади. Ўчиб қолган сигаретини қайта тутатди. Кейин, мени тинч қўй, деган маънода бутун гавдаси билан тескари ўгирилиб олди.

Очик деразадан дистпечернинг боши кўриниб, вагон келтирилган жой маълум қилинганида ҳам Шукур аканинг авзойи ўзгармади, ҳар галгидек, қисқа-қисқа буйруқлар билан ҳаммани ўрнидан кўзгамади, тошдек қотиб ўтираверди. Қачонки, бошқалар ўз майлида йўл тадоригини кўра бошлагандан сўнггина, малол келгандай секин оёққа қалқиди.

Вагон сопол заводи ёнидаги омборда, оралиқ бир ярим чақирим, шпал санаб аста йўлга тушдилар. Энг олдинда Коля, елкасида узун мисранг, сигарет тутунини бурқситиб борарди. Ундан сал кейинда Абдулла билан Ринат, Шукур ака эса одатига хилоф равишда энг охирида судралиб борарди. Одатда, у хамиша олдинда юрар, жағи бир зумга тинмас, вақ-вақ қиллавериб, гоҳо ўта ғашга тегарди. Эътироз билдирганларга хамиша гапи тайёр эди: «Сўзлаб борсанг, йўл ўнар, — дерди. — Йўғасам юрагингдан чўғ сўнар». Баъзида гап сотиш жонига тегиб, тўсатдан ўдағайлаб қоларди: «Нима, оғзиларингга талқон солдиларингми, гапирсаларинг-чи! Юзтадан отмагансиларда, а? Ана унда тилларинг ечиларди. Ё яримта оберайми?! — У хехелаб кулади. — Э-ха, ҳаммангга бирдан жон кириб қолди-ми?! Абдулланинг кўзлари мов мушукникидай ёниб

кетди-я. Коля, кўп лабингни ялама, хаммаси ишдан кейин... Худо хоҳласа, эрта Набининг чойхонасида битта ош уюштирамиз. Майли, харажати мендан». Коля жонланиб гапга аралашади: «Яна чойхонами? Яхшиси, муюлишдаги пивохонада ўтира қолайлик. Балиги мендан». «Туфий! — Шукур аканинг афти бужмайиб, ерга тупуради. — Шу сассиқ пивохонада нима бор? Сен билан мен-ишчи, яъни (бу гапни у Муроддан ўзлаштирган) маданиятли одамлармиз. Маданиятли одамлар эса фақат чойхонада ўтириши керак. Пивохона алкашларнинг жойи». «Шукур, ошни ўзинг дамлайсан, — дейди фавкуллода очилиб кетган Абдулла унга бақамти келиб. — Фақат ўзинг. Сеники бир бўлакча-да, худди балиш егандай маза қиласан киши». Шукур ака мактовдан дарров талтаймайди. Абдуллага юқоридан қараб, аввалига писанда қилади: «Сен тотар ошни қачондан бери фарқлайдиган бўп қолдинг? Балиш эмиш. Балиш хотинларнинг овқати. Ошни эса фақат эркаклар ейди. — Кейин бундай қараса Абдулланинг қовоғи тушиб кетаяпти, у дарҳол шеригининг елкасидан дўстона кучади. — Ҳазил. Ош сендан айлансин, ўрток! Эртан шундай бир ош қилайки, ошнинг зўридан Риммаям сендан хурсанд бўп юрсин...» Уларнинг ёш боладай қувониб чуғурлашларидан негадир Ринатнинг энсаси котади: «Эртан ош ейиш учун хали бутун тунни ўтказиш керак». Ошга пашша тушгандай бу гапдан хамманинг таъби тирриқлашади ва барава-рига унга ёпишиб кетишади.

Ринат улардан узоқлашибгина қутулади.

Шукур ака ваъдасида туради. Эртаси эрталаб, ишдан сўнг чойхонада ош дамлайди. Кейин бу ошни эслашиб, бирор уч-тўрт кун ширин тамшаниб юришади. Умуман олганда, Шукур ака дилкаш ва серзавк одам. Шу боис, сукунатни ёмон кўради. Унга қолса, ҳамма очилиб-сочишиб юрса. Бир жихатдан, Муродни шунинг учун ҳам яхши кўради. Ўз навбатида, Мурод ҳам ўзининг бетизгин хазиллари билан у шўрликни ноқулай аҳволга солиб туради.

Ўтган кундузги сменада худди шўнга ўхшаш воқеа юз берганди. Тушгача вагон бўлмай, Мурод ўзича улоқиб кетганди. Қизлар ётоқхонаси атрофида ўрала-

шибгина қолмай, орада пивохонага ҳам бош сукуб
чикқан, қайтишда ўша муюлишдаги магазиндан тузук-
кина шим харид қилишга ҳам улгурганди. Қоғозга ўрал-
ган шимни кўлтиғига қисиб бекат ховлисида пайдо
бўлганида бригада аъзолари сўрида тушлик қилиб ўти-
ришган экан. Шукур аканинг ёмон феъли, вақт-бевақт
бригадирлигини эслаб қолади. Ўзича кўл остидагилар-
ни тергаб туради. Ҳозир ҳам шу одати тутиб қолди.

— Қаерда юрибсан? — деди Муродга ўдағайлаб.
Оғзидан отилган нон ушоғи сўлак аралаш Абдулла-
нинг афтига чаплаганига эътибор бермай, овозини
яна бир парда кўтарди: — Эрталаб қорангни бир
кўрсатдингу кейин... Нима бу ер сенга ишхонами ё
подахонами, хоҳлаганда келиб, хоҳлаганда кетадиган!
Қаерда эдинг?

Кўроқнинг чарс феълига бу хил муомала сира ўти-
ришмасди. Шул сабаб саломига яраша алик қайтарди.

— Қаерда бўлардим, томга чиқиб ухладим, — деди
кўзларини лўк қилиб. — Ахмоқлар ерда юрганда,
оқиллар томга қочади-да.

— Кўлтиғингдаги нима?

Айни шу гапдан сўнг Муроднинг кўнглига шумлик
оралади. Ҳап сени бир боғламасамми, деган ниятда
секин шипшиди.

— Сир. Кейин айтаман.

Шукур ака ўтирган жойида бесабр тебраниб, қиста-
ланг қилувди, Мурод, буларнинг олдида айтиб бўлмай-
ди, деган ишорада секин кўз қисди. Азбаройи қизиқи-
ши ортганидан Шукур аканинг пешонасига тер тепчи-
ди. Тушлик тамом бўлгунча аранг чидади. Мурод чойи-
ни ичиб ўрнидан кўзғалиши билан лапанглаб ортидан
эргашди. Унга кийиниш хонаси йўлагига етиб, енгидан
тутди.

— Нима эди?

— Шим, — Мурод ўта бепарво бўлишга тиришди.

— Қанақа шим?

— Мукофот.

— Қанақа мукофот?

— Раҳбариятнинг мукофоти-да.

— А!

— Э! — Мурод унга, нима, хали хабарингиз йўқми

деган маънода, хайрон тикилди. — Ҳар бир бригадага биттадан-иккитадан ажратган экан, шундан бири бизга тегди. Яхши ишлаганинг учун деб беришди. Нима, сизга беришмадимиз ҳали?

— Йўқ, — Шукур ака негадир шимни эзгилаб кўрди, хидлаб кўрди, сўнг аллақандай бегона овозда сўради: — Ким берди?

— Ўнар ака, — Мурод шимни қайта қоғозга ўрай бошлади. — Кабинетига чақириб берди. Агар шундай ишлай берсанг, орден ҳам бераман деди. Яна дедик...

Шукур ака унинг гапи тугагини кутмай, кескин ортига ўгирилдида, ердаги оёқтагликни тарақ-турук босиб, ташқарига отилди. Текин томошадан курук колмай дея, Мурод ҳам изидан юрди.

Шукур ака ховлига чиқиб, атрофга аланг-жаланг қаранди-да, бекат идораси томон зипиллади. Икки зинани бир хатлаб ичкарига кирди. Нимқоронги йўлак тўридаги хона эшигини тортди. Эшик берк экан. У эшик ёнида бир тараддулланиб қолди.

— Боя устахона томонда кўргандай бўлувдим, — дея ёлғонлади Мурод.

Шукур ака уни туртиб ўтиб, йўлак эшиги томон юрди. Тапур-тупур кадам товушини эшитиб, эшикдан мўралаган идора ходимлари-хотин-қизларнинг таънадошномларига парво қилмади. Қайтамга чойнак кўтариб қаршисидан чиққан ҳисобчи аёлни, немушай, қоч, дея қаттиқ жеркиб берди.

Буни қарангки, Ўнар найнов устахона дарвозаси ёнида аллақаерга гум бўлишга созловчиларни кутиб турган экан. Шукур аканинг томдан тараша тушган қабилидаги талабидан анқайиб қолди.

— Қанақа шим? — деди сўнг косасига чуқур ботган кўзларини пир-пиратиб.

— Мукофот! — Шукур ака бармоқларини ўйнатди. — гапни чўзма кўп, ишга тушишимиз керак.

— Тушунтириброк гапиринг, — Ўнар найнов елка кисди, — қанақа шим, қанақа мукофот?

— Меровсирамай, чўз! — Шукур ака бармоқларини ўйнатишда давом этди. — Ўттиз беш йил меҳнат кип қўйган мендай одам четда қолиб, нега энди кеча ишга келган бола шим кияркан. Чўз!

Ўнар найнов, ё тавба, бу бало қаердан ёпишди деган ўйда, атрофга ҳайрону лол алангларкан, кўзи анча нарида илжайиб турган Муродга тушгачкина воқеани англади. Кўпинча бу хил ҳазил-хузулларда улар бир-бирларига эш бўлишарди. Ҳозир ҳам у, сенинг ишингми ҳали бу, деган маънода қош чимириб кўйдида, кейин туйқусдан юзини таббассумга тўлдирди.

— И-и, аввалроқ шундай демайсизми, — деди кувноқ охангда. — Буни қаранг, паққос эсимдан чиқибди-я. Ҳақиқатдан сизга мукофот бор. Кабинетда турибди. Кабинет эса ёпиқ. Калитини йўқотиб кўйибман. Очиб боришармикан деб слесарларни пойлаб турибман. Сиз бемалол ишга бораверинг, кечқурун оласиз мендан.

— Шукур ака шошқалоклик билан ўз хизматини таклиф этди.

— Ўзимиз очамиз эшикни. Лўм билан...

— Кабинет вагон эмаски, эшигини лўм билан очсангиз, — Ўнар найнов кулди. — Иван келсин, миҳ билан бирпасда очиб беради. Сиз эса бораверинг, оқшом оласиз. Еб кўймайман-ку мукофотингизни, бораверинг.

Шукур ака устахона ховлисига кўз югуртирди. Шундай пайтда созловчиларнинг йўқлигидан ёмон ачинди. Ноилож изига қайриларкан ишонқирамай қайта сўради.

— Кечқурун-а?

— Ҳа.

— Агар алдасанг, кўрасан, — Шукур ака пўписа қилди. — Шимингни ечиб оламан.

Ўнар найнов чиллакдек озғин оёқларида ҳалпиллаб турган шимини баландроқ кўтараркан, бегараз жилмайди.

— Барибир... сирмайди сизга.

— Сирмаса, сотаман.

— Хай, боринг, — Ўнар найнов юзига ясама совуққонлик тусини берди. — Вагонлар тўртинчи базада турибди. Бориб ишни тезлатинг.

Буни таъкидламоқчидай узокдан тепловоз чинқириви эшитилди.

Ўша куни Шукур ака ажиб бир ғайрат билан ишла-

ди. Ишдан қайтишда, отасидан байрамлик ундирадиган боладай, одимлади. Ўнар найнов уни бекат ҳовлисида қаршилади. Кўлида каттакон оппоқ тугун, жиддий қиёфада оёқларини кериб турарди. Тугунни Шукур акага узатаётиб, расмий оҳангда тўнғиллади.

— Мана олинг, оманатингизни. Кўп йиллик ҳалол меҳнатингизни ҳисобга олиб, кўпроқ нарса билан тақдирладик сизни. Фақат бошқаларга овоза қилманг. Буюрсин, тепиб-тепиб кийинг.

— Ра... ра... раҳмат! — Шукур ака ҳаяжондан бўғилиб қолаёзди. — Тепиб-тепиб эмас, силаб-сийпаб кияман! Бола-чақангни ҳузурини кўр, ука!

— Тезроқ обориб шкафга тикинг! — Ўнар найнов катта ишни тиндиргандай, узоқ-узоқларга димоғ билан тикилди. — Абдулла кўрса... тўпалон қилиб юрмасин тагин.

Шукур ака хийла ортда судралиб келаётган бригада томон боқаркан, очкўз хотинлардай тугунни бағрига босиб, ечиниш хонасига йўрғалади. Изидан қолмай, соядай эргашиб келаётган Мурод тугуннинг бир четидан тутди.

— Тек! — Шукур ака такадай ирғишлаб, силтаниб баттар зипиллади.

Хира ёритилган хонага киришгач, Мурод баттар тирғалди.

— Кўрайлик-чи, нималар беришибди сизга, — деди тугунга қўл чўзиб. — Тугунингиз намуноча катта? Нима бало, бутун бошли қишлоқ уст-бошми дейман. Мени битта шим билан алдаб, сизга... Йўқ, бунақаси кетмайди. Мукофот дегани тенг бўлиши керак. Нима, сизнинг шохингиз борми, мукофотнинг каттасини оласиз. Кўрсатинг, нималар бор экан.

— Ахир мен... ахир мен ўттиз беш йилдан бери ишлайман-да, — Шукур ака кизганиб, тугунни ортига яширди. — Сенам шунча ишла, кейин талаб қил.

— Абдулла-чи? Абдулла кам ишлабдими сиздан?

— Тиш-ш! — Шукур ака эшикка олазарак қараб, бармоғини лабига босди. — Унингни чиқарма!

— Унда кўрсатинг, — Мурод баттар хиралик қилди. — Йўқса, овоза қиламан.

— Елимдан баттарсан-а, — Шукур ака унга орқа-

сини ўгириб, титроқ бармоқлари билан тугунни еча бошлади. Мурод кўрмоқ истаб, ўнг ёнидан суқилганди, у тепадиган отдай ўша томонга оркасини бурди. Бу ёнидан интилганди, яна ўша хол такрорланди. Қизганишдан елкаларигача титраб, бўғиқ ва бегона овозда деди: — Ўзим... ўзим кўрсатаман! Фақат кўлингни торт! Торт кўлингни! Биламан сени, биттасини шиппа кўйнингга урмоқчисан! Шунча йил ишлаб, биттагина совға олдим... шуниям қўймайсан-а! Нарн тур! Тирғалма! Тирғалма дейман!

— Хай, мана тирғалмадик, — Мурод икки-уч одим ортга тисарилди.

Шукур ака хаяжондан бўғриқиб, тугуннинг бир четини очди-да, кўлига учраган биринчи буюмни тортди. Тортдию хайратдан «И-и!» деб юборди. Унинг беихтиёр юкорига кўтарилган кўлида кимнингдир бирор йил беармон хизмат қилган кир-чир ва илма-тешиқ пайтаваси саланглаб турарди. У пайтавани бир четга улоктириб, ошиғич холда тугун ичига кўл юборди. Бу сафар кўлига мойга ботган йиртиқ шим илашди. Ундан сўнг енгсиз пахталик, энг охирида эса куришган, майишган бир пой этик илиниб чиқди.

Мурод ўзини тугулмай кулиб юборди.

Шукур ака қутуриб, оёки остидагиларни чор тарафга тепа-тепа, ташқарига отилди. Йўл-йўлакай боя ўзининг биринчи тепкисиданок йўлакка бориб тушган бир пой этикни кўлига олволди.

— Ўлдираман!

Аммо Ўнар найнов аллақачон гум бўлганди. Шукур ака сўкинганча уни бутун ховли бўйлаб қидириб чиқди. Тополмай қайтгач, аламига чидаёлмай Муродни сўқди. Ҳеч гапдан хабари йўқ бошқалар ҳам бу нордон насибадан бебаҳра қолмадилар. Хуллас, Шукур ака ечинаётиб сўкинди, баданига совун суркаётиб сўкинди, бошидан сув оқизиб сўкинди, қисқаси, беармон сўкинди. Кийиниб-тараниб ташқарига чиқишгач эса, хар галгидек, ҳаммасини унутди. Ҳатто, қойил, бопладинглар, деб Муродни мақтаб ҳам кўйди. Охиروقибат, бу ҳазил яримтани майдалаш билан яқунланди.

Мана шундай одам энди қайғу ва аламдан бошини кўтаролмай борарди. Боз устига, тун аллақандай рутубатли, кунботишда пайдо бўлган оғир қора булут бутун залворини ерга ташлаб, димликни баттар оширган, озгина ҳаракатдан одам жикка терга тушарди. Кишининг тинмай сув ичгиси келарди. Ишчилар бундай ҳавони «бикин тешар ҳаво» деб атайдилар. Негаки, юк тушириш пайтида қўл ишда, оғиз сувда бўлар, иш унмагани устига ўз-ўзидан тинка қуриб кетаверарди. Вагоннинг ярми бўшамасдан мана-ман деган одам ҳам ҳолсизликдан чўзилиб қоларди. Бундай пайтда, яхшиси оғизга сув олмаган маъқул, лекин томоқ қуриб кетавергандан кейин қандай қилиб сув ичмай бўлади? Этакчи сифатида. Шукур ака, сув ичманглар деб, таъкидлаб турадию, аммо ўзи биринчи бўлиб сувга югуради. Сув тинкани қуритади, ичманглар, дейдию сув идишни қўлидан қўймайди. Кейин бирдан ҳавони ёмонлаб чангитиб сўкинади, сўкингандаям сувдан хўплаб-хўплаб сўкинади. Сўнгра ўтирган жойида ўзини ортга ташлаб, оғир сўлиш олади: «Қани энди бир қултумгина чой бўлса, бунда ҳавода чойдан тузуги йўқ». Бироқ сув идишни чойга тўлдириб келишга ҳеч кимнинг бўйни ёр бермайди. Шундан сўнг у, ишқмас дангасалар, деб ҳаммани ёппасига сўкади-да, бамисоли эркак ғоздай лапанглаб чойга ўзи кетади. Сўкишнинг қолганини чойхонада давом эттиради. Тунги овқатланишдан кейин эрталабгача бирпасгина мизғиш умидида эндигина чўзилган чойхоначи эшикнинг гумбурлашидан капалаги учиб, сапчиб туради. Ким, дейди кўзларини йириб очиб, ичида қуртдеккина сўкиниб. «Оч! — дейди Шукур ака эшикни бот тақиллатиб. — Болалар ташналиқдан ўлаяпти. Чой бер». Табиий, чойхоначи тихирлик қилади. Бунга жавобан эшик баттар гумбурлайди. Чойхоначи энди баралла сўкинади. Шукур ака сира бўш келмай, биттасига ўнтани кўндиради. Ниҳоят унча-бунча одамга очилмайдиган эшик зарда билан очилади. Шукур ака вақтида ўзини ортга олиб, пешонасини ғурра бўлишдан саклаб қоларкан, янада баланддан келади: «Пешонамни ғурра қилганингда нақ тумшуғингни уриб ёрардим-да ўзимам!» Каттакон чойгум қайноқ сувга тўлгунча иккиси икки ёнда туриб яна

сўкинишда давом этишади, гўё ит — ҳамла қилишга ботинмайди-ю, лекин хуришдан тийилишмайди. Бу ҳол кизиқ якунланади: чойхоначи унинг ортидан эшикни қарсиллатиб ёпаркан, бисотидаги энг сара сўкишни ҳада этади. Аллақачон ховлига тушиб олган Шукур ака ортига кескин ўгирилади-да: «Сени фалон қилай! — дейди бор овозда бўкириб. — Ҳи-и, корнингга сени... мешдай бўлмай! Ётибсанда рабочийларнинг нонини яримта кип! Текинхўр! Ишёқмас! Чикиб бир вагон туширгин эди, кўрардим ҳолингни! Ҳали қайтай, онангни кўзингга кўрсатаман!» Ичкаридан бўғиқ жавоб овози эшитилади: «Сурбет! Аблах! Кўса!» Бунга жавобан Шукур ака, тўксиз иягини қашлаб, чунонам бўралаб сўкинадик, Унар найнов билан диспетчер ховлига югуриб чиқишга мажбур бўлишади. Шукур ака уларни ҳам бенасиб қолдирмайди: «Бекорга ўтиргунча бизга чой-пой ташиб турсаларинг ўласанларми! — дейди йўқ ердаги талабни ўртага ташлаб. — Болалар у ёқда ташналикдан ўлаяпти, силар эса бу ерда ўпишиб ўтирқилар! Ҳолимиздан хабар олмасанг, нима қиласан начайник бўлиб! Ҳи-и, сўппайган бўйинга... сени!» Улар бу талабу тухматга парво ҳам қилмайдилар, қайтанга, чойингиздан озгина куйиб кетинг, дея баттар жиғига тегишади.

Четдан туриб кузатган одам Шукур ака билан чойхоначи энди бир-бирларини ўлақолса кечиришмаса керак деб, ўйлаши мумкин. Қайдам, ишдан сўнг гўё ҳеч нарса юз бермагандай яна апоқ-чапоқ бўлиб кетаверадилар. Ярашув Шукур аканинг ташрифидан бошланади. У эрталаб бригадани бошлаб бекат ховлисига кириб келаркан, одатдагидек, ювинишга ошиқмайди. Сўри четига чўкиб, сигарет тутатади. Кундузги сменага келётган ҳамкасблари билан хушсизгина салом-алик қиларкан, чойхона томонга тез-тез қараб кўяди. Сўнгра сигарет қолдиргани ерга ташлаб, этиги учида эзгилаб ўчиради-да, эран-қаран чойхона томон юради. Эшикдан кираётиб юзига хоргинлик тусини беради. Столлар оралаб ўтиб, шу алфозда чойхоначига рўпару бўлади. Кўли-кўлига тегмай мижозларига хизмат кўрсатаётган чойхоначи уни кўргач, хўмраймоққа уринади. Аммо эплаёлмайди. Қошингда биров илжайиб тургач

хўмрайиб бўларканми. Оғзининг таноби қочиб, кел, Шукур, деб юборганини билмай қолади. Бу гапдан Шукур ака эриб кетади-да, тирсагини пештахтага тираб, юзидаги ҳорғинлик тусини янада бўрттиради, ярим овозда дўстона пўнғиллайди: «Ўлдим, битта чой дамла, аччиқкина бўлсин». «Колбасадан ҳам кесайми? — дейди униси колбасанинг энг яхши жойини кўзи билан чамалаб. — Қанча кесай?» «Кес, — дейди буниси иштаҳаси йўқ эса-да, унинг кўнгли учунгина. — Бирор юз грамм кес. Негадир иштаҳам йўқ, чанқабман шекилли». Узр сўраш йўқ, хижолат тортиш йўқ — осонгина ярашиб оладилар. Орадан ҳафта ўтиб-ўтмай, дим тунларнинг бирида яна уришадилар ва яна шу тарика ярашиб кетаверадилар. Шукур аканинг ўзига хос ажиб феъли ўртада гинакудурат сакланишига йўл қўймайди.

Гапнинг қисқаси, Шукур ака йўлда учраган қора билан уришиб-сўкишиб вагон ёнига етиб келганида, «ишэкмас дангасалар» бир вагонни бўшатиб, аллақачон иккинчисига ўтишган бўлади. Шукур ака кечикиш сабабини қуйидагича изоҳлайди: «Борсам, чойхоначи касал бўп қопди. Овқатни кўп еб қўйганми, искорий помош олкетиб қопти. Чойни ўзим қайнатиб келаяпман». Эрталаб бригада чойхоначини соғ-омон кўришадди. Аммо ҳеч ким, нега алдадингиз, демайди. Нега деганда, Шукур аканинг феъли маълум, ҳеч киприк қоқмай бунга ҳам бирор баҳона топа олади. Йўқ деганда, ошқозонини ювиб қайтариб юборишибди, қаранглар, қорни анча пучмайиб қопти, деб қўя қолади.

У қанча ёлғон гапирса, бригада шунча яхши кўради уни. Мурод кула-кула унинг елкасидан кучади: «Агар сиз бўлмасангиз, бу ерда бир кун ҳам ишламасдим, зерикиб ўлардим!».

Ҳозир у Шукур аканинг жим кетишидан жуда сиқилмоқда эди. Боз устига, ҳавонинг димлигини айтмайсизми. Оқшом бир-бир эсиб турган шабада қаерга йўқолди? У кўйлагини ечиб, елкасига ташлади-да, темир йўл ёқалаб кетган симёғочдаги чироқлар нуридан хира ёришган бекат устахонаси деворларига, чап ёқдаги шувоқзор паст-баландликлар ортидан мўралаб турган кулбаларга бир-бир нигоҳ ташларкан, сукунатдан юраги безиллаб, тавба, ярим чақирим нарида шаҳар

нафас олаётганига ҳеч ишонгинг келмайди-я, деб юборди. Аммо унга жавоб берувчи бўлмади. Сукунат елкаларидан босгандай, ҳамма жим борарди. Бундан, айникса, Мурод беҳад азоб тортмоқда эди. Назарида, кимдир гапириши, гапиргандаям ҳазил-ҳузул билан гапириши, йўкса мана бу рутубатли тун ҳадемай ялмамай ютиб юборадигандек эди.

Олға босган сайин дилгирлиги ортиб бораётган Мурод мадад истаб Шукур акага яқин келди. Устига устак, унинг маънос бош эгиб бориши юрагини баттар ғамламоқда эди. Бундай пайтда ҳар қандай гап, ҳар қандай туртки бефойда. Маълум муддатсиз Шукур ака ўзига келолмайди. Бунга эса Муроднинг сабри чидамаётган эди.

Шукур акани гапга солиш йўлидаги барча уринишлари зое кетгач, Муроднинг эсига қайсидир бир китобдан ўқиган доно бир ўғит тушиб қолди. Китобда айтилишича, кишини оғир ғам-аламдан фақат муҳаббат қў қарар экан. Бу гап қанчалик ҳақ, Мурод билмайди-ю, лекин юраги ториккан кезлари темир йўлга яқин маҳаллалардан бирида истикомат қилувчи қорақўз кизни эслаганида дили ўз-ўзидан бирдан равшан тортишини яхши биларди. Шу боис, навбатдаги уринишида оғзига келган биринчи гап шу бўлди. Нега энди айнан шу фикр хаёлига келди, ҳозиргача ўзи ҳайрон. Аммо у пайтда бу ҳақда мулоҳаза қилиб ўтиришнинг вақти эмасди. Хуллас, Шукур акага яна қамти келаркан, аввал бошда унинг эгик бошига, сочи тақир қирилган энсасига, шалвираб тушган елкаларига кўз ташларкан, овозига андак сирли, андак қувноклик, андак ҳаяжонли тус бериб деди:

— Шукур ака, биласизми... сизни халиги... Мадина хола яхши кўраркан, яъни... севиб дегандай... Боя сиз чиқиб кетганингиздан кейин ўзи тан олди. Шукур акангни яхши кўраман, деди.

Шукур ака чурқ этмади, лоақал қайрилиб қарамади. Шпал санаб бораверди. Орада қокилиб кетиб, тўнғиллаб сўқинди холос.

— Хола айтдиларки, — дея гапида давом этди Мурод, — Шукурни бир кўриш учунгина ишга келаман, мураббони эса унинг учун пишираман, фақат сир

бермайман, сир берсам уят бўлади деб кўркаман, деди. Яна мени айтиб қўйманг, сотибсан-да деб мендан хафа бўлишлари мумкин.

Бу пайтда улар навбатдаги симёғоч тагига келиб қолишганди. Тепадаги чироқ нурида Шукур аканинг энсаси галати титраб кетганини Мурод аниқ-таниқ кўрди. Ҳатто у бир оз гандираклаб кетгандай бўлди. Лекин бу ҳолатини устамонлик билан яшириб, муштумига кетма-кет йўталиш билан чекланди.

— Айтишларига қараганда, — деди Мурод унинг ҳолатини синчков кузатиб, — бошда негадир уйланишдан кўрққан экансиз. Сизни дея тунлари тиконга ағанаб чиқаркан. Аммо сиз қайрилиб қарашдан ҳайиқибсиз. Сизни кута-кута охири бошқа бировга турмушга чиқиб кетибди. Лекин юраги сизда қолаверибди.

— Шуниям айтдим сенга?! — Шукур ака кутилмаганда кескин қайрилди. — Бу аёлнинг ичида ҳеч гап ётмас экан-да!

Тахмини бу даражада тўғри чиқишини кутмаган Мурод бир муддат доврираб колди. Нима деярини билмай бошини тез-тез ирғади.

— Неча замонлар ўтиб кетди бунга, — деди Шукур ака юришда давом этиб. — У пайтда туғилган болалар ҳозир ўттиздан ошди. Лекин ҳаммасига ўзи айбдор. Бир сафар биқинидан ушлаганимда бошимга ёғоч билан туширган. Ҳафта бошимни боғлаб юрганман. Ўшанда уйланмоқчи эдим. Ургандан сўнг уйлангим келмай колди. Уйлансам, ким билади, бепичоқ сўярмиди. Қизлигида ўлгудек шаддот эди. Ҳозир сал босилган.

— Униям айтди, — Мурод ёлғонни ямламай юта бошлади. Шукур аканинг кайфиятини созламоқ учун шу тобда у ҳамма нарсага тайёр эди. — Шу воқеадан сўнг, қўлим синсин, деб бир умр ўзимни қарғаб келаман деди.

— Бекор айтибди, — деди Шукур ака жиндек тутоқиб. — Бошим тузалганидан сўнг бир кун қаршимдан чиқиб, агар яна қўлингни бежо ҳаракатлантирсанг, темир билан тушираман бошингга деган.

— Айтди униям, — Мурод бу ёғига ўз тажрибасига таяниб сўз юрита бошлади. — Севаман демасдан туриб қўл чўзганига жаҳлим кўзиди, деди. Мени енгил-

так қиз деб ўйлади дея жоним чиқди, деди. Бир оғизгина, сени севаман, тег менга деганида ўзимни унинг оғушига отардим, деди. Орияти бутун қиз бўлган эканда у, а?

— Ким биледи дейсан? — Шукур ака елка қисди. — Биқинига қўл юборганимни биламан, бошимга қарсиллатиб соп қолган. Шундан кейин қайтиб гапирмаганман.

— Лекин хола зўр экан, — Мурод танглайини тақиллатди. — Қаранг-га, хозиргача сизни яхши кўраркан. Йиллар ўтгани сайин меҳрим кучайиб кетаяпти дейди.

— Нимамни яхши кўраркан ўзи у? — Шукур ака қуруқ гапиришга уринса-да, хаяжонини билдириб қўйди.

— Сўрадим, — Мурод бепарво бўлишга тиришди. — Дедики, сизнинг фигурангиз ҳақиқий мужский фигура эмиш, — Шукур аканинг эгик қадди бирдан тўтанди. Мурод ич-ичидан тўлқин уриб келаётган кулгусини базўр жиловлаб, бир оз сукут сақлади-да, яна давом этди: — Бетингиз ажинсиз, сизга ҳеч ким олтмиш бермас эмиш. Яна дедики...

— Эллик беш! — Шукур ака илкис ўгирилиб, ўшқириб берди. — Ким айтди сенга олтмиш деб?!

— Ҳеч... ҳеч ким, ўзим, — Мурод ўқдек қадалган нигоҳ қаршисида тагин довдираб қолди. — Лекин хола эллик дегандай бўлувди. Шахсан мен сизга қирқ беш бераман.

— Яна нима деди? — Шукур ака бу гапдан мамнун бўлиб, томоқ қириб қўйди.

— Айниқса характерингиз... — Мурод тагин танглайини тақиллатди. — Сиздай одам юздан битта бўлармиш. Агар хотини бўлганимда бор меҳримни унга берган бўлардим деди. Яна дедики, ҳар оқшом оёқларини ювиб, укалаб қўярдим, ёш боладай авайлаб-асрардим. У эса менга қиё боқмайди деди.

— Бошимга урмасин эди, — Шукур ака димокланди. — Ким айтди унга урсин деб.

— Кечиримли бўлинг-да, Шукур ака.

— Кечирмайман! — Шукур ака баттар димоқ-фирок қилди. — Нега кечирар эканман. Урган жойи

хозир совукда лўқ-лўқ оғрийдиган бўлган. Кечирмайман уни! Менга деса... ўлиб кетмайдими!

— Бунча қаҳрингиз қаттиқ бўлмаса, — унинг гапга киришганидан ичида мамнун бўлган Мурод баттар аравани қурук олиб қочишга тушди. — Биров севгидан ўламан деяпти-ю, сиз кечирмайман дейсиз-а. Бу қилингангиз яхши эмас, Шукур ака. Мусулмон одамнинг иши эмас бу.

— Нега унда боя устимдан кулди? — Шукур ака унга иддаоли тикилди. — Яхши кўрар экан, нега устимдан кулади-а? Тагин аллабало деб пичинг қилганига ўлайми. Нима, унинг қизлари менинг ўғлимдан пешми? Бундай олганда ҳаммаси бир гўр!

— Юрагининг тафтини босмоқ ниятида шундай деди-да, — деди Мурод. — Яхши кўришлигини билдирмаслик учун баъзан одам шундай қилади. Сиз қиё боқмаганингиздан кейин нима қилсин, бечора.

— Ҳар куни олдига кириб турибман-ку, яна нима керак унга?

— Шунисигаям шукур, йўкса ўзига ўт қўйиб юборармиди.

— Нима? — Шукур аканинг юриши секинлади. — Нега энди ўзига ўт қўяркан? Нима миясини еб қўйганми у?

— Севги ёмон нарса, одам гоҳо миясини йўқотиб қўйиши ҳеч гап эмас, — деди Мурод. — Сиз бир ҳафта аразлаб юринг, жудоликка чидаёлмай ўша куниёқ у ўзига ўт қўйиб юборади.

— Олиб қоча сенам, — Шукур ака ишонқирамай кулди. — Шукур деган маймоқ аразлагани учун, Мадина деган жинни ўзига ўт қўярканми. Топган гапингни қара-ю. Яхши кўраркан, нега шу пайтгача ўзига ўт қўймади, у?

Мурод гап тополмай бир муддат эсанкираб қолди. Ҳатто қокилиб кетиб оёғини қайириб олди. Бир оз ҳаялласа миси чикишини сезиб, хотирасига зўр берди. Мухаббат масаласига оид эшитган, билганларини эслашга уринди. Шунда хотирасининг бир четида жонсарақ қиёфали ёш бир жувон пайдо бўлди. Сопол заводида ҳисобчи бўлиб ишлайдиган бу аёл озгин, новча эрини еру кўкка ишонмасди. Айтишига қараганда, бу

эркак унинг биринчи махбуби, иккинчи эри экан. Биринчи эри ўлгач улар қайта топишган экан. Ўша аёл шундай деганди: «Эрим тириклигида бу эсимгаям келмасди. Эрим ўлгач, юрагим бирдан бўшаб қолди. Кейин бунга чикдим. Хотинидан ажраб боши гаранг бўлиб юрган экан, имо қилишим билан югуриб келди. Энди яна қайтадан яхши кўриб қолдим. Бунга бирон нима бўлса ўлиб қолсам керак».

— Аввал эри бўлган, сизни кўп ўйламаган-да, — деди Мурод. — Эри ўлгач, юраги бирдан бўшаб, эски севгиси қайта жунбушга келган-да. Ўзининг айтишича, юрагидаги мухаббатни ўчиришга роса ҳаракат қипти, бўлмабди. Юраги қурғур косадаин мухаббатга тўлаверибди-тўлаверибди... Ҳозир энг тўлган пайти эмиш.

— Баттар бўлсин! — Шукур ака очик тантана қилди. — Қизлигида Шукурнинг кадрига етмаганди. Мана энди... Менга деса севиб ўлмайдими!

— Аблах одам экансиз! — Мурод ўзи тўқиётган ёлғонига ўзи ишоқ бў, беихтиёр унга ёпишиб кетди. — Қаҳри каттик, ярамас одам экансиз! Одам ҳам шунчалик бўладими, тавба! Бир киши ўламан десалару, бу кишим ноз қилсалар! Яхшилик ёқмайдиган одам экансиз! Боринг, гаплашмайман сиз билан! Афтингизни кўришга тоқатим йўқ!

Мурод ростданам аразлаб, олдига ўтиб кетмоқчи эди. Ҳатто уч-тўрт одим олға босди ҳам. Аммо бирдан ҳаммаси Шукур аканинг кайфиятини яхшиламоқ, уни гапга солмоқ ўйида қилинаётгани эсига тушиб, ўзининг ҳолатидан кулиб юбораёзди. Лаблари узра жилваланган табассумини зўрға босиб, Шукур ака томонга ўгирилди.

— Холанинг севгиси эски, сизники эса ундан-да кўҳна экан, — деди ҳазили ғоят асосли чиқиб қолганидан ичида таажжубланиб. — Холбуки, шундай экан, эркак сифатида энди бир иш қилинг.

Шукур ака унинг оғзига анқаяман деб қоқилиб кетди-да, шпаллар устига бор бўйи билан гупиллаб тушди. Ноқулай тушди шекилли, бир майдон Мадина холани, холага кўшиб Муродни, Муродга кўшиб, нима бўлди дея, ортларига ўгирилишган бошқаларни обдон

чангитиб сўкди. Сўкиб-сўкиб хуморидан чиккач, зарда аралаш сўради:

— Гапир, нима демокчи эдинг?

Аммо бу вақтга келиб Муроднинг иштиёқи хийла сўнган эди. Негаки, Шукур ака асл ҳолига қайтган, сабр этса, бирор беш дақиқалардан сўнг одатдаги ҳазил-хузулларини бошларди. Шу боис, Мурод истар-истамас жавоб қайтарди.

— Севинг ва юринг...

— Нима? — Шукур ака тушунмади.

— Хола билан юринг дейман.

— Эсинг жойидами? — Шукур аканинг туксиз қошлари тепага сапчиди. — Нима деб валдираяпсан?

— Унда уйланинг.

— Кеннойингни нима қиламан?

— Ҳайданг! — Муроднинг кўнглида Шукур аканинг хотинига нисбатан ададсиз нафрат яшарди. Бу нафрат Шукур аканинг баъзи бир нолишлари туфайли юзага келганди. Ҳозир ушбу туйғу остида нима деётганини чуқур ҳис этмаган ҳолда сўзламоқда эди. — Унисини ҳайдаб бунисига уйланинг.

— Йўк, бўлмайти, — Шукур ака чуқур хўрсинди. — Кеннойинг ўлдиради кейин мени!

— Унда ўлинг!

— А!

— Кеннойидан кўрксангиз, ўлинг! — Муроднинг овозига шиддат инди. — Бировдан кўрқиб яшагандан кўра ўлган яхшироқ-ку ахир! Нимаси бу, кеннойини кўрсангиз худди баргдайин қалтирайсиз!

Шукур аканинг боши эгилиб, қомати шалвираб тушди. Шундагина Мурод ҳис-ҳаяжонга берилганини англади.

— Лекин хола сизни жонидан ортиқ яхши кўради, — деди у ҳазилини давом эттириб. — Мен сизга билганларимни айтдим. Фақат бу ҳақда холага чурқ эта кўрманг. Муҳаббатим ичимда, буни Шукур аканг билмасин деганлар. Аммо гапнинг очиги, сизга жуда ҳавасим келаяпти. Негаки, аёл кишининг бу қадар ўтли муҳаббатига камдан-кам одам сазовор бўлади. Ҳар жихатдан бахтли одам экансиз. Умуман олганда, сизда нимадир бор, йўкса, аёл киши бу қадар жон куйдириб севмасди.

— Сен бола ҳар балони биласан, — ўздан мамнунланган Шукур аканинг овози товланиб кетди. — Лекин бу гапни кеннойинг... эшитмасин. Эшитса мениям, кампирниям тинч қўймайди.

— Нимаси кампир? — деди Мурод. — Сиздан кичик шекилли?

— Йўқ, бир ёш катта, — Шукур ака кўрсаткич бармоғини тепага нукиди.

— Билмадим, лекин сиздан ёш кўринади.

— Ғам кўрмаганда, — Шукур аканинг овозига ға-йир инди. — Менга ўхшаб ғам-алам кўрганида эди, аллақачон туршакдай буришиб колган бўларди.

— Нима, муҳаббат ғам-алам эмасми? — Мурод унинг елкасига енгилгина туртди. — Агар мен бировни севсаму, севгимни унга айтолмасам, билмадим, бир кундаёқ ўлиб қолсам керак. У эса сизга бўлган муҳаббатини бир умрга яшириб келмоқда. Нима, бу ғам-алам эмасми? Мураббосини ебсизу, муҳаббатини сезмабсиз-да, а?

— Қайдам, — Шукур ака бир муддат жим қолди-да, сўнг ўйчанг оҳангда деди: «Кампир эсини еб қўйибди. Узимам ўйлардим-а, нега қарашлари бежо деб. Демак, гап бу ёқда экан-да. Кеннойинг эса, сенга ит ҳам қарамайди дейди. Мана, қараркан-ку. Йўқ, кампир бутунлай эсини еб қўйибди».

Бу орада улар манзилга яқинлашиб қолишганди. Мурод ҳазилга ортик рағбат хис этмай бошлади. Нега деганда, Шукур ака энди бутунлай ўзига келган, паст, ширадор овози тун сукунатини тилкалай бошлаганди. Салдан сўнг Шукур ака энг олдинга ўтиб олди. Ердан тош олиб, қаршиларида пайдо бўлган улкан темир дарвозани тақиллатишга тушди. Ичкаридан таниш қоровулнинг уйқусираган овози эшитилди.

— Ким у?

— Ойингни эри, — деди Шукур ака илгаригидек хушчақчақ оҳангда. — Оч эшигингни!

— Ойимнинг эри ер қучганига анча бўлди-ю, бу бетайин арвоҳ ким бўлди экан? — Ичкаридаги одам атайин имиллар эди. — Инструкция бўйича арвоҳ ичкарига қўйилмайди. Қани, қабристонга қараб бир зинфиллачи.

— Кабрстонга ҳали эрта, оч эшикни!

— Айтдим-ку, арвоҳ ичкарига қўйилмайди деб, — ичкаридаги одам чуқур хомуза тортиб, суяқларини қисирлатиб, хузур қилиб керишди.

— Ҳазилга унча тоқати йўқ Абдулла бақириб берди.

— Қанақа арвоҳ? Оч эшикни! Бу биз!

— Мана буниси одамга ўхшайди. — Қоровул шарак-шурук қилиб, дарвозанинг бир қанотини қия очди. — Арвоҳдан ташқари, ҳаммага марҳамат.

Биринчи бўлиб Абдулла кирди, кейин Коля. Қоровул Шукур акани остонада тутиб қолди.

— Сен қаёққа? Айтдим-ку, арвоҳ кирмайди деб.

Иккаласи хехелашиб бир майдон турткилашди. Бир ичкарига интилди, иккинчиси кўкрагидан итарди. Шукур ака чалиб йиқитмоқчи бўлиб роса тиршанглади. Аммо қоровул баққувват экан, уни хийла терлатди. Сўнг иккиси ҳамжихат ҳолда дарвозани ёпиб, кулиша-кулиша ҳовли ичкарисига юрдилар.

— Бугун ҳам ишдамисан? — сўради Шукур ака.

— Шеригим касал бўп олди, — деди қоровул. — Ўрнига турибман.

— Одамни ёмон терга ботирдинг лекин, — деди Шукур ака елпиниб. — Битта чой қўйиб юбор энди.

— Ҳаво ёмон дим бўлди, — деди қоровул ҳам елпиниб. — Чойинг нимаси, ана кран, ичавермайсанми.

— Бир пачка чой мендан, кўп қурумсок бўлма.

— Йигирма йилдан бери шу ваъда.

— Янаги сафар тучно опкеб бераман.

— Кўрамыз, — қоровул изига бурилиб кетди.

Шукур ака ортидан бақириб қолди.

— Аччиқроқ дамла.

— Суюғиям тешиб чикмайди.

— Бошингдан қуяман-а!

— Ҳали мен сенга чой қўйдиму, сен ноз қилдингми.

— Қайсарлик қилма, ўртоқ.

— Отажон дегин.

— Хўп, мана, отажон дедик.

— Бу бошқа гап.

Ҳадемай бригада қувноқ бир кайфиятда ишга тушиб кетди.

* * *

Ярим тундан сўнг шабада кўзғалиб, димлик ариди. Дим ҳавода фарқ терга тушиб, вагон бўшатаётган ишчилар кўкракларига шамол тегиши билан енгил тортишиб, баттарроқ ишга ёпишдилар ва овқат маҳалигача икки вагонни бўшатиб бўлдилар. Сўнгра гангир-гунгур суҳбатлашганча бекатга қайтдилар.

Бекат ховлиси, одатдагидек, чароғон ёритилган, чойхонанинг ланг очик эшигидан кишилар кириб-чиқиб турардилар. Чойхона расман бекатга қарашли эсада, аслида тунда ишлайдиганларнинг бариси шу ерга оқиб келишарди. Бу ерда милициядан тортиб тунги қоровулгача, тез ёрдам ходимларидан тортиб сув сепадиган машиналарнинг ҳайдовчиларигача учратиш мумкин эди. Хуллас, кундузгига нисбатан тунда мижозлар сероб бўларди бу ерда. Шу боис, пештахта тепасига «Бекат ишчиларига навбатсиз хизмат кўрсатилади» деган лавҳа осиб қўйилганди. Акс ҳолда хиёл кечиккан бекат ишчилари узун навбатнинг охирига туриб қолардилар.

Бекат ишчиларига берилган бу имтиёздан Шукур ака ғалати йўсинда фойдаланади. Эшикдан кириши билан хўмрайганча аввалига навбатга разм солади. Навбат, юқорида айтганимиздек, курама кишилардан ташкил топган — кишилар зўр тоқат билан ўз навбатини кутмоқдалар. Шунда Шукур ака ўзининг устунлигини бутун вужуди билан чуқур хис этади ва гурс-гурс юриб, намойишкорона олдинга ўтади. Навбатда турганларга ғолибона бир қараб қўйиб, йўлига чойхоначига дағдаға қилади, гоҳо бир оз тантикланишдан ҳам ўзини тиёлмайди. Чойхоначи унинг талабини ғийқ этмай адо этади. Шукур ака эса чойхоначининг бир озгина имиллашини, навбатдагиларнинг янада кўпроқ маҳтал бўлишини истайди. Навбатдагилар қанчалик маҳтал бўлса, ўзининг устунлигидан шунчалик сархушланади. Аммо чойхоначи бу ширин дақиқаларнинг чўзилишига унчалик изн бермайди — озгидан чиққанини пештахтага териб ташлайверади. Охири бўлма-

гач, у чойнакдан камчилик қидиради, нега ямоқ чойнакка чой дамладинг, дейди. Чойхоначи, феълини билди-да, бахслашиб турмай бутун чойнакка чой дамлаб узатади. Навбатдагилар унинг бу хил инжиқликларига ғийқ этмай чидашади. Бунга сари Шукур ака ҳузур қилади.

Бирок бу сафар Шукур ака ана шу лаззатдан возкечди. Ҳовлида бир муддат бош қашлаб турди-да, сўнг, менга ҳам бирор нарса обқўйларинг, дея секингина Мадина холанинг олдига зипиллади.

У бу қарорга бирдан келмади. Аввалига Мадина холанинг яширин муҳаббатидан ўзича роса роҳатланди, мағрурланди. Кимдир сени севсаю, буни бошқалардан сир сакласа жуда ажойиб бўлишини юрак-юракдан илк бор ҳис этди. Ўзини бамисоли қирчиллама йигитдай сизди. Олам кўзига бошқача кўриниб кетди. Кейин эса бирдан ваҳимага тушиб қолди: «Шошма, буни хотин билиб қолса нима бўлади? Кўнглидагини бугун Муродга айтдим, демак, эрта бир кун бошқа бировга лақиллаб қўйиши ҳеч гап эмас. Гап чувалашиб хотинбойнинг қулоғига етса, худо урди-да. Йў-ўк, эсини бутунлай еб қўйибди бу Мадина».

Шукур ака хотинидан асроилдан кўрққандай кўрқарди. Туғмас хотиннинг меҳри ёмон бўладими, ё ўзи ўта сершубхами, Шукур акани ҳатто тиккайган дарахтдан қизғанарди. Бекат яқинидаги маҳаллалардан бирида турувчи синглисини баҳона қилиб, вақт-бевақт Шукур акадан хабар олгани келиб турарди. У келганида Шукур ака алланечук иршангларди-ю, кетгач эса хийла муддат маъюс тортиб қоларди. Бошқалар бунга кўниккан — сира эътибор беришмайди. Лекин, Мурод бу хил ташрифни ҳеч ҳазм қилолмасди. Соддалигига бориб, гоҳо ёмон қовун тушириб қўярди, дердики, сизнинг нимангизни қизғанани, Шукур ака, ёш бўлмасангиз, ёмон йўлга юрмасангиз, бу текширишлар не даркор, солмайсизми жағига айлантириб! Шукур ака қаншари остидан унга мунгли тикиларкан, кафтини пешонасига суриб, ялаганнамо ҳаракат қилади, дейди: «Пешона шўр-да, Муродвой, пешона, қара, шўрлиги тилни ўяман дейди». Мурод яна ёшлигига боради, у-бу маслаҳатлар бера туриб, дейди: «Сиз қулсиз, Шукур ака!

Одам деган кўкракни кериб яшаши керак. Қани, бошни ғоз тутинг, кўзларингиз узоқ-узоққа тикилсин!». Шукур ака беихтиёр қадини ғоз тутди. Ўзича узоқ-узоқларга тикилган бўлади. Аммо нигоҳи бекатнинг бетон деворига тушиб, сал дилтангланади. Бир оздан сўнг адл туришдан чарчаб, яна шалвираб тушади. Кейин эса яна ҳаммасини унутди.

Шукур ака эшикдан бош сукқанда, Мадина хола мудраб ўтирарди. Қадам товушларини эшитиб, бошини кўтаради. Кўзойнаги устидан ғалати тикилиб, кўлига ишини олди. Бармоқларини жадал ҳаракатлантириб, пайпоқ тўқиркан, кел, деган маънода «хим-м» деб кўйди. Аммо Шукур ака ичкарига ошикмади, бўсағага ташлаб кўйилган намлаттага оёқларини сура-сура, кетма-кет томоқ киришда давом этди. Томоқ киравериб охири холанинг жонига ҳам тегиб кетди.

— Кир, ўтир, — деди сабри чидамай. — Лойға ботган отдай намунча депсиниб қолдинг?

Шукур ака бекорга депсинмаётган эди. Гапни нимадан ва қандай бошлашни билмай, гаранг эди. Боя келаётганида эътирозларини айтиш жуда осондек туюлганди. Аммо Мадина холага рўпарў бўлгач, юз исикда, тили танглайга ёпишди қолди. Боз устига, холанинг, уйқусираб, муштипаргина бўлиб ўтириши туйқусдан меҳрини ийдирди, хафа қилиб кўйишдан чўчиди. Қачонки, холанинг қуруқ оҳангдаги гапини эшитгачкина кўнглида йилт этиб уйғонган шафкат хисси изсиз йўқолди. Холанинг зимдан боқиб туришини келбатига нисбатан ҳавас деб билди. Бундан бот мағрурланди. Аммо шунга қарамай, гапирмоқ қийин бўлди. Холанинг юзига тикилса, сўзлай олмаслигини сезиб пастга қаради. Ялтираб артилган пол юзидаги аллақандай докка термулганча тилга кирди.

— Биладан, — дея гап бошлади депсинишдан тўхтаб, ҳар бир сўзида томоқ қириб, анча кўримли одамман мен. Нима қилай шундай булиб туғилганманда. Бунга мен айбдор эмасман-ку ахир. Яхши кўришингни... биладан. Демокчи эдимки, яхши кўрмагин мени. Яхши эмас бу.

— А! — хайратдан Мадина холанинг пастки жағи шалвираб тушди. Агар шу тобда эрининг арвоҳи қар-

шисида кўндаланг бўлганида ҳам бу даражада ажабланмаган бўларди. Хайтовур, у тезда ўзини қўлга олди. Шукур акани маст гумон қилди: — Нималар деб валдираяпсан, — деди, ичдингми, бор-да бирор бурнакда тинчгина ухла! Тавба оғзига озгина тегди дегунча алжишга тушади-я, бу эркаклар.

— Алжиётганим йўк, — Шукур ака ичкарига бир одим кўйди. Хона ўртасида қаккайиб, енги билан манглай терларини сидирди. Холага, иддао ва зарда аралаш тикиларкан, деди: — Яхши кўра туриб уришганинг нимаси? Кўп уришма мени, э!

— Қани уришганим, — Мадина хола тумшайиб, кўлидаги ишини давом эттирди. — Ичиб олиб гапирган гапини қара буни! Пиянчук!

— Ўзинг пиянчук! — Шукур ака андак тутоқди. — Раз пиянчук эканман, нима қиласан мени яхши кўриб, а? Тўрингдан гўринг яқин, яхши кўраманинг нимаси?

Мадина хола унинг мастлигига шубҳаланди. Гўё буни аниқламоқчидай, бурнини жийриб хавони хидлади. Нотаниш хидни сезмагач, хайрати баттар ошди.

— Кимни яхши кўрарканман? — деди воқеанинг тубига етмоққа тиришиб.

— Мени.

— Сени? — Мадина хола унга кўзойнаги устидан тикилди.

Шукур ака уни ўйин қилаяпти деб ўйлаб, бу сафар овозига замзама тусини берди.

— Ҳа, мени!

— Сени?! — Мадина холанинг қўллари ёқасига югурди. Ярим тўкилган пайпоқ полга тушди. Хола ёқасини жуфтлаб тутаркан, беихтиёр ўзини ортга олди: — Ё оллоҳ, нимаси бу энди? — деди кўзлари пирпираб. — Ичавериб миянг суюлиб қопти сен бечоранинг!

— Артистлик қилаверма кўп! — деди Шукур ака ҳукмона оҳангда ва сигарет тутатиб, секин изига қайрилди. Эшикка етиб, яна тўхтади. Бошини ярим ўгириб, ўша оҳангда таъкидлади: — Бундан кейин яхши кўраманингни ташла. Ичингда қанча яхши кўрсанг кўргину, лекин ҳар кимга валдирашни бас қил! Эшитган кулоққа яхши эмас! Хотин эшитса... ёмон бўлади.

— Шошма, Шукур! — хануз бақа бўлиб ўтирган

хола унга ғазабнок тикилди. — Тўғриси айт, бу ҳазилингми-чинингми? Агар ҳазил бўлса, қайтиб бу гапни оғзингга олма! Ўн саккиз яшар қиз бола эмас-манки, ҳазил кўтарадиган. Агар чин сўзлаётган бўлсанг, эртан ўзингни бир дўхтирга кўрсатиб олгин. Миянг айниб қопти... — Шундай дея хола лабини бурди: — Ҳолига боқмай ҳазил қилганини қара бунинг!

— Қанақа ҳазил, — Шукур ака тўла ўгирилиб, унга ўшшайиб тикилди. — Ярим тунда ҳазилга бало борми. Ўзи қорним очиб, уйқум кеп турибди. Ёмон йўлдан қайтгин деяпман, холос. Хотин эшитса... сочингни битталаб юлади-я!

— Нега энди сочимни битталаб юларкан? — Мадина хола кўзлари пирпираб, унга бошдан-оёқ тикилди.

— Мени яхши кўрганинг учун.

— Қачон сени яхши кўрибман?

— Ҳамма вақт, — Шукур ака ишонч билан таъкидлади. — Ҳамма вақт мени яхши кўриб келгансан. Нима билмайди деб ўйлайсанми!

Холанинг қўллари яна ёқасига ёпишди. Қаршисидаги кимсани энди кўраётгандек, тагин бир сира унга бошдан-оёқ кўз ташлаб чиқди.

— Ё тавба, бу не тухмати бўлди энди? — деди ёзғирган оҳангда.

— Яхши кўрмайман дегин? — Шукур ака унга калакаомуз тикилди. — Унда мураббони ким учун пиширасан, а?

— Ким учун бўларди, ўзим учун, — Мадина хола тамомила гарангсиз қолди. — Ким учун пиширишим керак экан?

— Мен учун пиширасан, — деди Шукур ака ички бир қониқиш билан. — Нима, бўйнингга олсанг, бир еринг камайиб қоладими? Сен учун пишираман деб тўғриси айтда-қўй. Нима, мен сени пишириб ермидим. — У ўзича холага раҳм қилган бўлди: — Майли, мураббони ейман, атказ қилиш йўқ. Раз мен учун ҳаракат қиларкансан, нега эмас эканман, ейман. Лекин сенам, мураббо беряпман-ку деб, яхши кўришинг ҳақида кўп валдирама. Тўғри, яхши кўрмасдан иложинг ҳам йўқ, анча кўримли йигитлигимни ўзим ҳам

биламан. Ана, хисобхонадаги хотинлар баъзан бош-кача-бошқача қараб қўйишади. Лекин мен ҳаммангга эр бўлолмайман-ку ахир. — У сигаретни чуқур тортиб, ташқарига туфлади. — Агар... жудаям эрсираб қолган бўлсанг, ана Абдуллага тег. Бечорани хотини уйдан ҳайдаб юборибди. Сенга жон деб уйланади. Лекин мен сенга уйлана олмайман. Ўрта ерда хотиндан балога қолганим қолади, холос. Биласан, хотин эмас, аждаҳо у...

— Мен сени яхши кўрмайман, Шукур, — Мадина хола қўллари ёқасида, тавалло оҳангида гапирди. — Қайси гўрдан топдинг бу гапни? Нима бало, жинни-пинни бўлиб қолдингми бугун дейман. Сенга минг маротаба айтганман, камроқ ичгин деб. Мана оқибат... Васвас бўлиб қопсан, Шукур.

— Сен яхши кўриб турганингдан кейин васвас бўлади-да, киши.

— Яхши кўрмайман сени, э! — Мадина холанинг афти тиришиб, қўлини тўлғади. — Бор! Алжийверма кўп!

— Кўзларинг айтиб турибди, ишқинг баланд менга,— Шукур ака пинак бузмади.

— Менга қара, нимангни яхши кўришим керак, а?— энди Мадина холаники тутди. — Индамаган сайиң, ўзингдан кетасан бунча! Айт, нимангни яхши кўришим керак? Милтиллаётган манову бит кўзларингними? Ё тук битмас кўса башарангними? Ичи тушган тарвуздай дўппайиб турган манову қорнингни яхши кўришим керакдир балки, а?

Бу қадар ғазабни кутмаган Шукур ака довдираб қолди. Довдирашда оғзидан чиққаниям шу бўлди.

— Қаердан билай нимами яхши кўришингни. Яхши кўргич сен, ўзинг биласан-да бун.

— Мен?! — ғоят ҳокисорона айтилган бу гапдан хола бот анқайди. Ғазабдан бўғриққан юзига тагин хайрат ифодаси қалқиди. Бошини бир ён қийшайтириб, унга синчков тикилди. Сўнгра ўрнидан туриб, Шукур акага яқин келди. Оғзини ҳидлаб кўрди-да, ўзича гудранди: — Қайфи йўқ, ичса, хиди келарди.

Бу орада анча ўзига келиб олган Шукур ака унинг бу қилиғини ўзича тушунди.

— Қоч! — деди бошини орқага ташлаб. — Индамасам, ўпиб олишдан ҳам тоймайсан, а. Тагин яхши кўрмайман дейсан-а.

Мадина хола хиёл ортга чекиниб; бир муддат унга тикилиб қолди.

— Мабодо, устимдан кулмаяпсанми, Шукур? — деди кейин негадир ўксинган оҳангда.

Шукур ака мағрур бош чайқади.

— Йўк.

— Унда нега бунақа алжирайсан? — деди Мадина хола шубҳа тўла кўзларини ундан узмай. — Касал бўлсанг айт, скорий чақирай.

— Бу нумиринг ўтмайди, — Шукур ака пихиллаб қулди, яхши кўришингни биламан мен.

— Нимангни? — Мадина хола бир сира бошдан-оёк кўз югуртирди.

Шукур ака елка қисди.

— Балки манову сурбет башарангни яхши кўрарман! — Мадина холанинг вазаби тагин жунбушга кела бошлади. — Балки... балки... Э, йўқол, башаранг қурсин, сени!

— Башарамга тил тегизма, илтимос! — Шукур аканинг ранги бир тус оқарди. Бу гапни у ҳисобчи хотиндан эшитган эди. Ойлик маошни кам ёзибсан деб, шўрлик аёлни сарикдан олиб сарикка солганида, аёл ғоят босиқлик билан шу гапни айтганди. Ўшанда бу гап Шукур акага қаттиқ таъсир этганди. Шояд бунга ҳам таъсир этар деган умидда, ушбу гапни қайта такрорлади: — Илтимос, башарамга тил текизма!

— Э, башаранг қурсин сени! — Мадина хола баттар авж олди. Биткўз! Мешкорин! Хомсемиз!

— Нима, ўзинг хурлиқомисан? — Шукур ака ҳам тутокиб кетди. — Қатламага ўраб ташласа, ит емайди, тагин осмондан келасан-а!

— Йўқол кўзимдан! — Мадина хола ажиб бир чапдастлик билан унинг кўкрагидан итариб юборди. Шукур ака остонага қоқилиб, кети билан шағал тўшалган йўлакка бориб тушди. Хола эшикни қарсиллатиб ёпаркан, ичкаридан туриб бақирди: — Яна қорангни кўрай сени, нақ оёғингни уриб синдираман! Сурбет!

Шукур ака ўтирган жойида пайпасланиб тош кидир-

ди. Шунинг баробарида атрофга олазarak қаранди. Борлиқ маст уйқуда. Фақат чароғон ёритилган чойхона деразаларида соялар ўйнади. Ўзининг бу шармандали ахволини бирор кимса кўрмаганига қаноат ҳосил қилгач, қўлига илинган тошларни четга улоқтирди-да, секин ўрнидан кўзғалди. Шимини ҳафсала билан қокди. Сўнг чойхона томон ўрдак юриш қилиб жўнади. Йўл бўйи тўнғиллаб сўкиниб борди.

* * *

Кундузги сменага келишгач, Мурод уни яна тунд ҳолатда кўраман деб ўйламаганди. Кувноқ кайфиятда ҳовлига кириб келаркан, ҳар сафаргидек, кўзлари билан Шукур акани кидирди. Шукур ака сўри четига омонатгина чўкиб, хушсизгина чой хўпларди. Ёнида Абдулла, чап қўли сўри суянчигига ташланган, ўнг елкаси ғалати қийшайган, оёғи остига хаёлчан термулиб ўтирар, чамаси, Шукур ака айтган қайсидир бир гапнинг маъзини чакмоқ билан овора эди. «Бўлмайди, — деди у бир маҳал қаддини ростлаб, чойнакка қўл чўзаркан, бошини чайқаб. — Бўлмайди». Нима бўлиш-бўлмаслигини Мурод англамади, тўғрироғи, қизикмади. Уларга яқинлашиб, Шукур аканинг елкасига дўстона қўл ташлади.

— Раҳбарларга саломлар бўлсин!

Шукур ака унинг қўл зарбидан енгил қалқиб, у томонга қайрилди. Одатдагидек, ҳазил-ҳузул қилмади. Анчайин қўл ташлаб, ҳим-м, келдингми, деб қўя қолди. Мурод унга ажабсиниб боқди, яна нима жин чалди бу одамни? Шукур ака эса сезиларли даражада терс ўгирилиб олди, кўрмайин ҳам, қуймайин ҳам! Бу хил муносабатдан ҳайрати ошган Мурод бир муддат қакқайиб турди-да, сўнг ортиқ тирғалишни ўзига эп кўрмай, кийимини алиштиргани ичкарига йўналди. Остона ҳатлаб, тағин ортига ўгирилди. Шукур ака ўша-ўша хомуш ўтирарди. У ичкаридан чиқиб келаётган Колядан, чолни нима жин урди, деб сўради. Коля унинг елкаси оша ҳовлига кўз ташларкан, аввалига елка қисди, сўнг сўрашгани қўл чўзаркан, деди: «Тегишадиган сен, бирон нима деб хафа қилган чиқарсан». Мурод қатъий йўсинда, йўқ, деди. Шукур акага ортиқча гап қилмага-

нини у яхши биларди. «Хечкиси йўк, — деди Коля бепарво охангда. — Одам деган гоҳ ундок-гоҳ бундок бўлиб туради-да. — У шундай деяркан, бирдан сергакланиб Муродга умидвор тикилди: — Иш олдидан... балки оз-озгинадан тортармиз, а? Кайфият учун-да. Орада бригадирнинг кайфияти ҳам яхшиланарди. Биласан, қаватингда биров тунд юрса, одам унча маза қилмайди. Хўп десанг, зингиллаб бориб келаман.»

Бригадада яхши бир одат мавжуд эди. Ҳамма бир-бирининг кайфиятини ўта зийраклик билан кузатиб боради. Мабода бирортасининг кайфияти сал носоз бўлса, қўлларидан келганича яхшилашга ҳаракат қилишади. Бу борада Колянинг таклифи кўпинча жуда қўл келарди.

Мурод ихтиёрсиз равишда чўнтагига қўл юбораркан, Коляга синовчан тикилди. Коля хижолатомуз томоқ қириб, ерга қаради. Муроднинг чўнтакдаги қўли имиллайвергач, шоша-пиша изоҳ берди: «Менда тушликка етгулик пул бор. Борини беравер, кейин суришиб кетаверамиз». Коляда ҳеч қачон ортиқча пул бўлмайди ва у буни яшириб ҳам ўтирмайди. Аммо айни мана шу рўйиростлик Коля учун жуда оғир кечарди: бошда томоқ қириб кўзларини олиб қочади, сўнгра кўзлари жавдираб юқоридаги гапни айтади. Тиник, мовий кўзлари бу ҳолни янада бўрттириб кўрсатар, лаблари узра жилваланган ҳокисор табассум эса таънага изн бермасди. Мурод унинг мана шу ҳолатини яхши кўрар ва яхши кўргани учун ҳам атай имилларди.

Коля бетокатланиб, оғирлигини у оёғидан-бу оёғига солгандан кейингина у чўнтагидан пул чиқарди. Коля унинг қўлидан пулни илиб олиб ташқарига отилди.

Аммо мазкур тадбир бу сафар иш бермади. Шукур ака ичишдан бош тортди. Бу пайтда улар бекатдан икки чақирим олисдаги иккинчи омборда, вагон соясида чекишиб ўтиришарди. Бригада ишни ҳар вақт чекишдан бошларди. Айни шу аснода Коля қўйнидаги шишани намойишкорона чиқарди, шишани кўриб, Шукур акадан бўлак ҳаммага жон кирди. Ринат тагига тахта бўлагини қўйиб, жойлашиб ўтирди. Абдулла ўқловдек йўғон бармоғини оёғига тикиб, шампан шисасининг очилишига монанд «пак» этган овоз чиқар-

ди. Кейин бунга қаноат этмай, ўтирган жойида ғалати чайқалиб қўйди. Шукур ака эса манглайи остидан гоҳ шишага, гоҳ Коляга қараб ёмон чимирилди.

— Иш пайтида... нимаси бу?

— Буми? — Коля қўлидаги шишани боши узра баланд кўтариб, қувноқлик ва сўзамоллик билан деди: — Кайфиятни созлайдиган дори. Бундай қарасак, ҳурматли бригадиримиз Шукур Салаевнинг қовоғи мен туғилиб ўсган Сибир кишидан баттар тундлашиб кетибди. У кишининг қовоғини очмоқ, кайфиятини яхшиламоқ ниятида бригада эрталабдан нуш этмоққа қарор қилди.

— Кайфиятим яхши, — деди Шукур ака пўнғиллаб. — Буни хозирча яшириб қўйларинг. Ишдан сўнг бафуржа оларсилар.

— Бригада қарорини бузишга ҳаққим йўқ, — Коля овозига ёлғондакам расмий тус берди. — Халқ норози бўлади.

— Йўқот дедим сенга!

Коля, нима қилай, деган маънода атрофдагиларга жавдиради.

— Шукур ака, озгинадан... — деди Ринат шишага очкўзлик билан боқаркан, илтижоли оҳангда. — Озгинаси ишга ҳеч халакит бермайди-ку.

Кирланган яримта қуртни тиззаси устига қўйиб, шиша очилишини зўр сабр ва бардош ила кутаётган Абдулланинг жони халқумига келди.

— О-оч! — дея бақирди у кўзлари ола-кула бўлиб. — Бир култимдан тегадими-йўқми, таранг қилганларинг нимаси! Оч тезроқ!

— Хойишларинг, — Шукур ака иддао билан ўрнидан туриб кетди. — Лекин мен ичмайман.

— Ичасан! — Абдулла унга ўқрайиб, бурнини хунук тортди. — Томоғинг тақиллаб турибди-ю, ичмайманинг нимаси! Коля, қуй бунга!

Коля қорни пачоқ кружкага ароқ қуйиб Шукур акага узатди. У, ичмайман дедим-ку, дея вагон эшигига чирмалган симни ечишга тутинди. Мурод ялинди, Абдулла сўкинди, Ринат хиринглади. Коля эса, ихтиёрлари дея, кружкадагини ликка ютуб юборди. Бундан Абдулла ёмон тутоқди, Коляни сўкишга кўмиб ташла-

ди. Аммо Коля унинг сўкишларига парво қилмади. Одати бўйича енгини хидлай-хидлай, тагин Шукур акага арок куйиб узатди. Қараса, бўлмайдиган, Шукур ака сув олиб келиш бахонасида чойгўмни кўлига олди-да, ховлининг нариги бурчаги томон жўнаб қолди.

— Бунини нима жин урди? — деди Абдулла тегишини ютиб, курсиллатиб қурт тишларкан, кўз қирида шишага қараб. — Финг демай ичадиган одам бирдан оёқ тираб қолди. Бундай феъли йўқ эди-ку.

— Хотини билан уришган чиқар, — деди Ринат.

— Хотини билан уришган одам арокқа йўқ демайди, — деди Коля билагонлик қилиб. — Масалан, мен хотиним билан уришсам, аламимни винодан оламан. Тўйиб ичаман-да, миқ этмай ётавераман.

— Мурод хафа қилган чиқар, — деди Абдулла. — Доим жиғига тегиб юради.

— Ўтган тундан бери қовоғи солиқ, — деди Ринат ниманидир эслагандай, овозига чўзиқ тус бериб. — Силар йўқ, тўнғиллайвериб роса жонимни олган.

Ринат ҳақ эди. Шукур аканинг хафалиги ўтган сменадан. Ярим тунда Мадина холанинг олдидан дили ранжиб чиққанидан сўнг, у ҳеч кимга рўйхушлик бермаганди. Мурод сабабини сўрашга улгуролмаган. Нега деганда, овқатдан кейиноқ Ўнар найнов бригадани иккига бўлиб, Мурод бошлиқ бир гуруҳни қувур юклагани сопол заводига жўнатган, Шукур ака эса Ринат билан омборда қолганди. Тонгда қайтиб учрашмади. Мурод оёғини зўрға судраб бекатга қайтганида, Шукур ака алақачон уйига жўнаб қолган экан.

Шукур аканинг носоз кайфияти туфайли бугунги иш куни ўта зерикарли бошланди. Одатдаги, ҳазилхузул йўқ, ўн кило юк бамисоли юз килога айланди. Худди шу соатда Мурод Шукур акани қайта кашф этди. Билсаки, ундаги қувноқ кайфият Шукур аканинг шўхликлари туфайлигина юзага келаркан, унинг қарши жавобларисиз Муроднинг барча ҳазилларию қувноқликлари қоронғига отилган тошдек бир гап экан.

Вагон яримлагандан сўнг, Мурод охири чидаёлмади, секин бориб Шукур акага тирғалди. Аммо Шукур ака рўйхушлик бермади. Кимгадир аччиқ қилгандай, ажиб бир жаҳд ва жаҳд билан юк ташишда давом этди.

Ундан андоза олгандай бошқалар ҳам миқ этмасди. Боя ичилган арокнинг кайфидан ном-нишон қолмаганди.

Кимсасиз сахрога тушиб қолгандай, Мурод ёмон сиқила бошлади. Шукур акага бот тирғалди. Хайтовур, бу сафар у тилга кирди.

— Қоч, мушайт қилма! — деди тўнғиллаб.

— Нима бўлди сизга, Шукур ака? — Мурод унинг йўлига кўндаланг бўлди. — Нима тобингиз йўқми?

— Қоч, деяпман!

— Айтинг энди.

Шукур ака уни айланиб ўтмоқчи бўлди. Бирок Мурод кўймади — йўлини тўсиб туриб олди.

— Айтақолинг, нима бўлди? — деди ялинчоқ оҳангда. — Йўфасам, тарс ёрилиб кетаман!

Шукур аканинг нигохига кўнган ғамгинлик секин-аста иддао билан алмашинди. Қаншари остидан Муродга зимдан тикиларкан, чуқур сўлиш олди. Сўнг дабдурустан деди:

— Мени... яхши кўрмас экан-ку. Нега шарманда қилдинг одамни?!

— Тушунмадим, — Мурод ҳайрон бўлди.

— Тушунмадимнинг нимаси! — Шукур аканинг овозига зарда инди. — Қилғиликни қилиб қўйиб, тагин тушунмадим дейсан-а, номард!

— Бирор нима тушунган бўлсам, тил тортмай ўлай, — Мурод елка учирди. — Очик... очикроқ гапиринг.

— Ия, ҳали эсингда йўқми? — Шукур ака унга ажабсиниб бокди. — Анову... анову Мадинани айта-япман-да.

— Э-э... ҳа-а... ҳали шунга қовоқ-тумшук кип юриб-сизми, — тунги ҳазили эсига тушиб, Муроднинг кулгиси қистади. Аммо Шукур аканинг эзгин ҳолати кулгуга изн бермади. Кадрли, жуда кадрли нарсасини йўкотган боладай ўксик киёфада мунғайиб турарди у. Бошда унинг бу ҳолати Муродга эриш туюлди. Шунга шунчами, нима ёш боламисиз, деб жеркиб ташламоқчи ҳам бўлди. Бирок Шукур аканинг янада маҳзун тортишини ва бугунги куннинг расво бўлишини ўйлаб, ўзини босди. Узр сўрамоққа чоғланган тили беихтиёр яна ёлғонга айланиб кетди: — Яхши кўради, рост, —

деди кўзларини бакрайтириб. — Бу борада сизга зигирча ёлгон гапирганим йўқ. Яхши кўради у сизни.

Шукур аканинг тунд ва ўксик киёфасида сезиларсезилмас жонланиш пайдо бўлди. Бунни пайкаган Мурод баттар отини қамчилади.

— Агар гапимнинг бирор вергули ёлгон бўлса, хар нарса денг мени, — деди жўшқин бир тарзда. — Керак бўлса, қасам ичишим мумкин. Яхши кўради у сизни. Энди... севса севгуликсиз-да, Шукур ака.

Шукур ака гўдаклардай жовдираб, унга шубхаланиб бокди.

— Нега унда... — Шукур ака, итариб ташлади, деёлмади. Уялди. Томоқ кира-кира шундай деди: — Нега унда итдай талаб ташлади.

— Нима шуни сўрагани олдига борибмидингиз?

Шукур ака индамади.

— Демак, борибсиз-да, а?

— Тунда чой ичай деб олдига кирувдим, — Шукур ака ёнига сурилиб, юклар тахламига суянди.

— Сотибсиз-да, Шукур ака, — воқеани тусмоллаган Мурод кулишния, кулмаслигиния билмай, унга бир зум тикилиб қолди. — Намунча оғзингиз бўш бўлмаса. Айтдим-ку, гап ўртамизда қолсин деб.

— Сотмадим сени, — Шукур ака шошиб эътироз билдирди. — Бордим-да, яхши кўрмагин, дедим, холос.

— И-и, одамнинг соддаси-я! — Мурод тиззасига шапатилади. — Хўш, у нима деди?

Шукур ака юк тахламидан елкасини узиб, ерга бокди. Манглай терларини энги билан сидириб, сигарет тутатди. Орада Муродга бир-икки мунгайиб қараб қўйди. Саволга жавоб бермоқ нечоғли оғирлиги бутун вужудидан сезилиб турарди. «Кампири тушмагур каттик шахтини синдирганга ўхшайди», деб ўйлади Мурод ичи ачиб. Бундай пайтда чин ҳақиқатдан кўра ёлгон эртас қўл келишини англаб, гапни нимадан бошлашини билмай, у ҳам бир муддат гарангсиз қолди. Хайтовур, бунга Шукур аканинг ўзи изн топиб берди.

— Ким билади, чойини кизгандими, — деди ёлгон важдан уялгандай, маъюс нигоҳини ердан узмай, — одамни ёмон беҳурмат қип ташлади.

— Қизик, — Мурод ажабланган киши бўлди, — жонимдан ортик яхши кўраман деб турган аёл қанақасига сиздан чойини қизганиши мумкин? — У туйқусдан тутакқан бўлди. — Ҳозир бориб у билан гаплашиб кўяман!

— Шошма! — Шукур ака вагон соясига жойлашиб чекишга тутинганларга бир қараб қўйди-да, паст овозда сўради: — Менга қара, ростданам у мени... нима эди... яхши кўрадимми? — Тасдиқ ишорасидан сўнг у баттар таажжубланди: — Нега унда одамни хафа қилди у? Итариб... э, уришиб ташлади?

— Биринчидан, аёл кишига «мени яхши кўрмагин» дейилмайди, — деди Мурод кулимсираб. — Иккинчидан эса, яхши кўришини билдирмаслик учун шундай қилган. Тунов куни айтдим-ку, буни ҳеч ким, ҳатто Шукур аканг ҳам билмасин, деди деб. Нима, эсингиздан чиқдимми?

— Туфи-ий, шуям яхши кўриш бўлди-ю, — Шукур аканинг энсаси қотди. — Яхши кўрган одамни эшикдан итариб ташлайверар экан-да.

Бу гапдан Муроднинг жахли кўзиб, бир дамгина хазилни унутди.

— Ия, нега итаради, у?

Шукур ака этиги учи билан ер чизиб, аста хўрси-ниб қўйди.

— Сиз индамай туравердингизми? — Муроднинг қийиқ кўзларида газаб учқунлаб, ўзи сезмаган ҳолда қўллари мушт бўлиб тугилди. — Солмадингизми жа-фига айлантириб!

— Аёл кишини-я?! — Шукур ака бошини кўтарди. — Эсинг жойидами?

— Дарвоқе... — Мурод пешонасига бир туширди-да, Шукур аканинг елкасига қўл ташлади. — Биласиз, сизга биров тегса, асаб ўйнаб кетади. Ўзимни тутолмай қоламан.

— Шунинг учун ҳам ўғлим дейман-да сени! — Шукур аканинг овози товланиб кетди.

— Демак, — Мурод тийиксиз ички бир қитмирлик исканжасида тагин гапни айлантиришда давом этди. — Холанинг хафалиги шундан экан-да. Эрталаб хонасига кирсам, хўнг-хўнг йиғлаб ўтирган экан. Ҳа, десам,

Шукур акангни ранжитиб қўйдим мен аҳмок, деди. Лекин итариб ташлагани хақида чурк этмади. Этганида ернинг кўзига ёпардимам-да.

— Итаргани йўк, — Шукур ака унинг пўписасидан хадикланиб, холани оқлашга тушди. — Остонага қокилиб тушдим.

— Қаттиқ тушмадингизми ишқилиб?

— Йўк-йўк, — Шукур ака беихтиёр кетини сийпа-лади.

— Лекин сизни жонидан ортиқ яхши кўради, — деди Мурод ундаги ғайри шуурий жонланишни зимдан кузатиб. — Агар ридинг-бидинг деяверсангиз, у ўзини бир бало кип қўйишданам тоймайди. Шукурсиз бир кун ҳам яшаёлмайман, деганини мана шу қулоқларим билан эшитганман.

— Йўғай! — Шукур аканинг овози титраб кетди.

— Фақат сиз ҳеч нарса билмагандай, жимгина юраверинг, — Мурод унинг елкасига аста кокди. — Ўзи куйиб, ўзи ўлсин. Сизга нима.

— Кейин мен балога қоламан-да.

— Тушунмадим?

— Ўзини бир нима кип қўйса, мендан сўрашади-да.

— Нега энди?

— Нима қилсаям мени деб қилади-да, — Шукур аканинг юзига ташвиш ифодаси қалқиди. — Кейин кўрасан машмашани. Обрўйимиз бир тийин бўлиб, ўрта ерда хотиндан балога қолади-да, одам. У тентакка айтиб қўйиш керак, ҳар хил хаёлларга бориб юрмасин. Маҳалламизда шундай бир воқеа бўлиб, роса бир ой изини суришган. Майли, улар ёшлар эди. Лекин ҳозир катталар ҳам гўр эмас. Биттаси кеннойинг. Бурнидан сал баланд гапирсанг, ўзимни поезднинг тагига ташлайман, деб кўрқи-тади. Бўлмаса аллақачон жавобини бериб юборардим. Туғмаслиги етмагандек, пўписаси ортиқча.

— Ҳа, кеннойим одам эмас! — Муроднинг чехрасига қаҳр инди. — Ундай хотиннинг онасини...

— Сўкма, — Шукур ака тумшайди. — Унча ёмон хотин эмас у.

— Нимаси яхши? — Муроднинг қалбидаги нафратга ўхшаш туйғу тишга кўча бошлади. — Эркак кишининг эркига қўймаган хотиннинг нимаси яхши? Сиз

аросатдаги одамсиз. Яшаб яшаёлмайсиз, ўлиб ўлолмайсиз. Доим хавотирда юрасиз... Э, кўйинг, кўп тилимни қичитманг.

— Нима қил, дейсан?

Мурод дўлворгина бу одамга ачиниб боқаркан, бирдан унинг севиб ва севилишини жуда-жуда истаб қолди.

— Севинг! — деди у шу истак оғушида тўлқинланиб.

— И-и, хазилингни кўй.

— Аммо Мадина хола ақлли экан, — деди Мурод хазилдан кўра истакка бўйсуниб. — Кўрқоклигингизни билиб, мухаббатини сир сақлаб келаяпти. Агар сиз журъатлироқ бўлганингизда, аллақачон бўйнингизга ташланишиям мумкин эди. Биладики, сизда юрак йўқ. Шунинг-чун, атай ёмон кўрган киши қилиб кўрсатади ўзини.

— Ҳа, у... қизлигидаям ўткир эди, — деди Шукур ака оғир сўлиш олиб. — Агар бошимга ёғоч билан урмаганида, уйланардим ҳам.

— Йўлига шунчаки урган-кўйган-да.

— Қанақа йўлига, — Шукур ака тушунмади. — Бир ҳафта бошимни чирмаб юрганман. Ўлдириб кўйишига сал қолган.

— Ана энди ўзи юрагини чангаллаб юрибди.

— Нима?

— Сизнинг ишқингизда юраги хун бўлиб юрибди деяпман.

— Сен бола, менга қара, — Шукур ака бирдан хушёр тортган одамдай, унга синчков тикилди. — Нукул яхши кўради деяверасан, барибир ҳеч нарса сезмаяпман-ку мен. Яхши кўрган одамнинг кўзи сал бошқачароқ бўлмайдими? Масалан...

— Масалан, қанақа?

— Қанақалигини қайдан билай, — Шукур ака манглайини қашлади. — Шу... бошқачароқ бўлади-да. Унинг кўзи эса доим бир хил. Олдига одам қиряптими, ит қиряптими... қараши доим бир хил.

Бу ҳақ гап олдида Мурод зигирча довдирамади.

— Мураббо-чи? — деди кўзларини лўқ қилиб.

— Нима, мураббо?

- Чой-чи?
- Нима чой?
- Ҳаммаси сиз учун-ку.
- Уни сенам ичаяпсан шекилли?

— Биздики энди... шолининг ортидан курмак сув ичгандай бир гап. Сиз бўлманг, чой тугул сув ҳам бермайди менга. Мана шунинг ўзи муҳаббат эмасми? Мураббони қошиқлаб урасиз, чойни хўриллатиб-хўриллатиб ичасиз, лекин бунинг ҳаммаси не вайдан эканини ҳеч ўйлаб кўрганмисиз? Ёмон одамсиз, Шукур ака.

— Кўп мақтаверма, шуни, — Шукур ака енгил хўрсинди. — Мақтаганинг сари, яхши кўриб кетаяпманми дейман.

— Яхши кўришга арзийди-да. Қани энди, менгаям биров мураббо пишириб келса, атай оғзингга тутса, бошимда кўтариб юрардим бундай аёлни.

— Сен ёшсан, олдинда ҳаммаси.

— Нима, сиз қаримисиз?

Бу гапдан Шукур аканинг чехраси гул-гул яшнаб кетди.

— Қари эмасмизу, лекин ёш ҳам эмасмиз-да, — деди мамнунлик билан.

— Ёшсиз, — деди Мурод қатъий йўсинда. — Мадина хола яхши кўрибдим, демак, сиз ҳаммадан ёшсиз.

— Одамни уялтирма, — Шукур ака хижолатомуз илжайди. — Негадир одам уяларкан.

— Сиз уялманг, фахрланинг, — деди Мурод бўш келмай. — Сизни қарангу Абдуллани қаранг. Ёшларингиз деярли тенг, лекин у сиздан ўн-ўн беш ёш катта кўринади. Демак, сизда бир гап бор. Айтишадик, бир хил одамлар қаримайди деб. Сиз ана шу тоифадан бўлсангиз керак.

Шукур ака вагон соясида ўз майлида хўмрайиб сигарет чекиб ўтирган Абдуллага диққат билан разм соларкан, беихтиёр юзини сийпалаб кўйди. Ич-ичидан мамнунлиги шундоққина чехрасида акс этиб, оғзининг танобини йиғиштиролмайд қолди.

— Сиз ҳатто Колядан ёш кўринасиз, — деди Мурод ундаги ўзгаришни синчков қузатаркан, қўлтиғига сув пуркаб. — Ишонмасангиз, ўзингизни ойнага соп кўринг.

— У энди.. арокни кўп ичади-да, — Шукур ака мамнунлигини яшириш учун Коляга ачинган бўлди. — Арок хусни бўғади. Ичмагин, деб кўп айтаман унга. Кулоқ солмайди. Ёшлигида жуда хусндор йигит эди. Ичавериб рангини айнитиб кўйди. Ичишдаям ичиш бор. Масалан, мен кам ичиб, кўп ейман. У эса кам еб, кўп ичади. Натижада ранги айнамай, мен айнийми. Кейинги пайтда сенам шишанинг тубига кўп тикиладиган бўп қолаёпсан. Кўп ичма, рангинг кетиб қолади. — У ўзи сезмаган ҳолда тагин юзини сийпалаб кўйди. — Рангингни сақла.

— Бетингиз қизболанинг юзидай тиник, — деди Мурод. — Шунинг-чун ҳам сизни хотинлар яхши кўради-да.

— Э, яна ким? — хайратдан Шукур аканинг кўзлари қаншарига чиқиб кетди. — Одамни довдиратма кўп.

— Билганимни айтаяпман-да.

— Ким? — қизиқиш ва ҳаяжондан Шукур аканинг хатто қорнигача силкиниб кетди.

— Бу ёғи энди сир, — Мурод сигарет тутатди. — Мадина холага шунча ҳовлиқаяпсиз, бу ёғини эшитсангиз, биратўла ўлиб қўя қолсангиз керак. Юракни авайланг, Шукур ака, юракни.

— Юрак бакуват, хавотир олма, — Шукур ака унинг биллагидан тутди, айт. Ким?

— Ким эмас, кимлар, яъниким ишхонадаги жамики хотинлар.

— Ола-а, — Шукур аканинг юзидан қизиқиш ифодаси ариб, ўрнини иккиланиш эгаллади. — Пайқамайман-ку мен ҳеч.

— Пайқамаслигингиз табиий, — деди Мурод. — Чунки сиз кам эътиборли одамсиз. Чангитиб сўкишни биласиз, холос. Агар ўша хотинлардан бирини мен сўкайин-чи, нима қиларкин. Дархол ёқамни йиртади. Сизга эса чурқ этишмайди, кулибгина қўя қолишади. Ё ёлғонми?

— Гапинг чин, — Шукур ака ерга хаёлчан термулди. — Шунча сўксам ҳам фик этишмайди. Хотинларни гапирганинг сайин, ичим қизиб кетаяпти. Қани энди бирдан ёшариб қолсаму, танлаб-танлаб уйлансам.

— Мадина холага ўхшаганига, а?

— Нега энди Мадинага? — Шукур ака илкис қаради. — Нима, бошқаси куриб коптими.

— Сизга жонини хадя этмоққа тайёр тургани ўшада, — Шукур аканинг тамомила ўзига келганига қанот ҳосил қилгач, Мурод гапни калта қилишга тиришди. — Тунов куни, Шукур акангга қараб юргин, ўзини кўп уринтирмасин у кишининг бармоғига санчилган зирапча юрагимга санчилган тигдай таъсир этади менга, деди.

— Ў-ў, ростданми? — Шукур ака тўлқинланиб кетди.

— Нима, қасам ичайми?

— Йўк-йўк, — Шукур ака култ ютуниб, унга жавдираб қаради. — Ишонаман мен сенга.

— Ишонсангиз, ўзингизга қараб юринг, — Мурод иддао қилди. — Тагин холадан балога қолиб юрмайин...

— Шундай дедими, а? — деди Шукур ака ўзига-ўзи гапирган оҳангда. — Вой, Мадинаси тушмагур-ей. Хотини билмасин, деб сасини чиқармас экан-да, бечора. Туриб-туриб раҳмим кеп кетаяпти унга. Лекин эри яхши одам эмасди. Менга тегса, бахтли бўларди. У жинни ҳеч гапдан-ҳеч гап йўк, ёғоч билан бошимга уриб ўтирибди. Қизлигидаям бировга сир бермасди. Дарди ичида эди. Қани энди, анову туғмас жодугар бўлмаса-ю, шартта уйланиб олсам. Сал бетгачопарлигини демаса, яхши хотин ўзи. Меҳрибон. Ўша ярамас эрининг устида ўлиб бўларди. Қорнинг оғрийди деб кўчанинг овқатини едирмасди. Ўзи пишириб, куйдириб келарди. Бизди хотинлар... ўлиб қолганинг билан иши йўк. Кеча белимни уқалаб кўй десам тутқаноғи тутиб шундай ўшқириб бердики, қочгани жой тополмай қолдим. Мадина ундай эмас, қара, мурабболар пишириб келаркан менга... Вей, Мадинаси тушмагур-ей! Фақат айтиб кўйиш керак, ўзига бир нима кип юрмасин тагин. Яхши гапгайм, ёмон гапгайм фаришта омин дейди...

* * *

Тушликда Шукур ака кутилмаганда ҳаммани хурсанд қилди. Четрокдан жой танлаб, энди овқатла

шишага ўтирганларида, боя аллақергадир гум бўлган Шукур ака тўсатдан пайдо бўлиб қолди. Қўлтиғида шиша ўзи қўлидан қўймай кўтариб юрадиган пахталик, негадир ранги сал оқаринкираган, кўзлари ўйчанг жаланглар, кепкаси чап томонга сурилиб қолганди. Икки бўш ўриндиққа чўкиб, қўлтиғидаги пахталикни майлаброк четга қўяркан, кўз кири билан стол бошида ўтирганларни бир-бир кузатиб чиқди-да, овқатга қошиқ урди. Шўрванинг мазасини тотган бўлди. Сўнг бир ён энгашиб, пахталик орасидан бир шиша вино олди. Шиша каттагина эди. Ошиқмай овқатланишгаётганлар бир овоздан «о-о» деб юборишди. Шукур ака, жим, дегач, вино шишаси Абдулланинг тиззасидан жой олди. Коля енгилгина сакраб туриб, бешта стакан кўтариб келди. Абдулла атрофга ўғринча аланглаб, уларга қултиллашиб вино қўйди. Иш пайтида ичиш қатъиян ман қилингани учун, ортиқча шовқинсиз ичдилар. Лекин кейин маза қилишди. Винонинг кайфидан қулф-диллари очилиб, ҳузур қилиб овқатланишди, чойлашишди, ҳазил-ҳузул қилишди. Аммо Муроддан бўлак ҳеч ким Шукур аканинг алланечук дилгир кайфиятда ўтирганини сезмади. Шунингдек, столда нечук винонинг пайдо бўлиши ҳам хозирча сирлигича қолди.

Одатда Шукур ака бригадани бирор-бир қувончли воқеа эвазига ичимлик билан сийларди. Сийлаганида ҳам бугунгига ўхшаб тушда эмас, ишдан сўнг қиларди бу ишни. Не вайдан меҳмон қилаётганини ҳамма билиб, кўриб турарди. Шунга қараб муомала қилишар, йўлига эса-да, у-бу сўзлар айтишарди. Бирок бугунгиси номаълум эди. Бу ҳақда Шукур ака сўз очмагандек, бошқалар ҳам айтарли даражада кизикмаётган эди. Сабаби, умумий кайфиятга соя солувчи вазият юзага келган, яъни тушдан сўнг йиғилиш бор эди. Йиғилишни ишчилар жинидан ёмон кўришар, ўзларига қолса, олтмиш-етмиш киши базўр сирадиган чоғроққина залга ўлақолса киришмасди-ю, лекин Ўнар найнов қўймасди. Дарвозада туриб олиб, хаммани ичкарига ҳайдарди. Хозир ҳам ишчиларнинг овқатланиб бўлишини кутиб, дарвоза ёнида зўр-чидам билан нари-бери бориб келарди. Кираверишдаги, чап қўлдаги доскада бугунги

Йиғилишнинг кун тартиби илова қилинган, бироқ уни ҳеч ким ўқимагани аниқ эди.

Туравериш жонига тегди шекилли, Ўнар найнов ўша ёқдан туриб тикилинч қилиб қолди.

— Тезроқ тугатинглар, э!

Йиғилишга кирмасликнинг эвини тополмай ўтирганларга бу гап яхши баҳона бўлди. Улар ҳар томондан ёпишиб кетишди.

— Овқатлангани кўясанми-йўкми! — дея кичқирди кранчилар бригадасидан кимдир.

— Нима шундан бошқа ишимиз йўкми, — дея уни кувватлади машинистлар.

— Қачон қарама, меҳнат интизоми масаласи... — дея бақирди созловчилардан бири дарғазаб бўлиб. — Рости жуда жонга тегиб кетди! Мажлисга тўясанларми-йўкми?!

Оғзига озгина тегиши билан ажабланарли тарзда рухланиб кетадиган Абдулла ўзича хазил қилмоқчи бўлди.

— Ур! — дея тўсатдан бўқирди-да, столга бир мушт туширди. — Мушт турганда муомала нимага керак. Ур!

Ҳазили ўринсиз эса-да, лекин қилиғининг оқибати жуда кулгули чиқди. У столга мушт туширганда, қўли тегиб кетиб, косадаги қошиқ учиб бориб Ринатнинг пешонасига тегди. Ринат додлаб, ховли кулгуга тўлди. Бу хил қизик ҳолни кутмаган Коля куламан деб стулдан ағанаб тушди. Шукур аканинг жаҳли чиқиб, ҳаммани ҳайдаб солди. Муродни эса олиб қолди.

Мурод чойни янгилаб келганда, Ўнар найнов иккинчи бор тикилинч қилди. Аммо ишчилар атайин имиллашар, ройишлари бўлмаса-да, чойга ружу қўйишарди.

Шукур ака чойдан ҳўплаб, теваракка бир қур разм солди-да, аста Мурод томонга эгилди.

— Холанг мендан жуда хафа шекилли? — деди оҳиста. — Боя юзини терс ўгириб кетди. Ковок-тумшук осилган, худди мен еб, у қурук қолгандай.

— Нима? — Мурод иссиқдан нолиб, елпинди.

— Мадинани айтаяпман, — Шукур ака овозини яна пастлатиб, атрофга тезгина аланглаб олди. — Боя винога чиқувдим. Силарни бир хурсанд қилай дедим-

да. Қайтаётиб Мадинани кўриб қолдим. Кўриб кўрмас-
ликка олди ўзини. Ёмон кўриб қолганга ўхшайди мени.
— Ёмон кўрмаган, — Мурод, ўзида ҳазилга иш-
тиёк сезиб, шўхчан кулимсиради. — Шунчаки маски-
ровка қилаяпти.

— Нима деганинг бў?

— Ниқоб.

— Шунақасиям бўладими? — Шукур ака қаддини
тиклаб, унга ҳайрон тикилди. — Холангни қилиғи
кўпми дейман?

— Албатта. Нима, яхши кўришимни Шукур аканг
билмасин, дегани эсингиздан чиқдим.

— Билдирмаса, яхши кўриб нима қилади?

— Билдиришини истайсизми?

Шукур ака индамади.

— Биров билмасин деб роса типирчилаган ўзин-
гиз-ку, — деди Мурод. — Энди эса... Сизгаям тушуниб
бўлмай қолди.

Шукур ака тагин чурқ этмади. Бир нима топадиган-
дай пиёладаги чойга тикилиб ўтираверди.

— Хоҳласангиз, айтаман. Билдиради.

— Биласанми, — Шукур ака пиёладан кўзини
узмай, чуқур хўрсинди. — Шу-у... нима десам экан...
айтишгаям одам қийналади... ҳалиги... холанг қовоғини
уйгани сайин, — у бармоқларини галати-галати ҳара-
катлантирди. — Юрагим ўз-ўзидан мана бундай-мана
бундай ўйнаб кетаяпти. Айниқса, боя кўрганимдан
кейин бутунлай бошқача бўлиб кетдим.

— Кўзингизга бошқача кўриниб кетдими?

Шукур ака кўзларини катта-катта очиб, тасдиқ ишо-
расини билдирди.

— Бу — муҳаббат! — деди Мурод қизгин. —
Сиз... севиб қопсиз!

Шукур ака қизариб бошини эгди. Шу алфозда хўрил-
латиб чойини ичди. Кейин унга хижолатомуз кўз қирини
ташлаб қўйди.

— Кейин орқангиздан қараб қолгандир? — деб
сўради Мурод «ўйин»га кучли иштиёк сезиб.

— Қайдам, уйчасига кирди-ю кетди.

— Деразадан қараган...

— Нега?

— Коидаси шунака, — деди Мурод. — Севган одам сездирмай қарашни яхши кўради.

— Энди нима бўлади, а, Муродвой? — Шукур ака унга жавдираб тикилди.

— Нима бўларди, — деди Мурод ишонч билан. — Ортиқ чидаёлмай охир бир кун юзидан маскани обташлайди-да, сизга юрагини очади.

— Қачон?

— Яқинда, — кулгусини жиловлаш учун Мурод лабини қаттиқ тишлади. — Лекин мен... шу кеннойини ўйлаб турибман-да.

— Кеннойингни қўй, — Шукур аканинг афти кескин ўзгарди. — Онасини ўшани... Қачон?

— Нима қачон?

— Қачон?... — Шукур ака юзини сидирганнамо ҳаракат қилди.

— Маскани айтаяпсизми?

Шукур ака бош ирғади.

— Айтдим-ку яқинда деб. Хола, ортиқ чидаёлмайман, охири Шукурга билдираман, дегандай бўлувди.

— Демак, бу шунчаки... нима эди? — Шукур ака кафтини юзига босгандай ҳаракат қилди.

— Маска, — деди Мурод.

— Қай гўрлардаги гапларни топасан-а, — Шукур ака, гапимизни ҳеч ким эшитмаяптимикиан, деган маънода атрофга хавотирли қараб қўйди. — Ўзбекчаси нима эди?

— Ниқоб.

— Ҳозирги юриши шунчаки ниқоб дегин? — Шукур ака негадир бирдан жонланиб кетди. — Ичидан куйса-да, ташида билдирмайди дегин?!

— Албатта.

— Лекин ёмон кийналаётган бўлса керак, — деди Шукур ака ички бир ачиниш билан. — Ранги анча кетиб қопти.

— Севмоқ осонми.

— Демак, бу ниқоб дегин?! — Шукур ака ўзича гўлдираб, кўкракларини очиб ташлади. Теваракка мағрур назар солиб, димоғида аллақандай қўшиқни гўнғиллаб, яна ўша гапни такрорлади: — Демак, бу... ниқоб дегин!

— Ниқоб-ниқоб, — деди Мурод унинг харакатларидан ажабланиб.

Шукур ака унга эътибор бермай, ўзича гапиришда давом этди.

— Мен ахмоқ не хаёлларга бориб юрибман-а. Ўйлабманки... Кеча хаёлимда ҳеч нарса йўқ эди, бугун эса... Юрагим ҳам тинч турмай қўйди. Дукурлагани-дукурлаган. Одамзод қизиқ-да, — шундай деркан тўсатдан у Муродга юзланди: — Сен анову қорагина қизни кўрганигда, юрагинг шунақа бесаранжом бўладими?

— Ў-ў! — Мурод чап кўксига кафтини босиб, у ёнбу ён чайқалди. — Ёшимиз бир жойга етиб, менки шунчалик қийналаяпман, сенга тоза азоб бўлса керак.

— Азоб-азоб.

— Барибир бир кун очилади дегин? — Шукур ака елпиниб, атрофга яна бир қур мағрур назар ташлади. — Вей, Мадинаси тушмагур-ей, юрагингда шунча дардинг бор экан, нима қиласан мендан яшириб, очавермайсанми!

— Кеннойим билмасин дейди-да.

— Қўй, ўшани! — Шукур аканинг, нордон нарса егандай, афти бужмайиб кетди. — Эс... эслатма шуни!

— Хўп.

— Демак, бир кун келиб очилади дегин? — Шукур ака рохатланиб керишди. — Вей, Мадинаси тушмагур-ей!

Шукур ака йиғилишга кирганида ҳам юқоридаги гапни бир неча марта такрорлади-да, сўнг ҳар сафаргидек, секин пинакка кетди.

* * *

Йиғилиш одатдагидек, зерикарли тарзда давом этарди. Бошда меҳнат интизоми масаласи кўрилди. Ҳафта бурун юз берган бир ножўя ҳодиса эзмаланиб атрофлича муҳокама қилинди. Кейинги мавзу эҳтиёт қисмлар етишмаслиги ҳақида борди.

Айни шу жойда Шукур ака уйғониб кетди. Шишган ковоқларини зўрға очиб, ён-верга лоқайд боқаркан, бошини Муроднинг елкасига қўйиб, тагин пинакка ҳозирланди. Кўзларини юма-юма, тамшанганча, шунчаки сўради:

значок эди у. Кўз ўнгингизда ўсиб-улгайдим, орден олсам билмасмидингиз. Бунинг устига орден ҳаммага хам берилавермайди». «Кимга берилади?» «Мехнатда намуна кўрсатганларга». «Нима биз пашша кўриб юриб-мизми?» «Хўш, нима қил дейсиз?» «Пенсиягача битта урден тўғрилаб бер энди, — Шукур ака унинг кўлидан тутди. — Биттагинаси етади менга». Ўнар найнов баҳс фойдасизлигини билиб, кўлини кўксига кўйди: «Хўп. Қулай имконият туғилиши билан тўғрилаб бераман. Бўлдимиз?» «Бўлди. — орден эрта-индин кўлига тегадигандек, Шукур ака жиддий таъкидлади. — Фақат эсингдан чикмасин!»

Бу воқеа эрта баҳорда юз берганди. Шукур ака бир ҳафтача орден жинниси бўлиб юриди-да, сўнг эсидан чиқазганди.

Мурод хозир ўша воқеани назарда тутиб, секин шишиди:

— Орден улашишяпти.

— Нима? — Шукур аканинг кўзлари ярқ этиб очилди-да, боши Муроднинг елкасидан илкис узилди. — Урден дедингми?

— Тис-с! — Мурод бармоғини лабига босди. — Шовқин солманг...

Шукур ака атрофга аланг-жаланг қараркан, яна Муродга ёпишди.

— Урден бераяпти дедингми?

— Ҳа.

— Кимга беришди.

— Беришгани йўқ, беришмоқчи.

— Кимга беришмоқчи?

— Абдуллага.

— Менга-чи?

— Йўқ, — Мурод бош чайқаркан, секин деди: — Лекин биттасини тақиб, Мадина холанинг олдига кўкрак кериб борсангиз жуда зўр иш бўларди-да.

— Мадина холангни қўя тур, — Шукур ака ўтирган жойида безовта типирчилаб, бўйнини чўзиб олдинга тикилди. — Абдуллага теккан урден нега менга тегмас экан? Вей, онангни...

Худди шу пайт бекат бошлиғи гапини яқунлаб, жойига бориб ўтирганди.

Шукур ака кутилмаганда чаккон ўрнидан кўзгалдида, ўнг қўлини шоп қилиб деди:

— Менга қара, начайник! Нима, мен сенга ердан чиққан кўзикоринманми?!

Бутун зал дув этиб унга ўгирилди.

— Нима гап, Шукур ака? — Ўлмас хайрон бўлди.

— Нима гаплигини сендан сўраш керак! — деди Шукур аканинг ғазаби тошиб. — Абдуллага теккан урден нега менга йўқ? Нима, унинг шохи борми? Ё мен ундан кам ишлабманми?

— Қанақа орден? — Ўлмас янада ажабланди. — Шукур ака тўғриси ҳеч балога тушунмаяпман.

— Бизга қолганда ҳеч нимани тушунмайсан! — Шукур ака оғзидан тупук сачратиб баттар бақирди. — Урденни эса бошқаларга берасан.

Ўлмас елка қисиб, гоҳ залдагиларга, гоҳ ёнида ўтирганларга қаради. Барча ханг-манг эди. Мудраб ўтирган Абдулла хушёр тортган эса-да, хануз ҳеч нарсага тушунмай анграйиб турарди. Шукур ака унга еб қўйгудек қараб қўйиб, яна сўзида давом этди:

— Урденнинг зўри Абдуллага, Шукурга эса ҳемири экан-да, а! Бу алкаш нима каромат кўрсатибдики, урденнинг зўрини олса! Дунёда ҳақиқат борми ўзи?!

«Алкаш» сўзини эшитиб, Абдулланинг жони чиқиб кетди. Ўтирган жойида ортига ўгирилиб, тутақиб бўқирди.

— Ким алкаш, ув-в?

— Жим ўтир сен! — Шукур ака унга қўлини силтади. — Сенга эмас ановуларга гапиряпман. Нега аралашасан! Тек ўтир жойингда!

— Нега алкаш дейсан?

— Алкаш бўлмай кимсан? — деди Шукур ака. — Тағин урден олганларига ўлайми! Алкаш!

— Қанақа орден? — Абдулла хайрон бўлиб, ён-атрофга аланглади. — Нима деб валдираяпти бу?

Ҳазилнинг бу қадар жиддий тус олишини кутмаган Мурод шошиб қолди. Шукур акани тинчлантиришга уринди. Аммо Шукур ака уни силтаб ташлади.

— Ўлмас! — деди босиқ ва бегона овозда. — Ув-в, начайник! Мен бу ернинг тупроғини ўттиз беш йилдан бери ялаб келаман. Мен ишга кирган йилим тувилган

болалар hozир ўттиз бешга кирди. Тушунаяпсанми, ўттиз бешга! Ўттиз беш йиллик стажи бор мендай рабoчийни нега битта орденга тенгситмайсан, а? Урденни зўрларини хар гал ўзларинг олиб, мени бармок учидай тақинчок билан алдаб келдиларинг. Нима деган гап бу ўзи, а? Агар урден бермасаларинг эртагаёк ишдан бўшаб кетаман. Минг ялинсаларинг ҳам қайтмайман!

— Шукур ака, орден масаласи бугуннинг кун тартибида йўк, — деди Ўлмас. — Иккинчидан эса...

— Бир-иккингни қўй, — дея унинг гапини бўлди Шукур ака. — Менга урден берасанларми-йўкми? Шундан гапир!

— Шукур ака, нима бало, жинни-пинни бўлиб қолдингизми? — деди Ўлмаснинг каватида ўтирган Ўнар найнов. — Тинчликми, нега дабдурустдан тутканорингиз тутиб қолди? Сал ўзингизни босинг!

— Сен тек ўтир! — деди Шукур ака. — Мен начайник билан галашаяпман. Урденни олиб, имижимида сандикқа ташлаб қўйиб, тагин нега аралашсан сен. Сандикда сакламай, мана бизга ўхшаш камбағалларга бер, маза қип тақиб юрайлик. Иш қилган бу ёкда қолиб, нега энди урденни ишёкмас алкашлар олиши керак. Қаердан чиққан закун бу ўзи!

Бошда сув сепгандай жимлик чўккан зал секин-аста жонлана бошлади. Кимдир пикирлаб кулди. Кимдир уни жеркиб ташлади. Ўнар найнов охири воқеани англаб, Муродга жиддий тикилди. Муштини кўрсатди. Кейин Ўлмаснинг қулогига нимадир деб шивирлади, чамаси, воқеани англади. Ўлмаснинг юзига табассум югуриб, ўрнидан турди.

— Ўртоқлар! — деди жилмайишдан зўрға ўзини тийиб. — Ҳақиқатда бу масалани биз анчадан буён ўйлаб юрибмиз. Йилнинг охирида бир неча кишини орден ва медалларга тавсия қилмоқчимиз. Шулар орасида сиз ҳам борсиз Шукур ака. Кўнгилни бузмай ишлайверинг.

— Йил охирида дейсанми? — Шукур ака хиёл бўшашди. — Унгача ким бору ким йўк. Менга hozир беринглар. Кабинетингдаги темир ишкафингни титкилаб қара, бирор бурчакда ётгандир биттаси.

— Хеч вако йўқ, — Ўлмас кулди. — Бўлмаса хозироқ кўкрагингизга тақиб кўярдим. Сабр қиласиз энди.

— Хай, — Шукур ака батамом бўшашди. — Нақди бўлмаса, насиягайм кўнаверамиз. Ишқилиб, берсаларинг бўлди. Абдулла олиб, мен қурук қолмайин, дейман-да.

Шукур ака жойига ўтириши билан Абдулла унга ўдағайлаб кетди.

— Менга қара, нега мени алкаш дединг?!

Шукур ака ўзини эшитмаганга олди. Аммо ҳақорат қаттиқ ботган экан шекилли, Абдулла тинчимади.

— Боя оберган винонгни юзимга солаяпсанми? — деди тутакиб. — Бўпти бундан кейин ичмаганим бўлсин! Пасткаш!

— Ўзинг пасткаш! — Шукур ака юзини терс ўгириб олди. — Алкаш, ничасная!

— Нима-нима! — Абдулла ўрнидан туриб кетди. — Нима дединг, қайтар! Вой, ўрисча билган сени...

Шукур аканинг сўкиши униқидан ошиб тушди. Абдулла ёнидаги одамларнинг тортқилови остида қайтиб жойига ўтираркан, чақалоқнинг бошидай муштини дўллайтирди.

— Ташқарига чиқкин ҳали!..

— Нима қилардинг? — Шукур ака Муродга ишора қилди. — Муродга айтаман этингни бурдалаб кўяди.

— Ўртоқлар-ўртоқлар! — Ўлмас можарони кулимсираб кузатаркан, сув тўла графинга қалам билан урди. — Ёш бола бўлманглар. Жанжаллашган одамга орден йўқ.

Бу гап Шукур акага қаттиқ таъсир қилди. У қаддини ростлаб, мактаб боласидай одоб сақлаб ўтирди. Абдулланинг пўнғиллаб сўкишларига парво қилмади.

У йиғилиш охиригача шу созда ўтирди.

Залдан чиқаётиб айтган гапи шу бўлди.

— Урденни бугун берганларида зўр бўларди-да, — деди Муроднинг билагидан тутиб. — Эртан ишга тақиб келардим, соз костюмимни кийиб. Холаинг кўриб роса хурсанд бўларди.

Ховлига чиқишгач, Абдулла Шукур ака билан ёқалашмади. Одатдагидек, яъни, гўё ўртада ҳеч нарса юз бермагандек, бирга ўтириб сигарет тутатдилар, аҳамиятсиз нарсалар ҳақида сўзлашдилар. Агар Ринат ўртага суқилмаганда, йиғилишда юзага келган низо қайтиб эсланмаслиги ҳам мумкин эди. Оғайниларнинг жанжали кўпинча дўқ-пўписадан нарига ўтмасди.

Уларнинг донга тўйган мусичадай мўмингина бўлиб ўтиришларидан Ринатнинг кулгуси кистади шекилли, аста келиб тирғалди:

— Ҳа, муштлашмайсиларми? — деди хиринглаб. — Боя важоҳатларинг... жа-а ёмон эди-ку, а.

Шукур ака пашша кўригандай уни нари ҳайдади.

— Бор-бор! Тумшуғимнинг тагида кўп ўралашма! Калтак еб қоласан!

— Судьялик қилмоқчи эдим-да, — Ринат баттар хиралик қилди. — Қани, муштлашмайсиларми энди! Ўзим судья. Лекин ҳалол судьяман. Бошланг, Шукур ака.

Абдулла унинг юзига синчков тикиларкан, воқеани дарров фаҳмлади.

— Фу-у, отиб опти-ку бу, — деди пўнғиллаб.

Бу гапдан Шукур ака сергак тортди.

— Бориб бирпас ухла! — деди ён-верига аланглаб. — Раҳбарлар кўрса, яхши бўлмайди. Бор!

— Кўрса кўрар, — Ринат енгил чайқалиб унга янада яқин келди. — Бригадир қуйиб берди дейман, ўз қўли билан...

— Маҳаллага тушиб чиққанга ўхшайди, — Шукур ака тўнғиллаб сўқинди. Сўнг Муродга юзланиб деди: — Обор бунди. Раҳбарларнинг кўзига кўринмасин. Эртаиндин урден оладиган одаммиз, шаънимизга яхши бўлмайди.

— Орден? — Ринат қийқириб куламан деб гандираклаб кетди. — Бериб бўпти сизга. — У сўлагини базўр йиғиштириб, бош бармоғини икки бармоғи орасидан чиқариб, Шукур аканинг нақ бурнига такади. — Мана сизга орден!

Шу орада Мурод келиб, унинг қўлтиғидан тутди-да, диконглатганча кийиниш хонаси томон етаклаб

кетди. Шукур ака унинг ортидан койиниб қоларкан, охирги сўзини алоҳида таъкидлади.

— Алкаш!

Айни шу сўздан сўнг Абдулланниг қовоғи осилиб кетди.

— Шукур! — деди ўпкаланиб. — Боя мениям шундай деб сўкдинг-а! Алкаш деддинг-а! Ёмон хафа килдинг мени.

— Ҳазиллашувдим, — деди Шукур ака сиртига сув юктирмай. — Нима ҳазиллашиб ҳам бўлмайдим энди.

— Ҳазил бундай бўлмайди-да, ўртоқ, — Абдулла чуқур хўрсинди. — Уйда хотин айтади, бу ерда сен... нима келишиб олганмисилар? Одамнинг кўнглига тегадям демайсан. Қаттиқ хафа бўлдим лекин мен.

— Хафа бўлма.

— Ҳар икки гапнинг бирида хотин шундай деб тургандан кейин, бу ёқда, оғайним бўла туриб, сен аямаганингдан кейин... одам хафа бўлади-да.

— Ундай хотиннинг бахридан кеч, — деди Шукур ака жиддий йўсинда. — Бошқа бирини топ-да, этагидан маҳкам тут. Дунёга икки бор келмайсанку ахир. Нима қиласан ўзингни қийнаб.

— И-и, ҳаммаси бир гўр.

— Бир гўр эмас.

— Сен айтмагин, хўпми?

— Нимани?

— «Алкаш» демагин дейман.

— Хўп, бошқа айтмайман.

— Боя чиқиб муштлашмоқчи эдим. Қарасам, минг йиллик оғайнимиз. Ўзимни босдим.

— Мурод кўяр сенга.

— Мурод... менинг ҳам укам.

— Унда... ҳадеб урден деяверма-да сенам.

— Деганим йўқ.

— Дегансан, — Шукур ака ишонмади. — Дема-санг, каердан чиқди, бу гап? Раз шундай дейишган экан, раз сен оғайним экансан, аввал Шукурга беринг-лар демайсанми. Шундай демаганингдан кейин, албатта, жаҳлим чиқади-да.

— Ўша орденнинг менга ҳеч кераги йўқ, Шукур, — деди Абдулла. — Нима фойдаси бор унинг менга.

— Фойдаси бор экан, — деди Шукур ака сирли охангда. — Мен... секин билдиб олдим.

— Менга деса ўнга олмайсанми, ишим нима.

— Ундан кўра кулоқ-чаккамга яхшилаб бир тушир, лекин «алкаш» дема. Одамнинг хўрлиги келаркан. Хотин шундай дегач, қаҳрим келиб, қасддан ичаман...

— Хайда! — Шукур ака қатъий таъкидлади. — Кетига бир тепиб хайдаб юбор.

— Кимни? — Абдулла хайрон бўлди.

— Хотинингни.

— У мени хайдаб юборар, шусиз ҳам тўрт кундан бери уйга киролмай юрибман, — Абдулланинг боши маъюс эгилди. — Сен уни билмайсан...

— Унда сасингни чиқармай юравер.

Абдулла уни энди кўраётгандек, хайрат аралаш тикилди.

— Бугун жуда ботир бўп кетаяпсанми?

— Тушунмадим.

— Хотиндан кўркмайдиган одамдай гапиряпсан-да.

— Кўркмайман мен хотиндан!

Абдулланинг хайрати баттар ошди.

— Сен-а?

— Ҳа, мен! — Шукур ака нописанд бир киёфада чиртиллатиб ерга тупурди.

— Тортган одамдай гапларинг валати.

— Биласан, сигаретдан бошқасини оғзимга олмайман.

Абдулла, кўзлари пирпираб, унга бошдан-оёқ тикилди.

— Ё... кайфинг борми?

— Нима деганинг бу?

— Гапларинг пиён одамникидай... — Абдулла шубхаланиб, унга қайта-қайта тикилди. — Ростданам кайфинг йўқми?

— Сенга бир нима бўлдимиз бугун? — Шукур аканинг гаши келди. — Нега пиён бўларканман.

— Қайдам, — Абдулла елка қисди. — Гапларинг тушуниксиз. Бошқача одам... бўп қолгандайсан. Илгари бундай эмасдинг. Хотинидан зир титрайдиган одам бирданига кўркмас бўлиб қолса, киши хайрон бўлади-да.

— Бекор гап, — Шукур ака атрофга мағрур назар ташлади. — Хотиндан кўркмайман мен.

— Сен-а? — Абдулла баттар таажжубланди. — Йў-ўк, бир нима бўлган бугун сенга. Ё... тортгансан, ё ҳақиқатдан юрагингга қувват инган.

— Бошни қотирма! — Шукур ака жеркинди. — Аввал қандай бўлсам, hozир ҳам шундайман.

— Қизик... — Абдулла нима деярини билмай бошини қашлади. Бошини қашлай-қашлай, унга кўз остидан қаради. Аммо ортиқ сўз қотишга ботинмади.

Шукур ака сигарет тутатиб, қўлларини икки ёнга — ўриндик суянчиғига ташлаганча, оёқларини чалиштириб ўтираркан, унга нописанд назар ташлади.

— Сен у, хотиндан кўрқадиган, — деди димоғида. — Биз... кўркмаймиз! Тўғри, олдин кўрқардим. Негадир энди кўркмайдиган бўп қолаяпман, — шундай деркан у бирдан ўз-ўзидан хайрон бўлди. — Нега кўркмайдиган бўп қолаяпман, а, Абдулла? Рости, нима бўлаяпти ўзи менга? Ҳозир хотиним кўзимга худди пашшадай кўриниб қолаяпти. Пуф, деб учириб юборадигандайман.

— Демак, тортгансан, — деди Абдулла. — Тортган кезлари, Ринат ҳам шунақа кўркмайдиган бўлиб қолади. Кўзлари қизариб, инсон зотини бир тийинга олмай кўяди. Сенам тортибсан-да.

— Тортмаганман.

— Унда... нега кўркмайсан?

— Шунини ўзимам билмаяпман-да.

— Тортмаган бўлсанг, — Абдулла елка қисди, — бунинг устига, кўркмасанг билмадим унда.

— Нимани биласан унда? — Шукур аканинг зардаси қайнаб, қўлларини йиғиштирди. — Уни сўраса — йўк, буни сўраса — йўк, манову каллани нега кўтариб юрибсан ўзи.

Абдулла гуноҳкорона бошини эгиб, энсасини қашлади.

Шукур ака пича тутаккан бўлди-да, сўнг унинг биқинига бир туртди.

— Болаларни йиғ! — деди. — Коля қани? Чақир уни! Ринатга тегманглар, пича мизғиб олсин. Йўкса, минғирлайвериб жонга тегеди. Нима, Мурод унга кўши-

либ пинакка кетдими дейман? Коля қайси гўрга йўқолди? Коля!

— Мен бу ёкдаман, — айвон тарафдан Колянинг овози эшитилди. — Нима дейдилар?

— Ишга! — деди Шукур ака ўрнидан енгил кўзғалиб. — Одамларни йиғ-да, иккинчи базага бошла. Мен хозир келаман.

У шўрлик Абдуллани ханг-манг қолдириб, дарвоза томон йўналди. Боши тик, қадам олишлари ёш йигитларникидай дадил ва ўктам эди.

* * *

Унинг кириб келиши Мадина холани зигирча ажаблантирмади. Бекат ишчиларининг уруши — дока рўмоннинг қуришидай гап, бугун ёқалашиб эртасига ярашиб кетаверардилар. Шунга қарамай, Мадина хола кечаги можарони унутмаган, шекилли, пайпогини тўқиб, тумтайиб ўтираверди.

— Эшитдингми, менга урден беришмоқчи, — деди Шукур ака этигини остонадаги намлаттага ҳафсала билан артаркан, томдан тараша тушгандай қилиб. — Зўридан...

Мадина хола кўзойнаги устидан хушламайгина қараб қўйди.

— Нима қилай шунга? — деди сўнг.

— Қувонгин деб айтаяпман-да.

Хола ажабланиб, яна қараб қўйди. Лекин индамади. Ўзича ичи ачиб ўйлади: «Бечора қарияптими, дейман, эси кирди-чикди бўлиб қолаяпти. Тунов куну-ку аллабалолар деб бошимни қотирувди, эндигиси эса умуман куракда турмайди. Тавба, бу орден олса, нега мен қувонишим керак? Ё аламинг келсин дея, устимдан кулмоқчимми?» У Шукур акага шубҳаланиб тикилди. Унинг кўзларида бу хил маънони ўқимагач, хотиржам тортиб, тагин ишга тутинди.

Холанинг эпчил қўл ҳаркати Шукур аканинг диққатини тортди. Бир муддат томоша қилган бўлди.

— Шу менгаям битта пайпоқ тўқиб берсанг бўлармиди, — деди кейин холанинг жим ўтиришидан хиёл оғриниб. — Кечалари чап оёғим ўқтин-ўқтин зирқи-

раб оғрийди. Магазинди пайпоғи ҳеч нимага арзимайди. Зўридан битта тўкиб бер.

— Нима хотинингни кўлига чечак чиққанми, — деди хола тўрсиллаб. — Айт, тўкиб берсин.

Бу гапдан Шукур аканинг юзига шум ифода қалқиди. Қизғанаяпти, деб ўйлади мағрурланиб, қизғанмаса, бундай демасди. Қара, хатто қовоқлари осилиб кетди. Ҳа-а, қовоққинангдан сени! Ҳозир шартта туриб, бетидан битта ўпиб олсам нима қиларкин? Шартта бўйнимга осилиб олса керак, Шукуржон деб. Лекин мен ўпмайман. Бу таранг қилганда, нега мен юмшашим керак. Ўпмайман. Худди ҳеч нарсадан хабари йўқ одамдай бирпас ўтираману, кейин айтадиганимни айтиб чиқиб кетаман. Мадина, дейман, майли, мени истаганча яхши кўр, лекин зинҳор-базинҳор жонинга қасд қила кўрма, гап кўпаяди, дейман. Кўзимни яшна-тиб олдимда юравер дейман. Сенсиз менга ҳаёт қоронғи дейман. Йўқ, бунисини кейин айтаман. Ё олдин битта ўпиб олсаммикан? Йўқ, бўлмайди. Ўлиб турган экан деб ўйлаши мумкин. Аммо бу зўр артист экан, суйиб, суймагандай бўлиб ўтиришини қара бунинг. Артистлик қилгани сари, тобора яхши кўриб кетаялман. Ўзича кўйдирмокчи бу мени. Ҳа, қовоққинангдан!

У шу хаёллар оғушида чўнтагидан сигарет олди. Бироқ хола хонада чекишга рухсат бермаслигини эслаб, кўлидагини чўнтагига солди.

— Шу бир жуфт пайпоғингга қанча тўлашади? — деди кейин гапни нимадан бошлашни билмай.

— Ҳар хил, — деди хола. — Катта-кичиклигига боғлиқ.

— Масалан, кўлингдагига қанча тўлашади?!

— Неварамга бу, — Мадина хола бурнини енгил тортиб, жимжилоғи билан чаккасини қашлади. — Бозор учун тўкимамайман, илтимос қилишса, йўқ демайман.

— Унда менгаям битта тўкиб бер.

— Ҳақини тўласанг, тўқийверамиз-да.

— Нима? — ўзини аллақачон ҳуқуқли ёр каторига кўшиб кўйган Шукур аканинг ҳайрати ошди. — Пайпоқ учун менам ҳақ тўлашим керакми?

— Нега тўламаслигинг керак? — Мадина холанинг хайрати уникидан кам бўлмади. — Бир кило жун фалон пул турганда, нега тўламаслигинг керак?

— Гапинг тўғрику-я, лекин мен..

— Нима сен?

— Мен энди сенга...

— Кўзнинг нуридан яралади бу, Шукур, — Мадина хола унинг гапини бўлди. — Осонгина тўкила қолса кошки эди. Кечалари бармоқларимнинг зирқираб оғришларини айтмай қўя қолай. Ёғ билан силасам-да, сиркираб, кечалари уйку бермайди. Азобини билмайсан-да сен буни.

— Қийин экан сенга, — Шукур ака ачиниб, унинг бармоқларига қараб қўйди. — Ташла бу ишни. Ёлғиз бошинг бўлса, ниманга етказолмаяпсан, ташла бу ишни. Худо, деб, шлакбаумингни кўтариб-тушириб юравермайсанми.

— Ташлаб бўлмайди, Шукур, — Мадина хола чукур хўрсинди.

— Нега?

Мадина хола ипда хосил бўлган тугунни чуватаркан, ҳасрат истаб, қаншари остидан Шукур акага қаради. Ҳамсухбатининг чехрасида барқ уриб турган ачиниш ва шунингдек, меҳрга ўхшаш ифодани кўриб, кўнгли анча юмшади. У Шукур акани бу хил ҳолатда жуда кам кўрганди. Аксарият ҳолларда ўз димоғини ўзи чоғ қилиб юрган тентакдек тутарди у ўзини. Шу боис, Мадина хола кўпда унга юрак очавермасди. Энди эса Шукур акани бутунлай бошқа киефада кўриб, беихтиёр ҳасрат қилмоққа тушди.

— И-и, мен гапирмай, сен эшитма, Шукур, — деди дардчил оҳангда. — Катта куёвим куёв эмас, худонинг балоси чиқди. Ишлаб ишламайди, ўлиб ўлмайди. Топганини ичади. Қизимнинг қўлида ёш боласи бор, қўлимдан келганча уларга қарашаман. Буёқда кичкина кизимнинг хархашаси ортиқча, опасига қайишганим сайин ичи тутаб ёнади. Эр-хотин машина касалига чалинишган, топганларини тўққиз ердан тугишиб, машинага пул йиғишаяпти. Ич ёнишдан бирор дард орттириб олмасин деб, унга тортинаман. Иккисини бир қориндан талашиб тушган демайсан, феъли-хўйи хилма-хил.

Каттаси яхши, кичиги худонинг вазаби. Нега шундай экан, а, Шукур?

Шукур ака бу саволдан довдираб, елкасини кисди. Мадина холага ичи туздай ачиб қаради. Юпатишга сўз тополмай, кизи бўлмаганидан ичида севиниб кўйди.

— Одамзодга фарзанд нима керак, а, Шукур? — деди хола қўлидаги ишни стол устига зарда ила ирғитиб, бармоқларини силаб-сийпаркан, чукур хўрсиниб. — Оғир кунингга яраш ўрнига нукул ташвиш келтиришадди. Мен аҳмоқ, отасидан кўрмаган роҳатни улардан кўрайин деб ўзимни ўтга-чўкка урибман. Мендаийн простой рабочий бўлмасин дея, орзу-хавас нелигини тотмай ўтибман. Кеча десанг, кичкинам роса бағиллаб берди. Нега уришди, нимадан норози бўлди, ёлғиз худога аён. Хўрлигим келганидан бир бурчакка бикиниб, роса йиғладим, — Мадина хола унга мунғайиб қаради. — Юрагим тўлиб турганида келдинг сен хам. Энди чидайсан, Шукур.

— Чидайман-чидайман, — деди Шукур ака нимага чидаши лозимлигини англамаган холда. — Чидамай ўлибманми.

Мадина хола дарди-хол қилгани сайин, Шукур ака, худди уни энди кўраётгандек, баттар тикилар, ачинганидан қаншаригача ачишмоқда эди. Кейин бирдан, кўзи холада, чўнтак ковлаб, қўлига илинган ширинликларни стол устига тўка бошлади, гўё хола шундан таскин топадигандек, овози тўлқинланиб деди:

— Е, ҳаммасини е!

Хола столдаги ширинликларга шунчаки қараб қўйиб, яна ишини қўлига олди.

— Баъзан, — дея гапини давом этди, оғир сўлиш олиб, — сал ёшроқ бўлсаму, шартта эрга тегиб, бошим оққан томонга кетиб юборсам, деган хаёлларга бораман. Киши топмас бир тупканинг тўрида эрим билан тинчгина яшасам дейман.

Бу гапдан Шукур ака хушёр тортди: «Бекорга эрга текким келаяпти демаяпти бу, — деб ўйлади. — Менга уйлан, Шукур демокчи. Бу ерда хотининг барибир кун бермайди, опкет мени бошқа томонларга деяпти. Вей, шайтон-ий, гапни созлаганини қара буни». У Мадина холага синчков тикилди, дурустгина нарса бу ўзи, деб

ўйлади ичи алланечук ёришиб, оппоккина, силлиқкина, дўндикқина, кучсанг кучофинг тўлгудек. Шундай нарса кўнгил берибдими, демак, мен ҳам чакана эмас эканман. Анову жодугар эса нукул камситгани камситган, ундоқсан-бундоқсан деб. Қани энди, иложи бўлса-ю, сен кўпам мени ерга ураверма, керак бўлса, мени Мадина суяди десам. Деб бўлмайди-да. Тутканоғи тутиб, бошига одам йиғиши мумкин. Шошма. Бу ёқда буниси яхши кўриб тургандан кейин, нега мен униси билан ҳисоблашим керак? Фиринг-пиринг деяверса, унисини ташлаб, бунисига уйланиб олишим ҳам мумкин-ку. Нима, дунёга икки бор келармидим, таваккал қилайми бир? Тили демаса, бу ўзи азалдан менга ёқади.

Шукур ака шуларни хаёлидан ўтказаркан, буйрук бермоққа ўзини ҳақли деб билди. Ўриндик суянчиғига елкасини ташлаб, ғайритабий оҳангда буюрди:

— Мадина битта чой қўйиб юбор!

Мадина хола кўзойнагини пастга тушириб манглайи остидан ҳайратланиб боқди: «Нима жин чалди буни? Хўжайиндай тўсатдан тўнғиллашга тушиб колди? Ё манову конфетларини пеш қиляаптимикан? Бундай одати йўқ эди-ку илгари. Кейинги пайтда сал хаёли айниб колди буни. Ўзини дўхтир-пўхтирга кўрсатмаса, эртаиндин жинни бўлиб қолишيام ҳеч гап эмас». У ширинликларга киё боқаркан, бир хаёли ширинликларни қўлига тутқазиб, хайдаб чиқармоқчи ҳам бўлди. Аммо кўзи киймади. Оқшом невараларининг қанчалар севинишини ўйлаб, ўзини босди. Боз устига, бу хил ширинликлар унча-бунча дўқонлардан топилавермасди. Бунақаси фақат Шукур аканиннг кенг чўнтагида бўларди.

Сукутни итоаткорлик деб тушунган Шукур ака тагин ҳаддидан ошди.

— Бундан кейин сал ўзинга қараб юргин, — деди холаниннг эғнидаги нимдошгина халатга имо қилиб. — Кўзга анча якин аёлсан, кийиминг ҳам шунга яраша бўлсин. Дўст бор, душман бор, эғни-бошингга эътибор бериб юргин дейман-да. Чиройли хотин чиройли кийиниб юриши керак. Рабочийман, деб устингга ҳар балони илаверасанми. Бундан кейин бунақа юрганингни кўрмайин!

Мадина хола жуда кийин ахволда қолди. Жахлланай деса, Шукур ака мақтаяпти, қувонай деса, бу банданинг гаплари ўта ғалати, бамисоли эридек тутаяпти ўзини, хатто туркидан ҳам шу нарса баралла акс этиб турарди. У хиёл иккиланишдан сўнг, бир оз сабр этмоққа аҳд қилди, Қани, кўрайлик-чи, яна нималар деб валдираркан бу!

Шукур ака кўп куттирмади. Мадина холанинг кутилмаганда ройиш бераётганидан рухланиб кетиб, яна бир оз тергагиси келди. Сабаби, неча йилдирки бу лаззатдан бебаҳра эди. Тергаши мумкин бўлган аёли бунга сира изн бермасди. Бобиллаб, оғзидан чикканини ёқасига ёпиштирарди. Шу тарика, эр сифатида койиниш неча йилдирки, унинг ушалмас орзуси бўлиб келарди. Холанинг ҳозирги мўмин хатти-ҳаракатлари қалбининг бир чеккасида мудраб ётган ўша орзуни уйғотиб юборганди. Шу топда у ўзини юксакда, жуда юксакда ҳис этмоқда эди. Ўзини юксакда ҳис этгани сари хола кўзига ушоқ, жуда ушоқ кўриниб бормоқда эди.

— Агар мендан умидинг бўлса, ўзингга қарабгина юргин! — деди ўша-ўша жиддий оҳангда. — Қизлигингда қандай бўлсанг, ҳозир ҳам шундай юргин!

Бу вақтга келиб Шукур ака шу даражада юксакликка кўтарилган эдики, холанинг ханг-манг бўлиб қолганини мутлақо пайкамади. Бу камдек, айни шу пайтда, не максатда ташриф буюргани бирдан эсига тушиб қолса бўладими.

— Суйма демайман, — деди виқорли оҳангда. — Суйгинг кептими, суявер! Қаршилигим йўқ. Лекин Шукур ўлса, ўзимни ўлдираман, бир кун ҳам яшайман, дея ҳарҳаша қилишингни бас қил. Яхши гапгайм, ёмон гапгайм фаришта «омин» дейди. Агар буни хаёлингдан чиқармасанг, билиб қўй, қайрилиб ҳам қарамайман сенга!

Мадина хола мўъжизага дуч келгандек, бир ахволда қотиб қолганди. У шу даражада анг-танг бўлиб қолгандики, қўллари ёқасида қотиб, иши оёқлари остида чувалашиб ётарди.

— Ўзингча... нималар деб вайсаяпсан, Шукур? — деди базўр овоз чиқариб. — Нима бўлди ўзи сенга?

Аммо бу вақтда Шукур ака саратон осмонида сузиб юрган бир парча оппоқ парқу бўлутдан ҳам юксакда эди. Шу боис, ҳали-замон кўтарилиши лозим бўлган бўроннинг илк шабадасини вақтида пайқамади. Қайтамга, буни мутелик, шикасталик деб билди. Шунингчун ҳам жавобга шошилмади, ўзича бир оз ширин қилгиси келди. Бироқ Мадина хола ноз қилишга кўпда йўл қўймади, тўсатдан бақриб берди.

— Ҳай, менга қара! Нималар деб алжираяпсан ўзингча, а?

Шукур ака чўчиб кетиб, осмону фалакдан ерга гурсиллаб тушгандай бўлди. Бошини ғалати сиккитиб, холага ажабланиб қаради. Қаради-ю, қаршисида муте чехрани эмас, жангари бир қиёфани кўрди. Аммо ўзини йўқотмади: «Яна артистлик қилаяпти, — деб ўйлади ичида, ўлай деб турибди-ю, ташида билдиргиси келмайди-я, шайтон, қизлигида ҳам шунақа эди. Шу одати ҳеч қолмади-қолмади-да».

— Нима дердим, — деди бамайлихотир чўнтагидан сигарет олиб. — Суйсанг суявергуну, лекин шу... ўзимни ўлдираман-пўлдираман дейишингни бас қил. Тағин... фаришталар «омин» деб юбормасин дейманда.

— Ия, нега ўзимни ўлдирарканман? — Мадина холанинг бир пайтлар чиройли бўлган лаблари тааж-жубдан бир томонга қийшайиб кетди. — Қаердан топдинг бу гапни?

— Нелигини гўё ўзинг билмайсан, — Шукур ака сигарет тутатиб, истехзоли илжайди.

— Йўқ, билмайман.

— Биласан, — Шукур ака маъноли кош қоқди. — Ўтган исменда барини айтганман.

— Нима деганинг эсимда қоптими. Кеча еган овқатимни эслаёлмайман.

— Артистлик ҳам энди эви билан-да, Мадинахон, — Шукур ака андак жаҳлланган киши бўлди. — Яхши кўрдингми, кўрдим де. Нима қиласан бунча гапни айлантириб.

— Нима? — Мадина холанинг кўзи шифтга ўрлаётган тутунга тушиб, хаёли бўлинди. — Чекма бу ерда!

— Менга мумкин, — Шукур ака тантиқланди.

— Нега энди сенга мумкин экан?
— Негалигини ўзинг биласан, — Шукур ака уй хўжасидек, ғалати ҳаракатланди. — Тунда ҳаммасини айтганман...

— Тунда мастдай эдинг.

— Маст эмасдим.

— Унда тентак эдинг.

— Худога шукр, ақлим жойида, — Шукур ака сигаретли қўлини остонага чертди. — Айтганча тундаги гапимни қайтариб олдим. — Энди... бемалол яхши кўравер мени.

— Сени?

— Бўлмаса кимни? Ё бошқа кўз остингга олганинг ҳам борми?

— Ё тавба!

— Тавбалайверма кўп, — Шукур аканинг энсаси котган бўлди. — Агар ҳадеб артистлик қилаверсанг, билиб қўй, умуман қайрилиб қарамайман.

— Вой, ўлай, ким сенга қара деяпти?

— Ўзинг, — Шукур ака яна қикирлаб кулди. — Қўнғлим илиётганда, сал тилингни ширин қил-да. Бўлмаса, айниб қоламан-а. Юрасан кейин ичингда куйиб.

— Сенга куярканманми?

— Бўлмаса кимга.

— Сени даволатиш керак, Шукур.

— Ўзинг даволайсан-да энди жонидан, — Шукур ака маъноли илжайди. — Аммо сир бермаслигинга қойилман. Ўзинг ўлай деб турибсану, сира сир бергинг келмайди-я. Лекин бизни кўнгил аста сенга оғаяпти... хурсанд бўлавер...

— Тундаям аллабалолар деб бошимни котирувдинг, сенга ўзи нима бўлаяпти, а, Шукур?

— Сир берма, сир берсанг камайиб коласан.

— Жаҳлим чиқаяпти, Шукур!

— Бунга энди ҳақкинг йўк! — Шукур ака иддао билан столга нукиди. — Бундан кейин бетга сапчишингни бас қил!

— Кет, Шукур!

— Тушунмадим.

Мадина холанинг сабри тугаб, ирғиб турди-да, қўли билан эшикни кўрсатди.

— Қани, йўқол!

— А! — Шукур ака ишонкирамай унга боқди. — Нима?

— Йўқол! — Мадина хола пол тепиниб, чинакамига жазавага тушди. — Йўқо-ол!

— Ке... ке... кетаман, — Шукур ака довдираб ўрнидан турди. — Кетаману, лекин бошқа қайтиб келмайман! Ялинсанг ҳам қайтмайман! Менга деса қуйиб ўлмайсанми!

— Йўқол!

Шукур ака эшикка етган жойида ортга ўгирилди.

— Аммо тилинг жуда аччиқ бўп кетибди, — деди захарханда оҳангда. — Манову конфетлардан тишлаб тургин, зора ширин тортса!

— У кутилмаганда, қоқ пешонасига келиб теккан конфетдан чўчиб тушди. Қараса, боягина чўнтагида жимгина ётган конфетлар бамисоли ўқдек бирин-кетин учиб келмоқда. У ўзини эшикка урди. Конфетнинг йирикроғи нак энсасига тегиб, жони оғриди. Аламидан кутуриб сўкинди. Ичкарида колган холанинг жавоби уникидан ҳам зўр бўлди.

* * *

Шукур ака, ғазабдан бўғриқиб, диконглаб омбор ховлисига кириб борганида, бригада терга ботиб, юк туширмоқда эди. У вагондан эллик-олтмиш одим беридан тўхтаб, қўл сирмаб Муродни чакирди. Шу тобда у бутун захрини Муродга тўкиб сочмоқчи эди. Аммо унинг гуноҳсиз бир киёфада кўзларини пирпиратиб турганини кўриб, хиёл шаштидан тушди. Қаердан келлаётганимни бу ахир билмайди-ку, деб ўйлади. Кейин ҳаммасига шу айбдор, деган фикрдан қайта жунбушга келди. Аммо жаҳл қилмоқ, сирни очмоқ дегани эди. Шукур аканинг эса ҳеч сир бой бергиси келмасди. Бирок захрини сочмасдан ҳам туролмасди, ғазаб ва аламдан юраги ёмон ўртанмоқда эди. Шу боис, йўқ ердаги бахонани рўқач қилиб, ўшқириб сўради:

— Пахталигим қани?

— Шу ерда, — деди Мурод унинг қутуришидан

ажабланган киши бўлиб. — Скамейкага ташлаб кетган экансиз, йўқолиб-пўқолиб қолмасин, деб опкелавердим.

Пахталиги қолиб кетмаганидан Шукур ака кўп афсусланди. Агар шу ходиса юз берганида, ичидаги бор аламларини тўқмоққа зўр баҳона топиларди-да. Мен силарнинг буюмларингни кўз қорачиғидай асрайман, силар эса ўзим йўқ бўлиб кетсамам ишларинг йўқ, деб ҳаммани бир бошдан сўкиб чиққан бўларди. Унинг феъли шу — неки алам ўтса, бақириш-чақириш билан юрагини бўшатиб олади.

Ҳозир эса Муродга нима деб тирғалишни билмай тураркан, бирдан кўзи Абдуллага тушиб қолди. Назарида, Абдулла жуда имиллаб ҳаракат қилаётгандай туюлди.

— Абдулла, — деди тажангланиб, — нима, абед қилмаганмисан! Чакқонроқ кимирласанг ўласанми! Ё бутингга тош боғлаб олганмисан? Бунақада кечгачаям вагон бўшатилмади-ку.

— Ўзинг-чи? — деди Абдулла ундан баттар тутақиб. — Ўзинг нима қилиб турибсан, хода ютгандай гўдайиб! Келмайсанми. Ё сенинг ишингниям мен қилайми! Айтганча, қаерда юрибсан шу пайтгача?

— Ўйнаб юрганим йўқ, — деди Шукур. — Завуддан ўтган кунги испарапкани ундириб келаяпман. Испарапкасиз хемириям тўламайди-ку. Бу ишни мен қилмай онангни эри қиладим! Хув-в, сўппайган бўйинга сени...

Иш бир ёқда қолиб, икки ошна чинакамига сўкишиб кетдилар. Орага тушувчи бўлмади. Чунки ҳамма билдики, Шукур ака нимадандир аламда, тутақиб-тутақиб ҳадемай ўзига келади. Бунақа пайтда Абдулланинг жонига тўзим берсин, фақат угина чидайди Шукур аканинг бу хил инжикликларига.

Шукур ака бақириб-чақириб ховрини босгач, ҳамма қатори вагон соясига эмас, анча наридаги юк тахламлари соясига бориб ўтирди. Боши ҳам, кўзлари нам, қўйиб берса, ҳализамон йиғлаб юборадиган бир ҳолатда эди.

Мурод бориб унинг қаватига чўқди.

— Яна ҳайдаб юбордимми? — деди секингина.

— Нима? — Шукур ака унга ялт этиб қаради. — Сен қаердан биласан буни.

— Кириб келишингиздаёқ сезганман, — деди Мурод ҳамдардлик билан. — Сезмай ўлибманми, Шукур ака. Ахир сиз жигаримдай одамсиз-ку!

— Сен бола... сезгир, — Шукур ака бош эгиб, чукур хўрсинди. — Ҳаммасини сезасан сен.

— Нега борувдингиз?

— Боргим келди, бордим-да.

— Аниқроқ.

— Конфет оборувдим, — Шукур ака сигаретини чукур тортиб, омбор деворига маъюс термилди. — Оборман конфетим билан уриб, ҳайдаб солди.

— Шугинами, холос? — Мурод қулгисини яшириш учун юзини қафтлари орасига олди.

— Нима, бу сенга камми? — бошқалар эшитмасин деб, Шукур ака овозини хиёл пастлатди. — Башарамга тарсаки туширса ҳисобмиди? Яхши... яхши кўрганинг сайин... ёмон қилиқ чиқараяпти бу холанг. Ўтган сафар итариб ташлаганди, бу сафар... Нималар бўлаяпти, ўзим ҳам ҳайронман.

— Ҳа, яхши бўлмабди, — Мурод ачинган киши бўлди. — Лекин яхши кўриб қолганингиз ажойиб иш бўпти.

— Яхши кўрмайман! — Шукур ака тескари ўгирилиб олди. — Нимасини яхши кўраман шу жиннини!

— Аммо у сизни яхши кўради.

— Ҳай, билмадим-да, — Шукур ака унга жонсаракланиб қаради. — Қилиғидан яхши кўрадиганга ўхшаймайди. Ўрта ерда ўзим яхши кўриб қолганга ўхшайман. Балки у чинданам яхши кўрмас, а?

Мурод унинг шалвираб тушган камбар елкаларига, маржон-маржон тер босган энсасига боқаркан, қаншари ёмон ачишиб, кўзига Шукур ака гўдақлардай ожиз кўриниб кетди. Ёлкаларини силаб-сийпаб, бағрига босгиси, юпатгиси келди. Аммо беихтиёр чўзилган қўли ҳавода муаллақ қолди. Кучишу юпатишдан йстиҳола қилди. Шунда бирдан ҳазили чинга айланганини, гар Шукур ака бунинг ҳаммаси шунчаки ҳазил эканини билгудек бўлса, энг азиз нарсасини йўқотган одам ҳолатига тушишини ва буни кўтармоқ унга жуда-жуда оғир кечишини ички бир сезги билан фаҳмлади. Ёш бўлишига қарамай, кўнгил ишида

юз берадиган сароб инсон зотини тушкунликнинг энг чуқур қарига улоқтиришини яхши биларди. Боз устига, меҳрдан йироқ қоронғи турмуш тарзига кўниккан, ҳаётида йилт этган бирор-бир янгилик бўлишини сира кутмаган ҳолда, фавқулодда ўша нарсага дуч келган одам учун аниқ ҳақиқатга рўпарў келиш ҳар ҳолда осон эмасди. Шукур ака ўзи билиб-билмай, худди парвонадай ўша йилт этган ёруғликка интиломқда эди. Бу интилишда на келажак режа, на бирор-бир тадбир бор — ёруғликка интилишдан ўзга ҳеч нарса йўқ эди.

Мурод шуни англаб етаркан, ҳазил қиламан дея, не хатога йўл қўйиб қўйганини ич-ичидан ҳис этди. Бояги истиҳола қаергадир изсиз йўқолиб, Шукур аканинг елкасидан дадил қучди. Димоғига ачқимтир тер хиди урилди. Бундан у жирканмади, қайтамга уни янада маҳкамроқ бағрига тортди. Шукур ака беҳуда тиршанглаб, унинг қучоғидан чиқмоқчи бўлди. Чоғи келмагач, йигитнинг қучиға тан бергандай, бошини эгиб ўтираверди.

— Яхши кўради у сизни, — деди Мурод қайта таъкидлаб. — Мана кўрасиз, ҳадемай ўзи қошингизга бош эгиб келади.

— Қўйсанг-чи, — Шукур ака бод хўрсинди.

— Чин сўзим, — деди Мурод ишонч билан. — Эртагаёқ ўзи бош эгиб келади.

Шукур ака алланечук рухланиб кетди-да, бир силтаниб, унинг қучоғидан чиқди.

— Нима, мен сенга хотинмидим, бунча қучоқлайсан, — деди вагон соясида қалдирғочдай тизилишиб ўтирганларга ҳадикли боқиб. — Кўрган кўз нима дейди. Қулмайдими. Ана қарагин, Абдулла ҳалитдан қуйдирган қалладай иршайяпти. Ўзиям ҳўкиздай қучинг бор-а, елкаминг суягини синдириб юборай дединг. Яхшиси, сен ҳолангдан гапир. Нега у бундай қилик қилаяпти? Яхшиям кўчада ҳеч ким йўқ экан. Қочиб чиққанганимни кўрган одам нима деб ўйларди. Эссиз шунча конфет. Бари нобуд бўлди. Унга бергунча ўзим емайманми, маза қип.

— Айтдим-ку, бу бир маска деб, — деди Мурод. — Вақтинчалик ҳолат бу.

— Тагин «маска» дейсан-а, — Шукур ака тупури-
ниб, яна чўнтагидан сигарет олди. — Э, ўша «маска»нг-
ни ичига лаънат! «Маска» деганиям шунча бўладими!
Одамни бепичок сўймоқда-ку! Яхши кўраркансан, бун-
дай чехрангни оч. Яхши гапингни аяма. Асли бу қиз-
лигидаям гўр эмасди. Билиб билмасликка олиб юрар-
ди. Ўшанда сал отдан тушиб, бир-икки ишва қилгани-
да, анову алвастига уйланиб ўтирмасдим. Йў-ўк, бу
кишим ишва қилсалар ўлиб коларлар! Мумкин эмас у
кишимга!

— Кенойимдан кўркса керак-да.

— Нимасидан кўркади?

— Ахир ўзингиз ҳам кўркасиз-ку.

— Кўрксам кўркқандирман, аммо ҳозир зигирча
кўркмайман, — шундай деркан, Шукур ака унга ҳай-
ратланиб боқди. — Менга қара, нега мен... ҳеч бало-
дан кўркмайдиган бўп қолаяпман, а? Ишқилиб яхши-
ликкамикин? Кеча хотиндиям сўкиб ташладим. «Шу
туришинг бўлса, эрта бир кун кўшқасига уйланиб
кетаман», дедим.

— Ростданам шундай дедингизми?

— Йўк, ичимда ўйладим, — Шукур ака чаккасини
кашлаб, хижолатомуз ишшайди. — Айтсам, тириклай-
йин еб кўярди-да. Авваллари секин балконга чиқиб
кетардим. Бу сафар без бўлиб ўтиравердим. Ўзи яниб,
ўзи тинди. Пинак бузмадим мен.

— Маладес! — Мурод унинг елкасига қоқди. —
Эрта-индин бунисиям ипакдай эшилиб келади.

— Келмас-ов, — Шукур ака унга ишонқирамай
боқди. — Қизлигида келмаган, энди келармиди. Ичида
суйиб, ташида сўкиб ўлдирса керак у мени.

— Келади, — Мурод жиддий таъкидлади. — Мана
кўрасиз, ўзи югуриб келади.

— Ростданми? — Шукур ака унга умидвор тикилди.

— Албатта!

* * *

Ишдан кейин, бригада ювинишга кириб кетиши
билан Мурод оёғини-қўлига олди-да, уйчага қараб зин-
филлади.

Мадина хола завод томонга жилган юк эшелонини ўтказиб юбориб, ола-була йўл тўсқични кўтараётган экан, гап бор, хола, дея уни уйчага бошлаб кирди. Аммо бу ҳақда бирон кимсага чурқ этманг дея, деразадан ташқарига мўралаб ҳам қўйди. Бунга сари Мадина холанинг қизиқиши ортиб, сийрак киприклари тўхтовсиз пириллашга тушди.

— Нима гап? — деди у охири тоқати тоқ бўлиб.

Мурод айтишга ошиқмади. Ўтирган жойида типирчилаб, стол четидаги чойгумнинг сиртини тутиб кўрди. Чойгум илиқ эди. Стол устидаги нарсалар йиғиштириб қўйилган. Мадина хола сменани топширишга шай бўлиб турарди.

— Чой қўймабсиз-ку, хола, — деди Мурод гапни нимадан бошлашини билмай.

— Чойинг нимаси, ҳадемай смена топшираман, — деди Мадина хола энсаси қотиб. — Айт, гапингни, нима демокчи эдинг?

Мурод оёқларини чалиштириб, жойлашиброк ўтираркан, ажиб бир холдан таажжубланди. Бу ёққа келлаётганида дилидаги уйдирмаларини тўкиб солиш жуда осондек туюлганди. Холани ҳам Шукур акадек бошлаб гангитаман, деб ўйлаганди. Аммо ҳамма гап шундаки, бу сафар гап ҳазилдан ташқари, жиддий ёлғон асосида қурилиши лозим эди. Боя бир амаллаб Шукур аканинг кўнглини тинчитгандан сўнг, иш давомида Мадина холага айтадиган гапларини пухталаб олганди. Буни қарангки, энди дилидагини тилига чиқариш қийин кўчмоқда эди. Бундай ўйлаб кўрса, ҳазил осон экану, аммо уни маълум бир мақсадга йўналтириш хийла оғир экан. Муроднинг ҳатто оғзи қуруқшаб кетди.

Бу орада гап кутавериш, Мадина хола ҳам қийналиб кетди. Бетокатланиб ўрнидан турди-ўтирди. Ялтира-тиб артилган полни нари-бери босиб, у-бу юмушни бажарган бўлди. Орада Муроднинг ифлос пойафзалига бир-икки хўмрайиб қараб қўйди. Бошқа пайт оёғини суртмай киргани учун бошлаб қойиб берган бўларди-ю, аммо ҳозир индаёлмасди. Сабаби, бу йигит бекорга ҳовликмайди. Ҳовликдими, демак, нимасидир бор. Бугун ё кирсовун туширган, ё бирор тансиқроқ мева-чева. Ёмон одати, ичидагини тезда айта қолмай-

ди, пича хазил-хузулдан сўнгина, хола фалон жойда фалон нарса туширдик ёки туширяпмиз, сизга керак эмасми, деб сўрайди. Керак дейилса, ўша айтган нарсасини бир этак қилиб олиб келиб ташлайди. Эвазига хола уни мурабболи чой билан сийлайди.

Айни дамда Мадина холанинг тасаввури кирсовундан нарига ўтмаётганди. Ўн-ўн беш бўлак бўлса зиён қилмасди, деган ўйда йигитнинг кенг чўнтақларига ўғринча қараб қўйди. Чўнтақларнинг бўшлигига ишонч ҳосил қилгач, ўзини овутомққа баҳона топди: «Ҳойна-ҳой, шкафига ташлаб, керакми-йўкми, деб сўрагани чикқан. Боласи тушмагур кувгина-да».

У жойига ўтаётиб, деразадан ташқарига мўралади. Узокдан ниҳоят имиллаб келаётган сменадош кампирни кўрди. Тошбақага ўхшаб судралмай кет, деб тўнғиллади.

— Биласизми, — деди Мурод ниҳоят тилга кириб. — Шукур ака сизни яхши кўриб қопти.

Турган гап, хола буни одатдаги хазил деб билди. Эътибор бермай гапнинг индаллосини кутди.

— Бугун тушдан сўнг роса икки соат йиғлади, — дея ёлғоннинг уйини куйдиришда давом этди Мурод. — Дардимни айтай, дея олдига кирсам, итдай қошиб берди, деб бошини вагонга уриб-уриб йиғлади. Ўзимни осаман деб, ўзини у ён-бу ён ташловди, зўрға тутиб қолдик.

Мадина хола, олиб қоч-а, деб бошда кулмоқчи бўлди. Аммо қарасаки, йигитнинг қиёфаси ўта жиддий, ҳеч хазил қилаётганга ўхшамайди. У қаншари остидан йигитга ажабсиниб боқаркан, бир хаёли, йиғиштир сафсатагни дея, жеркиб бермоқчи ҳам бўлди. Аммо йигит инъом этадиган ўша ниманидир хурматини қилиб, ўзини босди. Берадиган совунга ўхшамайди, деб ўйлади, тансиқроқ нарса бўлса керак, йўкса, бунчалик хаддидан ошмасди бу бола. Шу боис, киши дили ранжимайдиган бир оҳангда эътироз билдирди.

— Ола-а, энди бизга муҳаббатни ким қўйибди. Нега келдинг, шундан гапир. Умарганинг бўлса тезроқ оп-келақол. Тагин анову кампир шерик чиқиб юрмасин.

Мурод дераза томонга бир кўз ташлаб олиб, баландроқдан келди.

— Ўзини эрта гўрга тикадиганларни жиним севмайди-да, — деди андак зарда билан. — Сиз ўзингизга Шукур аканинг кўзи билан қаранг-да, хола. Ўшанда кимлигингиз аён бўлади-қолади.

— Гапирма шуни! — Мадина холанинг энсаси котди. — Ундан кўра дўхтир-пўхтирга кўрсатинглар уни. Эсини бутунлай еб қўйибди. Икки сафардан бери алланималар деб тўнғирлайвериб роса жонимга тегди. Айтиб қўй, яна келса манову темир билан нақ манглайига тушираман. Ўн саккиз яшар қиз боламидимки, менга хушомад қилади.

— Яхши кўрса нима қилсин, хола, — деди Мурод оғир сўлиш олган киши бўлиб. — Шул ёшида кўнглига мухаббат уя қурибди-да. Бу учун у айбдор эмас-ку. Сал яхши гапирсангиз асакангиз кетмасди. Ана энди, фалончи холангиз менга кун йўқ деб, бошини вагонларга дук-дук уриб юрибди.

— Жинними у?! — Мадина холанинг гаши келиб, кош чимирди. — Нега бошини уради?

— Севаман деса, йўқ дебсиз-ку.

— Ё тавба! — холанинг ўнг панжаси беихтиёр ёқасига тирмашди. — Ҳали бу тухматиям бормиди. Ана хотининг келаяпти деса, юраги шиф этади-ю, суймокни ким қўйибди у кишимга.

— Биласиз, меҳрга зор одам у, — Мурод ўзи сезмаган ҳолда қизиша бошлади. — Сиздан ош-нон эмас, озгина меҳр талаб қилаяпти, холос. Нахотки, арзимас шу нарсаниям бериш қўлингиздан келмаса! Бунчалик ҳам тошбағир бўлманг-да хола!

— Гапларинг қизиқ-ку, — Мадина хола энди унга кизиқиш билан тикилди. — Хотинли одамга меҳр не даркор.

— Хотинли одам ўзга аёл меҳридан дариф тутилсин, деган қоида қаерда бор? Озгина кўнглига қарасангиз, бирор ерингиз камайиб қолмасди, хола.

Йигитнинг замзамаси холага хиёл эриш туюлса-да, нафс балосига бўйсиниб, аччиқ сўздан тилини тийди: «Боласи тушмагур консерва-пансерва ўмарганга ўхшайди, бўлмаса тилига бунчалик эрк бермасди». У ўшшайиб тингламоқда давом этди.

— Инсон меҳру мухаббат билангина тирик! — дея

гапида давом этди Мурод, жўшқин бир тарзда. — Мухаббат кишини кингайишдан, қийшайишдан, хатто кексалиқдан асрайди. Немис шоири Гёте етмиш ёшида ошиқ бўлганида, нега энди Шукур ака севмаслиги керак? Айби — ишчилигимми? Ахир у ҳам одам-ку. Мухаббат касб танламайди, холагинам. Тирик вужудни бир забт этдими, тамом, одамни ё бор қилади, ё йўк.

Бу хил гапларни умрида эшитмаган хола «консервани» паккос унутиб, анқайиб қолди. Нимадир демоқчи бўлди-ю, лекин кучи лабларини базўр қимирлатишгагина етди. Бу пайтда Мурод, одатдагидек, ўзи ўйлаб чиқарган уйдирмаларга ўзи ишониб, хаяжонга туша бошлаганди.

— У киши сизга ёпишиб олиш ниятида эмас, — деди бурчакдаги курсига чўкиб. — Ширин калому, озгина ишвангиз етиб ортади. Аслида шу билангина тирик у. Ҳар куни сизни бир кўрмаса, тўрвасини йўкотган девонадай гарангсиб қолади. Агар сиз бирон кун кўринмай қолинг, руҳи чўкиб, шалвираб, одам каторидан чиқади-кўяди. — Мурод сигарет тутатиб унга бармоқ ўкталди: — Мабода у киши ўзига бир нима қип қўйса, кейин кўрасиз мандан! Бошингиз билан жавоб берасиз!

Ғалати бу таҳдиддан Мадина хола хушёр тортди.

— Нега мен жавоб беришим керак? — деди босинкираб уйғонган кишидай довдираб.

— Чунки нима қилса сизни деб қилади-да!

— Нега энди мени деб қиларкан?

— Негаки сизни яхши кўради у!

— Ё тавба!

— Нима, сизни дея ғирт девона бўлиб турганидан хабарингиз йўқми? Гаплариям ғалати-ғалати. Бугун ўзимни ўлдираман деб роса тўполон қилди, аранг тутиб қолдик.

— Мени деб-а?

— Гапига караганда ёшлик чоғида каттиқ севган экан сизни. Орада бир оз совуган ҳам экан. Яқинда ўша севгиси қайта кўзғалибди. Бирок бу сафаргиси жуда бошқача эмиш, ҳеч нима кўзига кўринмаётган экан.

Мадина хола ёқасини маҳкам тутганча, унга синовчан тикилди. Йўқ, йигит алдамаётган эди. Чехраси ниҳоятда ташвишманд, анчагина хаяжонда эди у.

Ҳаётда муҳаббат деган нарса борлигини аллақачон унутган аёлнинг қалби беихтиёр секин-аста жунбушга кела бошлади. Юрагини хаяжон чулғаб, ёноқларига қизиллик югурди. Қизлигида ҳаётининг асосий мазмунини ташкил этиб, кейинчалик турмуш ташвишлари-ю, боқибегам эрининг бепарволиклари таъсирида изсиз йўқолиб кетган муҳаббатга ташналик ҳисси астагина ўзини билдирмоққа тушди. Кўксининг тўр-тўридан ширин бир хўрсиниш юзага қалқиб чиқди: «Эҳ-х, кимдир сени яхши кўрса, қандай яхши!»

Айни шу нарса барча аёллар қатори унинг азалий орзуси эди. Ёшлигида бу нарсага эришгандай бўлувди. Назарида, бахтининг чеки-чегараси йўқдай эди. Афсуски, дастлаб еру кўкка ишонмайдиган эри кейинчалик унга оддий бир буюмга қарагандай боқадиган бўлди. Илк коникмасликни ўшанда хис этганди. Муҳаббатга ҳамиша ташна кўнгилда ғалаён юзага келганди. Аммо бу ғалаён иккисини икки қирғоққа итқитдики, асло бақамти келтиролмади. Натижада, қалбидаги хаяжон ўрнини зарда, меҳр ўрнини эса совуққонлик эгаллади. Ёлғизлигини хис этиб, бутун меҳрини болаларига тўкди. Бироқ бошда она сифатида эъзозлаган қизлари эндиликда унга бир дастёр сифатида қарашади, муносабатлари ҳам шунга яраша. Оқибатда, бора-бора у хиссиз, туйғусиз машинага айланганди. Ишни билади, кундалик ташвишни билади, шундан ўзгаси қизиқтирмасди уни.

Муроднинг даъволари туфайли мудроқ туйғулари қайта уйғонганди. Шунга қарамай, хануз кўнгилдан шубҳа аримай турарди: ишонай деса, бу хил гапларни қизлигидаям эшитмаган, унинг учун ҳали ҳеч ким ўзини ўлдираман демаган. Ишонмай деса, Муроднинг турк-таровати шу қадар жиддий эдики, Шукур ақаси учун ташвиш чекаётгани бутун киёфасидан шундоққина сезилиб турарди. Боз устига, Шукур аканинг кейинги кунлардаги қилиқлариям жуда ғалати, иситмаси бор одамдай, алланимани уқтирмоққа уриниб келмоқда эди.

— Шукур ака жуда қийнаиб кетди, — деди Мурод унинг хаёлидан нелар кечганини сезгандай. — Сиздан ўзини совутмоқ учун йўқ ердаги ишларни кип юрибди. Лекин фойдаси бўлмапти, сиздан зигирча совумаяпти. Кейинги пайтда анчагина телбаланиб колган. Яна билмадим. Балки менга шундай туюлаётгандир.

— Рост-рост, — Мадина холанинг овози андак титраб чикди. Хийла телбасифат бўп колган. Икки сафардан бери довдир-совдир гаплар кип кетаяпти. Ўзимам ўйладим-а, нима жин чалди бу тентакни деб. Демак, гап бу ёқда экан-да.

— У киши айтгандирки, — деди Мурод айтаётган гапига чиппа-чин ишонган холда. — Мен учун иккита қуёш бор, бири осмонда, бири ерда, яъни у — сиз. Ердаги қуёш сўнган куни, мабода сиз ўлиб-нетиб қолсангиз, ўзимни поезднинг тагига ташлайман деди. Мадина холангсиз ҳаёт ҳаёт эмас, деганини мана шу кулоқларим билан эшитдим.

— Чиндан шундай дедими? — Мадина холанинг овози бу гал калтираб кетди.

— Бу борада алдаб бўлмайди, хола, — Мурод тумтайган қўйи сигаретни чукур тортди. — Гапнинг сирасини айтганда, бир жихатдан тўғриям қилади. Севгилингдан сўнг нима қиласан яшаб.

— Ундай дема, — Мадина хола шошиб эътироз билдирди. — Бориб айт, унақа тентак ўйларга бормасин.

— Ўзингиз яхши биласиз, Шукур ака бахтсиз одам, — Мурод ўзини эшитмаганга олиб, гапида давом этди. — Ёлғиз, жуда ёлғиз одам у. У ёқда ўғли бир тийинга олмайди, бу ёқда хотини рангини чиқармайди. Унинг бирдан-бир илинжи сиз. Сиз борки, у тебраниб юрибди, эмасам, аллақачон ўлиб кетган бўлармиди.

Мурод гап билан бўлиб, сигарет кулини тўғридан-тўғри полга ташлади. Озодалиқни ўлгудек яхши кўрадиган Мадина хола унинг бу қилиғини сезмади. Ўзи билан ўзи бўлиб ўтирарди у. Миясида илгари ҳеч айланмаган фикрлар чарх урмоқда эди: «Бундай олганда, Шукургина эмас, ўзим ҳам ёлғизман-ку. Қунлар фир-фир ўтаяпти, лекин мен ҳеч бир қувончли илинж-ни кўрмайпман. Иш ва ташвишдан бўлак нарсанинг

Ўзи йўк. Тўғри, бир қарашда ёлғиз эмасман, қизларим ва невараларим бор. Аслида эса жуда яккаман. Хатто катта қизим ҳам тушунмайди мени, бир дастёр сифатида қарайди. Кичигига эса гап йўк. Унинг учун мен казноқман, ҳар балоларни тикиштираверадиган. Фақат гинг демаслигим керак. Гинг дедимми, тамом, унда бизни туғиб нима қилардингиз, шартта оғзимга уришадди. Энди ўйлаб қарасам, бола эмас, нуқул ташвиш туққан эканман. Ташвишлар ичида ўралашиб, баъзан инсон эканлигингни ҳам унутиб қўяркансан киши. Гиринг деган одамга итдай ташланаман. Чунки кўнглимда нур йўк, илинж йўк, кўзимга одамлар жиндан ёмон кўринади. Аслида ўзим ёмонман, жуда ёмонман. Бўлма-са, Шукур бечорада нима айб, тузукрок сўраб-суриш-тирмасдан итдай талаб ўтирибман. Шўрлик бир оғизгина ширин сўзга зор бўлиб келаркан. Мен эса... Этимни нимталайдиган хотинман-да ўзимам...»

Бу орада Мурод сигаретини чекиб бўлди-да, қолдигини ташқарига улоқтириб, унга юзланди. Мадина хола букчайиброк ҳамон хаёлга ботиб ўтирарди.

— Тёгсин менга демайман, лоақал чап кўзи билан яхши кўриб, тўрттагина ширин сўзини аямаса бўлди, — дедилар у киши, — Мурод холанинг ҳолатини синчков кузатаркан, ўз навбатида, қуюшқондан чиқиб кетганини фавқуллода фаҳмлаб қолиб, ичида жиндек изза ҳам тортди. Аммо бу нарса кейинги «уйдирма»ларига зиғирча халақит бермади. Калта йўталиб ишонч билан таъкидлади. — Шугинанинг ўзи етиб ортади у одамга! Кувонч кўрмаган одамга озгинасиям етади-да!

Мадина хола индамади. Мижжалари кизарган кўзларини ердан узиб дераза томонга хаёлчан термиларкан, кафтини пешонасига босиб, беихтиёр бошини чайкади.

— Эҳ, мен тентак! — деди сўнг нолакор оҳангда. — Вой, мен аҳмоқ! Шундай одамни ўкситиб ўтирибман-а! Мен уни маст деб ўйлабман! Мазах қиляпти деган хаёлга борибман!

Бу хил нолани кутмаган Мурод шошиб қолди. Нима қиларини билмай, бир муддат гарангсиб турди-да, сўнг стаканга сув қуйиб узатди.

— Сувдан ичинг енгил тортасиз.

— Енгил тортмай ўлай! — Мадина хола сувдан хўплаб, йигитга қаради. — Ҳозир қаерда у?

— Душда. Чўмилаяпти, — Мурод қайтиб жойига ўтирди. — Тайхардай ерга ағанаб йиғлагандан сўнг чўмилади-да.

— Бечора! — Мадина холанинг юраги ачишиб кетди. — Ерга ағанаб нима қиларди, а?!

— Унинг каби суйганингизда ерга ағанаб эмас, тупроққа беланиб йиғлардингиз.

Мадина хола бу даъво қаршисида чурк этолмади. Қуёви аразлаб кетганида, кичкина қизининг пол тирнаб йиғлаганини эслаб, бот хомушланди.

— Шўрлик... жудаям хафадир-а? — деди кейин хўрсиниб.

— Бир оз ўзига келган, — деди Мурод. — Туртиб-туртиб анча тинчлантириб қўйганман.

— Нега туртдинг? — Мадина холанинг қошлари чимирилиб, унга норози тикилди. — Бечора бахтсиз бир одам бўлса, яна сен уни туртсанг! Нега туртасан! Қўлларингга қара, ҳар бири белкуракдай-белкуракдай, туртканинг урганингдан баттар.

— Урмадим, хола. Туртдим.

— Туртма бундан кейин! — деди хола жиддий. — Нима жони бор унинг, туртма!

— Йиғламасин, эди, — Мурод хиёл жахлланган бўлди. — Суйиб қолдим деб ерга ағанаб йиғлаверадими киши. Шахсан мен ҳеч йиғламасдим.

— Сенда юрак йўқ-да, шунинг-чун йиғламайсан.

— Лекин сизга ҳавасим келаяпти.

— Нега?

— Бир одам сизни йиғлаш даражасида яхши кўради-да.

Мадина хола қизариниб, чеҳрасига мамнунлик ифодаси қалқиди.

— Қизлигингизда ҳам сизни биров бу қадар севмаган бўлса керак, а?

— Қайдам, — Мадина холанинг ишга ўрганган қўллари стол бўйлаб изғиди. Бу ҳаракатида мамнунликдан ташқари ҳаяжон ҳам яширин эди.

— Сиз эса уни ҳайдаб ўтирибсиз! — Муроднинг овозига тагин идлао инди.

— Энди ҳайдамайман!

— Уришиб ўтирибсиз.

— Энди уришмайман! — Мадина холанинг овози янада майин тортди.

— Шундай қилинг, хола, — Мурод уни маъқуллади. — Бечорада нима айб.

— Шундай қиламан энди, — Мадина холанинг овозида ҳаяжон кўпчиди. — Аввал... аввал билмасдим-да мен уни!

Шу пайт кўчада бригада йигитлари пайдо бўлди. Улар орасида Шукур ака ҳам бор эди. У атрофга аланглаб кимнидир кидирарди. Мурод у ўзини кидираётганини фахмлаб, деразадан четга сурилиброк ўтирди. Бу орада Шукур ака йигитлар билан ниманидир келишиб олди-да, сўнг ўрдак юриш қилиб, уларнинг олдига тушди. Кетаётиб, уйча томонга қараб-қараб қўйди. Кейин яна қаради, яна ва яна қаради.

Мурод холанинг диққатини ўша томонга тортди.

— Қаранг, хола. Шукур ака қараб-қараб кетаяпти.

Мадина хола деразага бурун тиради. Шукур аканинг ортига аланглаб кетаётганини кўриб, ҳаяжондан нафас олишигача ўзгариб кетди.

— Энди ишондингизми? — Мурод ошқора тантана қилди. — Бунисига нима дейсиз энди?!

Шу дам эшикдан сменадош кампир пайдо бўлиб, кексаларга хос заиф оҳангда салом берди. Аммо унга жавоб берувчи бўлмади. Саломи ҳавода муаллақ қолган кампирнинг сал жаҳли чиқинқиради.

— Нима гап? — деди уринган сумкасини бўш ўриндиқлардан бирига қўя туриб. — Пашшадайин деразага ёпишиб қопсанлар.

Яна жимлик. Кампир норозиланиб минғирлашга тушди. Мадина хола деразадан ўтирилмаган кўйи зарда ила қўл силтади.

— Бирпас минғирламай туринг!

Кампир қизиқсиниб, уларнинг тепасига борди. Эгилиб деразадан ташқарига мўраллади. Йўлакда қўлтиқлашиб келаётган қиз билан йигитни кўриб, ҳафсаласи пир бўлди.

— Фу-у, нимаси томоша экан буларнинг? Нимаякан деб ўйлабман.

Кўп ўтмай Шукур ака гурухи оқшом пардаси остида кўздан йўқолди. Мадина хола-перазадан кетмай, бир муддат хаёлга ботиб ўтирди.

* * *

Мурод тунги сменага сал кечикиб келди. Шукур ака кўринмас, бошқалар, одатдагидек, ховлида чойлашиб ўтирарди.

У Шукур акани ичкаридан топди. Шукур ака кийим ечиладиган жавон қаршисида какқайганча, шапалокдай синиқ кўзгуга ўзини солмоқда эди. Муродга кўзи тушгач, оғзи қулоғига етиб, уни ёнига имлади. Эғнидаги оппоқ кўйлакка ишора қилиб деди:

— Қалай?

— Зўр, — деди Мурод ҳеч нарсага тушунмай.

Шукур ака мамнун томоқ кириб, кўзгуга бокқанча калта қирқилган сочини таради. Кейин кепкасини авайлаб бошига қўндирди. Кўзгуни ўзидан узоқлатиб, афтибашарасини обдан кўздан кечираркан, хийла ўзгарган овозда сўради:

— Фурашкам жойидами? Ё сал қийшайтириб кияйми? Сочимнинг чиқиб туриши қалай?

— Мана бундай кийсангиз дурустрок, — деди Мурод, хануз ҳеч нарсага тушунмай, шунчаки йўлига унинг кепкасини тўғрилаб кўяркан. — Мана шундай. О-о, жуда ярашди лекин.

— Шимим қалай, шимим? — Шукур ака гоҳ ўнга, гоҳ сўлга ўгирилиб, ўзини намоиш қилди. — Кенг эмасми? Қопга ўхшаб халпиллаб тургани йўқми?

— Шим-ку жойида-я, — Мурод шўхлиги тутиб, унинг қорнига нукиди. — Лекин мановуни нима киласиз? Дўппайиб чиқиб турибди-ку.

— Буни энди йўқотиб бўлмайди, — Шукур ака қорнини ичига тортди. Сал каттароқ-да сабил.

— Дарвоқе, қорнингизни ўзи бир хусн, — деди Мурод кулиб. — Қоринсиз аллакимларга ўхшаб коласиз.

Шукур ака қорнини қўйиб юборди.

— Аввалроқ шундай демайсанми, — деди шодланиброқ. — Сағал кичрайсин деб эрталаблари раз-два кип юрибман-а. Назаримда, сал кичрайгандай.

— Менга ҳам шундай туюлаяпти.

Шукур ака бўйнини эгиб, қорнига синчков разм солди. Қўли билан пайпаслаб кўрди.

— Барибир... қорин бемаъни нарса, — деди сўнг.

— Лекин сизга ярашади, — деди Мурод унинг кўнгли учун. — Сиздаги қомат ҳеч кимда йўқ.

— Мақтама, кўзинг тегади, — Шукур ака яна ўзини ойнага солди. — Сен йигитларни бошлаб сопол заводига боравер. Икки вагон қувур юклашимиз керак экан. Мен ортларингдан етиб бораман.

— Сизга йўл бўлсин?

— Учрашувга.

— А! — Мурод кулоқларига ишонмади.

— Айтмадимми ҳали сенга?

— Йўқ.

— Боя келаётсам... — Шукур ака атрофга хадиксираб қараб кўйди. — Мадина эшиги олдида турган экан, қизил-сарик байроқчаларини қўлида тутиб. Мени кўриб иршайди. Иршайиб, чой ичишга кел, Шукур, деди. Овози бирам майин, бирам майин. Ўн саккиз яшар қиз боланинг овози дейсан! Мен, хўп, дедим, ҳозир келаман, дедим. — У уст-бошига яна бир қур назар ташлади. — Эсиз, янги костюм-шимимни кийиб келсам бўларкан. Иршайишини қаердан билай. Лекин буям ёмон эмас-а? Шимим сал чатокрок-да. Кеннойингга минг марта айтганман, шимимни дазмоллаб бергин деб, қайдам эшитгиси ҳам келмайди, сени биров куёв қилармиди дейди...

— Демак, ҳозир ўша ёкка?

Шукур ака бош ирғаб, тасдиқ ишорасини билдирди-да, сўнг оғзингдан гуллаб юрма, деган маънода бармоғини лабига босди. Кейин кафтидаги кўзгуни ўзидан узоклатиб, афтини яна бир қарра кўздан кечирди. Кепкасини тўғрилаган бўлди. Сўнгра мамнун томоқ қира-қира, эшикка йўналди.

Салдан сўнг Мурод унинг изидан юрди. Воқеанинг тафсилоти билан ниҳоятда қизиқмоқда эди. Бахтига йигитлар чойхўрликни йиғиштириб, айвонга ўтишган экан, ҳовлида ҳеч кимга тўқнаш келмади. Очиқ деразадан Ўнар найновнинг овози эшитилар, чамаси, телефон орқали ким биландир жанжаллашмоқда эди.

У оёк учида юриб муюлишга етганда, Шукур ака ичкаридан нур ёғилиб турган уйча эшигига рўпарў бўлганди. У қаддини эгиб, остона ҳатлаши билан Мурод оёғини кўлига олди. Дераза ортига биқиниб, секин ичкарига мўралади. Одатдаги жойида ўтирган Мадина холанинг эғнида янги кўйлакни кўриб, кулиб кўйди.

Деразадан Шукур ака кўринмасди. Лекин депсиниб оёк суртиши баралла эшитилиб турарди.

Мурод холага дикқат қилди. Дикқат қилди-ю, ҳайратдан оғзи ланг очилиб қолди. Аввал сезмаган экан, Мадина хола бутунлай ўзгариб кетганди. Чехрасидан азалий дилгирлик ва тажанглик ариган, яноқлари кизариб, ялтираб турарди. Кўзларидан шундай бир нур жилоланардики, унинг аслида бақироқ ва серзарда аёллигига одамнинг ишонгиси келмасди. Мадина хола ҳозирги туриши ва ҳолатида ўзи тенги ҳар қандай эркакнинг юрагига ўт ёқа оларди. Худди шуни тасдиқлагандай, унинг сал-пал қизил суртилган юпка лабларидан майин сўзлар тизими сирғалиб чиқди.

— Артмай-суртмай киравер, Шукур!

— Сурт... суртмай кириб бўлмайти-да, Мадина хон,— Шукур аканинг овози уникидан-да майин чиқди. — Полни расво қиламиз-да.

— Кўявер, — деди Мадина хола ўша оҳангда. — Расво бўлса, суртилар. Кир, ўтир.

— Уринмагин дейман-да, — Шукур аканинг овози яна майин тортди.

— Қийналиб кетдинг, Шукур!

— Ҳозир-ҳозир. Мана бўлди.

— Вой, у ёққа ўтирма, мана бу ёққа ўт, — Мадина хола деразага қарши томондаги ўриндик устини кафти билан суртди. — Шимингни расво қиласан. Мен йўғимда кимлар кирмайди бу ерга. Веранинг Сашкаси мой юқи шими билан киравериб, ҳаммаёқни расво кип ташлайди. Верага неча марта тайинладим, слесарингга айт, мой юқи шими билан киравермасин деб. Қайдам, гап у қулоғидан кириб, бу қулоғидан чиқиб кетади.

— Кишида фаросат бўлмаса қийин-да, — Шукур ака муштумига йўталди.

— Шуни айт.

Шукур ака у кўрсатган ўриндикка чўкиб, елпинди.

— Бугун... кун жуда дим-а.

— Дим, жуда дим.

— Айникса, кундузи ёмо-он дим бўлди.

— Куйдики куйди...

— Кундузги сменадагилар қандай чидашди экан? —

Шукур ака кўйлаги тугмаларидан бирини ечиб, кўксига пуфлади. — Ҳойнаҳой, вагон тагига уриб кетишган бўлса керак ҳаммаси.

— Бу ёз жуда иссиқ келди.

— Ҳа, жуда иссиқ келди.

— Терлаб кетибсан, фурашкангни ечиб кўй, Шукур.

— Йўқ, унча иссиқ эмас, — Шукур аканинг кепкасига чўзилган кўли тез пастга тушди. — Ўрганиб қолганман.

— Сменага келсам, — деди шикоятмуз Мадина хола, — Веранинг Сашкаси бир оғайниси билан ичиб ўтирибди. Кийимига қараб бўлмайди. Мозутга ботиб чиққандай. Гапирсам, тепловознинг ремонтини тугатдик, шуни юваяпмиз, дейди. Верани ёмон уришиб ташладим. Стулларни қиртишлаб артмасанг, сменани қабул қилмайман дедим.

— Артдими?

— Артди.

— Сашка ёмон бола эмас лекин.

— Кўп ичади.

— Ҳа, шу феъли бор. Лекин ўзи ёмон эмас.

— Лекин Верани ёмон уришдим.

— Тўғри қипсан.

— Сашкаям хафа бўлди.

— Хафа бўлса, ундан нари, — Шукур ака ўз эгнига мамнун қараб кўйди. — Кир шим билан кирмасин эди.

— Шунини тушунмайди-да.

— Сең тушунтир-да.

— Тушунтирдим.

— Яхши қипсан.

Бир муддат жим қолдилар. Шукур ака сездирмай, бармоғи билан пешона терларини сидириб ташлади. Кўз қирида холага қараб-қараб кўйди. Ўша қарашларнинг бирида нигоҳлар тўқнашиб, қизаришиб ерга бо-

қишди. Шукур ака оёғидаги туфлисини томоша қилган бўлди. Мадина холанинг туфлиси эскироқ экан, оёқларини охиста стул тагига тортди. Шукур ака ўзини сезмаганга олди. Шу пайт Мадина хола паст овозда кичкириб юборди.

— Вой!

— Ха! — Шукур ака чўчиб тушди.

— Вой, мен тентак!

— Нима бўлди? — Шукур ака ўрнидан даст туриб кетди.

— Чой ичамиз демабман-а сенга, — эрмак топилганига хурсанд бўлгандай, Мадина хола чакқон ҳаракатланиб, чойни қайтаришга киришди. — Эсим курсин, совутиб кўяй дебман-а. Келишингдан сал бурун дамлагандим.

— Бизга... совуғиям бўлаверади.

— Сенга совуғини бериб ўлибманми, Шукур, — Мадина хола унга меҳр ва ғамза аралаш тикилди. — Қайноқ чойга нима етсин. Қара, қайноққина турибди. Ёпқич яхши нарса-да, иссиққина сақлайди.

Шукур ака ўтирган жойида ҳиёл эгилиб, чойнак устидаги ёпқични тутиб кўрди.

— Лекин... жуда фаросатли аёлсан-да, Мадина!

— Одамни уялтирма, Шукур!

— Бошингдан сув ўгириб ичса арзийди!

— Шукур... — Мадина хола уялинқириб бошини эгди.

Аёлнинг бу қилиғи хуш ёкиб, Шукур аканинг кўзлари галати чакнаб кетди. Яхши гапириб, унинг кўнглини шодлантиргиси келди. Аммо тилига тузукроқ гап келмай, қийналарди.

Бу орада Мадина хола стаканга қуюқ қирмизи ранг чой қуя бошлади. Шукур ака, ток ургандай, унинг кўлига ёпишди.

— Ўзим... ўзим қуяман.

— Қўйсанг-чи, Шукур! — Мадина хола унинг кўлини охиста четлатди. — Ўзим хизмат қиламан сенга! Мураббодан қанча солай?

Бу гапдан Шукур ака қаттиқ хаяжонланиб кетди. Тор кўкси кўтарилиб-кўтарилиб тушаркан, қорни бил қиллаб кетди.

— Икки... икки қошиқ етади, — деди овози тўлқинланиб.

— Чойни нимтатир ичма, Шукур. — Мадина хола тўрт қошиқ мураббо солди. — Озгина колбаса опкелувдим, ейсанми?

Бу қадар меҳрибонликни кутмаган Шукур ака, ҳаяжондан ўзига келгунча бўлмай, стол устида нон ва колбаса пайдо бўлди. Салдан сўнг улар қаватидан помидор билан бодринг жой олди.

— Ҳойнаҳой, Шукур оч келар деб опкелувдим.

— Бекорга овора бўпсан-да, Мадина! — деди Шукур ака алланечук йиғламсираган оҳангда. — Келаётиб, мошхўрда ичувдим.

— Мошхўрданг коптими, — Мадина хола егуликларни у томон сурди. — Ол, тортинма.

— Э! — Шукур ака титроқ бармоқлари орасидаги стаканни столга қўйди. — Менам сенга у-бу нарса опкевдим. Сал копти-я, эсимдан чиқишига, — у копдек чўнтагидан сиким-сиким мағиз ва конфет олиб, столга тўка бошлади. Иккинчи чўнтагидан дўконларда камдан-кам кўринадиган бир жуфт шоколад чиқарди: — Егин буларни, — деди сўнг ўта ғамхўрлик оҳангида. — Тоза ишқалат, қувват бўлади.

— Вой, раҳмат! — Шукур акадаги кучли ҳаяжон энди Мадина холага ўтди. — Роса қиммат-ку буларинг. Нима қилардинг, овора бўлиб.

— Нимаси қиммат, — Шукур ака чойдан бир хўплаб стаканни қайтиб жойига қўйди. — Сен учун ҳеч нарса қиммат эмас!

— Сенам егин, Шукур, — Мадина хола шоколадлардан бирини очиб, ярмини унга илинди. — Юк кўтарадиган одамсан, қувват сенга керак!

— Сен есанг, мен егандайман! — Шукур ака аёлинг билагини секин итараркан, бирдан титраб кетди. Кафти беихтиёр билак бўйлаб сирғала бошлади. — Сен есанг...

Мадина хола бир лаҳзага хушёр тортди-ю, сўнг худди Шукур акани хафа қилиб қўйишдан чўчигандай, кўзларини пастга олди.

— Қўй, Шукур! — деди пичирлаб. — Уят бўлади!

Шукур ака кўлини тортмади, тўғрироғи, тортиб

ололмади. Бармоқлари билакдаги чўзиқ чандик устида ўралашиб қолди.

— Нима бу? — деди томоғи қуруқшаб. — Нима қилган?

— Ўтган ҳафта шлагбаумнинг сими тилиб кетганди.

— Эҳтиёт бўлгин-да, Мадина! — Шукур ака чандик устини оҳиста силади. Азоб бермадими, ишқилиб?

— Йўқ, — Мадина холанинг овози товланиб чиқди.

— Эҳтиёт бўлиш керак! — Шукур ака чандик устини силаб-сийпашда давом этди. — Бундан кейин эҳтиёт бўлгин, хўпми?

— Хўп! — Аёл билагини беозоргина бўшатди. — Қўй, уят бўлади, Шукур! Ишга борадиган одамсан, тамадди қилиб ол. Вой, чойингниям совутибсан-ку. Стакани бер, янгилаб берай.

— Эҳ-х, Мадина, Мадина! — Шукур аканинг овози бирдан тўлқин-тўлқин уриб чиқа бошлади. — Шундай меҳрибон аёл шундоққина ёнимда юрган экану, билмаганимни кара-я! Эҳ-х, Мадина! Агар ўшанда уриб бошимни ёрмаганингда, уйланган бўлардим сенга! Бунақа қийналиб ҳам юрмасдим!

— Айб ўзингдан ўтган, Шукур, — деди Мадина хола ачинган оҳангда. — Ҳеч гапдан, ҳеч гап йўқ, қўл чўзгансан-да менга.

— Аҳмоқ бўлганман-да, аҳмоқ! — Шукур ака бўш қўли билан пешонасига нуқиди. — Манову калла ишламаган-да!

— Қўй, ўтган ишни ўйлаб куйинма, Шукур!

— Куйинмай бўладими, — Шукур ака манглайига тарсиллатиб бир туширди. — Билмасдан бахтимни учириб қўйганман-да! Мана шуниси алам қиляпти-да менга!

— Бўлди. Ҳадеб куюнаверма.

— Эҳ-х, Мадина!

— Овқатингни егин, Шукур, — Мадина хола колбаса бўлақларини икки нон ўртасига жойлаб узатди. — Қорнинг оч кетмасин, еб олгин!

— Ейман, — Шукур ака унинг қўлидагини авайлаб олди. — Сен берган нарсанинг ҳаммасини ейман!

— Егин, жоним! — Мадина хола шундай деркандув кизариб кетди. — Вой... Одамни жинни қиласан-а, Шукур!

— А! — Шукур ака бир калкиб тушди. — Нима дединг?! «Жоним» дедингми? Яна бир қайтар! Биргина қайтар!

Шу пайт бекат томондан Абдулланинг бўғиқ овози эшитилди.

— Шуку-ур!

Мурод оёқ учида бекат томон учди. Ярим йўлга етмай, яна чақирув овози эшитилди. У ғазаби қайнаган ҳолда бригадирга рўпарў бўлди.

— Ўчир овозингни! — деди шипшиб, Абдуллани бўғиб ташлагудек бир вазоҳатда. — Оч қолган бузоқдай намунча бўкирасиз! Соламан айлантириб! Жим!

— Шукур қани? — Абдулла гоҳ сенлаб, гоҳ сизлаб, ўзича бўфилаётган йигитдан ҳайкиб, беихтиёр ортга тисланди. — Ишга бормаймизми ахир?

— Ишга? Ҳа-ҳа, ҳамма ишга! — Мурод жаҳд ва жаҳл билан аввал Абдуллани, сўнг Колянинг билагидан, Ринатни кўкси билан итарди: — Ишга! Ҳамма ишга!

Фавқулодда нимадир содир бўлганини ҳамма англади. Аммо нима? Бунга жавоб топмоқ умидида ортга қарашга улгурганлар Муроднинг қаршилигига дуч келмоқда эди.

— Ишга! Ҳамма ишга!

— Нима юз берди, экан?

Нима содир бўлганини фақат Муродгина биларди. Мўъжазгина бу бекатда ўзига хос ажиб бир мўъжиза юз берганди. Унинг назарида, бунга ҳалақит бермоққа ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ эди.

— Ортга қаралмасин! — Муроднинг овози паст ва шиддатли, шунингдек, жуда қахрли эди. — Ҳамма ишга! Ортга қаралмасин! Қаралмасин ортга! Ишга! Ҳамма ишга!

Бригада гўё ёв қувгандай, темир йўл бўйлаб узоқдаги сопол заводи томон жадал кетиб борар, ортда эса эшик ва деразасидан ўткир ёғду таралган оппоқ уйча симёғочдаги чироқ нуридан оқариб турарди. Дим сукунатни дам-бадам Муроднинг овозигина бузарди.

— Ишга! Ишга!